

Kahramanmaraş
Belediyesi

**Maraş Milli Mücadelesinde
ARSLAN BEY**

Hazırlayan:
Serdar YAKAR

Yayın Koordinatörü:
M.Fatih ERTAŞ

ISBN:
978-605-4996-10-0

Kapak Tasarım:
Şükran İŞÇİ

Sayfa Uygulama:
Halil AYDIN

Görsel Yönetmen:
Uzm. Eshabil YILDIZ
Mehmet CANLI

Mali İşler:
Celal BOZDAĞ
Kadir ÇAKMAK

Baskı:
Öncü Basımevi
Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İşhanı No 85/2
İskitler / ANKARA
Tel: (0216) 384 31 20

Baskı Tarihi:
Şubat 2014

İletişim Adresi:
Kahramanmaraş Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Tel: (0344) 228 46 00
e.posta: kultursosyal@kahramanmaras.bel.tr

Bu Eser Kahramanmaraş Belediyesi'nin Bir Kültür Hizmetidir

Serdar YAKAR

MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE

**ARSLAN
BEY**

Kahramanmaraş

2014

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	9
ÖNSÖZ.....	11
MARAŞ HARBİNİN MİMARİ ARSLAN BEY.....	13
“ARSLAN TOĞUZATA” ANLATIYOR:.....	17
ARSLAN TOĞUZATA DİYOR Kİ: “MARAŞ MÜDÂFİİ KAHRAMAN MARAŞLILARDIR”.....	37
İSTİKLAL MÜCADELESİNDE MARAŞ SOKAK MUHAREBELERİ ÜZERİNE ARSLAN TOĞUZATA İLE SÖYLEŞİ.....	41
ARSLAN BEY’İN MİLLİ MÜCADELE İLE İLGİLİ NOTLARI.....	47
MARAŞ SOKAK MUHAREBESİ.....	101
MARAŞ SOKAK MUHAREBELERİ.....	109
ARSLANBEY (BİTİRME TEZİ).....	113
BİR ARSLAN BEY MENKİBESİ DAHA.....	141
ARSLAN BEY’İN OĞLU İLE RÖPORTAJ.....	145
GAZİ ARSLAN TOĞUZATA.....	151

BAŞKOMİSER ALİ ARSLAN TUĞGÖZATA (TOĞUZ).....	157
MARAŞIN KÜKREYEN ARSLANI.....	161
ALBÜM.....	164
KAYNAKÇA.....	189

TAKDİM

Maraş, kara günler yaşıyordu.

Maraş, eski Maraş değildi.

Maraş düşman işgali altındaydı.

Arslanbey liderliğindeki Maraş halkı, bu hürriyet aşkıyla tutuşan yürekler “Maraş bize mezar olmadan düşmana gülzar olamaz!” diye haykırıyordu.

“Doğduğum kent düşman işgali altındayken ben buralarda duramam!” diyerek yollara düşen, soluğu Maraş'ta alan yiğitleri vardı Maraş'ın.

Arslanbey mahalle teşkilatlarına şu mesajı gönderiyordu.

“Arkadaşlar harp başlamıştır! Allah'ın inayeti Peygamberimizin ruhaniyeti ve inananların fedakârlığı ile son ferdimiz kalıncaya kadar savaşımız sürecektir. Gayret bizden, yardım Allah'tandır.” diyordu.

İşte bu gayretin, bu samimiyetin sonucudur büyük zafer.

İşgalci güçler, Maraş'ı işgal etmek istemişler ama muvaffak olamamışlardır

Hürriyet, bayrak, vatan ve mukaddesat aşkıyla yazılmış bir destandır “Maraş Kurtuluş Destanı.”

11 Şubat 1920 tarihin en şanlı en anlamlı destanlarından

birinin yazılış tarihidir.

Bizler, Kahramanmaraş halkı olarak, ülkemizin üzerine çöken kara bulutların dağılmasına vesile olan ilk meşalenin kentimizde yakılmış olmasının haklı gururunu, onurunu yaşıyoruz.

Vatan aşkıyla yanan bu meşaleden sadece Maraş değil, Türkiye hatta tüm dünya ışık almıştır.

Dün aziz milletimizde var olan güç, bugün de vardır.

Dün bükülemeyen bilek bugün daha da güçlenmiştir.

Yeter ki bizler gücümüzün ve güzelliklerimizin farkında olalım.

Yeter ki bizler birlik ve beraberliğimizle gücümüze güç katalım.

Yeter ki bizler, tarihini iyi bilen, kültürü ve kimliğiyle barışık vasıflı nesiller yetiştirme gayretinde olalım.

ARSLAN BEY için yapılan bu çalışmayı vesile kılarak siz değerli halkımızın huzurunda, bu vatan için canını feda eden aziz şehitlerimizi, ebediyete intikal etmiş gazilerimizi bir kere daha minnet ve şükranla anıyorum.

Milli mücadelemizin unutulmaz Kahramanı Arslan beyi anlatan bu eserin hayırlı olmasını diliyor, bu çalışmaya için emek harcayan herkesi kutluyor, bütün hemşehrilerime selam ve sevgilerimi sunuyorum.

Mustafa POYRAZ

Kahramanmaraş Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Arslan Beyi yazmak...

Yazmaktan öte anlamak ve de anlatmaya çalışmak... Bir bakıma mümkünsüzü mümkün kılmak...

“Biyografiler tarihin atomları gibidir” diyor Üstad Sezai Karakoç Hatıralar’ın bir yerinde... Biyografi okumayı ve biyografi çalışmayı hep sevdim çocuk denecek yaşımdan bu yana... Okuduğum biyografilerin içinde en çarpıldığım ise Şeyh Şamil’in biyografisi olmuştu. Tarık Mümtaz Göztepe “Dağıstan Aslanı” diyerek kaleme almıştı Şeyh Şamil’i. Dünyaca ünlü Rus yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy ise Şeyh Şamil’in en yakınını, “Hacı Murat”ı yazmıştı yıllar yıllar önce... İkiyüz yılı aşkın bir mücadelenin ardından vatan topraklarını terk etmek zorunda kalan Şeyh Şamil ve Hacı Murat’ın torunları binlerce kilometre yolu katedip yerleşmişlerdi ana kuağı bildikleri Anadolu’ya...

İşte aslanlar aslanı Arslan Bey de ana kuağına sığınan o aslanlardan biri idi...

Vatan kaybetmenin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Onun içindir ki serkomiser olarak görev yaptığı Tırabluşşam’da önüne serilen tüm imkanları elinin tersi ile itmiş, “memleketimin bana ihtiyacı var” diyerek koşmuştu

Maraş'a...

Maraş tarihte hiç yaşamadığı bir acıyı yaşıyordu. Millet-i sadıka olan Ermeni “ellik” olmuştu. Yüzlerce yıl yan yana, sırt sırta yaşadığı komşusunu yok etmenin planlarını yapmaktaydı. İttihat ve Terakki'nin mebus seçtiği Hırlakyan, işgal kuvvetlerini davul zurna ile karşılamak için çil çil altınlarını Abdal Halil Ağa'nın ayaklarına sermekte idi...

İşte böyle bir atmosferde kapı kapı dolaşan, düşmana karşı teşkilatlanmanın gerekliliğini anlatan bir tek Arslan Bey vardı...

Mutasarrıf Atâ Bey'in “İttihatçı” diye güvenmediği Arslan Bey Bayrak olayının akabinde aradığı fırsatı bulmuş ve birbirinden habersiz oluşan Kayabaşı ve Şekerli teşkilatlarının başına geçerek tüm vatanseverleri bir çatı altında toplamıştı.

Gerçi Maraş zaten tümünden vatanseverdi... Haini, ihanet edenini yoktu... Sadece sırtındaki yükün sorumluluğu ile sabredeni vardı. Mutasarrıf Atâ Bey öyleydi... Kadir Paşa ve de Şükrü Paşa öyle... Bir oldu bitti ile koca Osmanlıyı ateşe atan İttihatçı subaylara güven duyamamışlardı bir türlü... Onca çor çocuğu sonu bilinmez bir maceraya atmaktansa gelişmeleri beklemek, şerefli bir antlaşmanın şartlarını görmek taraftarı olmuşlardı.

Hakeza hem Sivas'tan Mustafa Kemal Paşa, hem de İstanbul hükümeti “çatışmaya girmeyin” diye talimatlar da göndermiyor değildi...

Ama Maraş'ta durum başka idi. Bıçak kemiğe dayanmıştı... Maraşlının ne Sivas'ın ne de İstanbul'un “bekle” demesine sabredek tahammülü kalmamıştı. Gerçi örtüye uzanan eli Sütçü İmam kırmıştı kırmasına ya, çok geçmeden o kanlı el bu kez bayrağa uzanmıştı. Ölüne

sabredilebilirdi belki ama bayraksız yaşamaya asla...

Maraşlı ne İstanbul hükümetini dinledi ne de Sivas'ı...

21 Aralık 1919 günü Arslan Bey'in verdiği işaret ile başladı sokak muharebeleri...

Sabredebilse idi, belki onca can yanmayacaktı. Şehir harabeye dönmeyecekti. Ama ne Sütçü İmam adı kalacaktı tarihe, ne Arslan Bey, ne Evliya Efendi...

İşte öylesine zor bir sınav verdi Maraşlı... Yanan evleri ve şehitleri ile adını tarihe altın harflerle yazdırdı...

Altın harflerle yazılan bu tarihin baş kahramanı şüphesiz ki Arslan Bey'di. Onun inancı ve azmi zafere taşıdı koca bir Maraş'ı. O koca kahramanı kendi yazdıkları ve söyledikleri ile anlamaya ve anlatmaya çalışmak ise bu cılız kalemin payına düştü.

O zor günlerin her bir ferdi bir aslan bilip isimleri bilinen ve de bilinmeyen her bir şehit ve gazimizi rahmetle anıyor ruhları şâd olsun diyorum...

Serdar YAKAR

ARSLAN BEY

MARAŞ HARBİNİN MİMARİ ARSLAN BEY¹

Halep'te polis olarak başladığı memuriyet hayatının zirvesine ulaşıp Trablusşam'da serkomiser olarak görev yaptığı günlerde almıştı kötü haberi Arslan Bey. Birinci Cihan Harbi sonrası Mondros mütarekesine dayanılarak yurdu işgal edilmişti İngilizlerce. İşgalin ne olduğunu büyüklerinden dinleyerek büyümüşü o. Ailesi Kafkas bozgununu yaşamıştı. Maraş bölgesi ikinci yurdu olmuştu ailesi için. Ata yurdu Kafkasya'yı 1858-1859'larda terk edip Osmanlı'nın kol kanadı altına sığınarak yerleşmişlerdi Göksun dolaylarına. O, Kafkas asıllı Çerkez Toğuzata kabilesinin bir ferdi olarak Göksun'un Fındık köyünde 1883'de doğmuştu.

İngiliz işgalinin doğup büyüdüğü memleketini ne hale getireceğini düşündü. Kararlıydı. Memleketinin ona ihtiyacı olabilirdi. O gün istifasını verdi ve memlekete dönmek için hazırlıklarına başladı. Arap şeyhleri toplanarak ricacı oldular; “Arslan Bey senin sayende buralarda asayiş düzeldi. Biz senden memnunuz, bizi bırakma” dedilerse de “doğduğum kent işgal altındayken buralarda duramam” diyerek düşmüşü yollara.

Maraş'ta Kayabaşı civarında kiraladığı bir eve yerleşti.

Resmi görev talebinde bulundu ise de “İttihatçı” diyerek görev verilmedi. Şehrin ileri gelenleri ile tanışıp, buluşup İngilizlere karşı birlik oluşturmaya çabaladı ise de başlangıçta başarı sağlayamadı.

22 Şubat 1919’da şehri işgal eden İngilizler şehir halkı ile ters düşmemeye çaba harcıyorlardı. Bunda İngiliz ordusu içindeki Müslüman askerlerin payı oldukça büyüktü. Ermenilerin kışkırtıcı çabaları sonuç vermemişti. İngiliz işgal kuvvetleri siyasi temas memuru olan ve Şeyh Ali Sezai Efendi’den dersler alan Yüzbaşı Hasan Rıfai, Ermenilerin tüm entrikalarını boşa çıkartmıştı. Böyle bir ortamda İngilizlerle ters düşmek istemiyordu Maraş ileri gelenleri. Hatta İngilizlerin gidip yerine Fransızların geleceği haber alındığında protestolar yapılmış, işgal kuvvetleri genel komutanlığına telgraflar çekilmişti “Fransızları istemiyoruz İngiliz işgali devam etsin” şeklinde.

Fransızların gelişi ile Ermenilere gün doğdu... Büyük Ermenistan hayaline daha yakındılar şimdi. Fransızların gelişinin daha ikinci gününde gerçekleşmişti Sütçü İmam Olayı. Üzerlerinde Fransız elbisesi olan Ermeni militanları hamamdan çıkan kadınlara sarkıntılık edip “artık burası Türk yurdu değil Fransız memleketidir açın peçelerinizi” diyerek saldırmışlar, nasihat etmek isteyenlere kurşun atmaktan sakınmamışlardı. Çakmakçı Sait, orada yaralanmış ve şehit olmuştu.

Maraş artık başka bir Maraş’tı. Maraşlı da başkalaşmıştı. Sütçü İmam tetiği ilk çeken oldu başkalaşan Maraş’ta. Örtüye uzanan el Uzunoluk’ta kırılmış, yere serilmişti.

Ermenilerle el ele veren Fransızlar Maraş’ta Sütçü İmam’ı çok aradılar. Sütçü İmam’ı bulamayınca da olayın intikamını başka türlü almaya çalıştılar. Çok geçmeden de Bayrak Olayı vukuu buldu.

Arslan Bey'in düşünceleri ancak Bayrak Olayı'nın ardından gündeme gelebildi Maraş'ta. Evet düşman düşmandı. Tedbir almak, hazırlıklı olmak gerekti. Hem Kayabaşı, hem Şekerli ileri gelenleri ayrı ayrı toplanıp teşkilatlanma çalışmaları başlattılar, sonra da birleşip Arslan Bey'i bu teşkilatın başına seçtiler.

Şehir on mahalleye bölünmüştü. Her mahallenin bir sorumlusu vardı. Hem mahallelerden, hem de yakın köylerden mücadeleye destek verebilecek çetelerin isimleri yazıldı önce tek tek. Sonra bunların silahlandırılması sağlandı. Arslan Bey'in arkadaşı Çerkez Yüzbaşı Mahmud'un büyük katkısı oldu silahların temininde. Her iki tarafta hazırlanmış son çingiyi bekliyordu. Ve beklenen gün geldi. Şehrin ileri gelenlerini 21 Ocak 1920'de karargaha davet eden işgal kuvvetleri komutanı General Keret gelenlerin bir kısmını serbest bırakırken başta Jandarma Kumandanı İsmail Hakkı Bey, Belediye Reisi Bekir Sıtkı Bey, Mutasarrıf vekili Cevdet Bey olmak üzere bazılarını tutuklamıştı. Kendince Maraşlıya gözdağı veriyordu. Haber duyulduğunda havaya ateş açılarak beklenen işaret verildi. Arslan Bey'in mahalle teşkilatlarına gönderdiği haber kısacıktı:

O kısa mesajda: "Arkadaşlar harp başlamıştır! Allah'ın inayeti Peygamberimizin ruhaniyeti ve inananların fedakârlığı ile son ferdimiz kalıncaya kadar savaşımız sürecektir. Gayret bizden, yardım Allah'tandır." Deniyordu.

Maraş'ta sokak muharebeleri geceli gündüzlü. 22 gün sürdü. Çok acılar yaşandı. Arslan Bey cepheden cepheye koştu. Çetelere moral vermeye çalıştı. Herkesin ümidini kestiği zamanlarda bile o ümidini yitirmedi. Kış şiddetliydi. Ermeni ve Fransızlar belli mevzilerde sıkışmıştı. Cephaneleri çok olsa da yiyecek içecekleri azalmıştı. Pes etmeleri yakındı. Öyle inandı, öyle inandırmaya çalıştı. Ve sonuç beklediği gibi

de oldu. En muhkem mevkiilerini tek tek kaybeden Fransızlar kışla ve bir kaç kilisede sıkışıp kalmışlar, dışarı burunlarını bile çıkartamaz olmuşlardı. 21 Şubat gecesi atlarının ayaklarına keçeler sararak sessizce kaçtılar Maraş'tan. Fransız'ın kaçma hazırlığını haber alan Ermeniler de "Türkler hiç birimizi sağ bırakmaz" korkusu ile düştü Fransızın ardı sıra yollara... O yıl kış gerçekten kıştı. Adım başı düşüyordu birilerinin cansız bedeni karlar arasına. Karabıyıklı da pusu kuran Karayılan bile acımişti Maraş'tan kaçanlara da yol vermişti İslahiye'ye ulaşabilinler diye... Yolda binlerce kayıp veren Ermeni'nin çok azı ulaşabildi İslahiye'ye. Büyük Ermenistan hayali karlar altında kalmıştı.

Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun ardından Maraşlı boş durmadı. Akıncı müfrezeleri teşkil ederek Antep, İslahiye cephelerinde de savaştı. Suriye'nin içlerine, Şam'a dek uzandı. Arslan Bey, Gazi Mustafa Kemal'in çağrısıyla T.B.M.M.'nin I. döneminde milletvekili seçildi ise de cephelerde görev yaptığından iznini istedi. 14 ay izinli sayılarak Güney cephesinde görev yaptıktan sonra Ankara'ya giderek Meclis çalışmalarına katıldı.

Mecliste PTT Komisyonunda da görev alan Arslan Bey hükümetin çıkarmış olduğu bir yasaya muhalefet ederek imzalamadığı için hükümetle arası açılmıştı. İstifasını verip memlekete dönmek üzere yola çıktığında yol boyunca, Yozgat'ta, Kayseri Uzunyayla'da Çerkezlerin büyük ilgisi ile karşılandı. Arslan Beye gösterilen ilgi hükümeti rahatsız etmiş, "Yeni bir Ethem doğuyor" endişelerini doğurmuştu. Konu İstiklal Mahkemesine aksettirilip yargılama başladığında Gazi Mustafa Kemal'in telgrafı ile beraat etmiş, 15 yıl gözaltında tutulmaktan ise kurtulamamıştı.

Onbeş yıllık gözaltı döneminde Arslan Bey Gökşun'un Meryemçil Yaylası'nda ve Pazarcık'ta ziraatçılıkla uğraştı.

Hatıralarını kaleme aldı. Gazetecilere röportajlar verdi. Zaman zaman yaşadıklarını kabullenemeyerek “Keşke Kafkasya’da köyümde sığır çobanı olsaydım” dedi. Kahramanyurt gazetesinden Doğan Keçecioglu’na, Cahit Zarifoğlu’na, Maraş Postası’na açıklamalarda bulundu. Engizek gazetesinde Maraş sokak muharebelerinin ayrıntılarını kaleme aldı. Maraş – Fransız harbini “başkalarına maletmeye çalışanlar; akan kanın, sönen yuvaların, harap olan evlerin, yağma edilen malların acısını tatmayan nankörlerdir” dedi. Tartışmalara son noktayı koymak istercesine 1948’de yapmıştı bu açıklamayı. “Aziz şehitlerin ruhunu incitmeyiniz, Maraş’ın müdafii onlardır, kahraman Maraşlılardır. Bunu itiraf etmek bizim için bir borçtur. Tarih bunu böyle yazacaktır” diyordu.

Varlık vergisi ile büyük sıkıntıya düşen Arslan Beyin çiftliği satılmak durumunda kaldığı gibi kendisine de demiryollarında işçi olarak çalışmak üzere çağrıda bulunuldu.

O dev cüsseli, düşmana korku, dosta güven telkin eden, vatan düşüncesinden başka bir düşünceye yüreğinde yer vermeyen kahraman insan belki de biraz kırgın bir şekilde 7 Haziran 1963’de vefat etti.

Ruhu şâd olsun.

“ARSLAN TOĞUZATA” ANLATIYOR²:

Maraş mücâdelesinin nasıl başladığı ve nasıl devam ettiği hakkında şimdiye kadar bir takım hâtıralar çıktı. Hâdiseler (olaylar) türlü türlü şekillerde anlatıldı. Fakat bunlar arasında hangisi doğrudur diye bir hüküm vermek güçtür.

Milli mücadelemizde büyük yararlıklar gösteren ve bizzat harekâtı idare edenlerden sayın hemşerimiz Arslan Toğuzata'nın o günlere ait hatıralarını almak için ziyaretine gittim. Beni büyük bir şefkatle karşıladı. Kalaya bakan mütevâzi odasında baş başayız. Büyük bir kahramanın karşısında olduğum için duyduğum heyecandan bir aralık kendimi toplayarak ziyâretimdeki maksadımdan bahsetmeye başlayınca 32 yıl önceki o acı günleri hatırlamış olacak ki derinden içini çekerek;

-“Ah... Ah o günler gitsin de gelmesin. Hâtıra işine gelince; bu hususta şimdiye kadar herhalde bir şeyler duymuşunuzdur. Benden de istediğiniz ve benim de size vereceğim şeylerin bazıları onların aynı, bazıları ise bambaşka şeylerdir” diyerek kaledeki bayrak direğinde gözlerini gezdirdikten sonra “Şimdiye kadar bir kimsenin çıkıp da bu işi esaslı olarak ele almadığına çok üzülüyordum.

2 Kahraman Yurt Gazetesi'nde 8-21 Şubat 1952 tarihleri arasında yayınlanan Gazeteci Doğan Keçecioglu'nun yaptığı röportaj

O günler, ilerde bugünün hadiselerini yazacak gençler olur diye lüzumlu vesikalar sakladım. Ama maalesef böyle bir teklifle şimdi karşılaşıyorum. Bu vaziyet karşısında büyük bir haz duyduğumu da ifâde etmeden geçemiyeceğim” diyen mütevâzi kahraman ellerini saçları arasında gezdirerek ve aklaşmış kaşlarını çatarak:

“1 inci Cihan harbine büyük ümitlerle girmiştik. Fakat harp aleyhimizde ve elîm olarak neticelendi. Mondros Mütârekesi ile anavatanımızı işgal etmek istediler. Memleketteki azınlıklar taburlar, alaylar hazırlayarak İngiliz ve Fransız komutanları emrine verildiler.

Güney Anadolu’da Ermeni, Suriye ve Irak’da da birer Arap devletinin kurulacağı, Avrupa ve Arap gazetelerinin başlıca mevzu’larını teşkil ediyordu. Memleketin bu hazîn manzarası karşısında kurtarılma çârelerini arayan Enver Paşa, şarka giderken yurdun her tarafına beyannameler göndererek Milleti Milli Mücadeleye davet etmesi üzerine azınlıklar zulümlerini artırdılar. Öyle bir an geldi ki artık tahammül edilemez oldu. Bu sırada devleti idâre edenlerin vatanı terk ederek kaçmaları ile iş başına gelenlerde siyasî hareket ettiğinden artık ne pahasına olursa olsun memleketin kurtarılması millete kalıyordu. Her tarafta faâliyetlere geçildi. Ben de 5 Eylül 1919’da Maraş’a geldim. Fransızlar ve İngilizler Adana havâlisi ile burayı işgal etmişlerdi. 5 Eylül 1919’da Sivas Kongresinin faaliyete geçmesi halkın ümidini artırdı. Kongrenin kararları gereğince Maraş’ta da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması için teşebbüse geçtik. Kayabaşında yaptığımız birkaç toplantıdan sonra cemiyeti kurduk. Semti (şehri) 10 semte (ayırdık). Semtlere köy ve bucaklar bağlandı.

Jandarma karakolunun debbosundaki 850, hâricen de 20-30 altun lira karşılığında tüfenk alarak teşkilatımıza

dağıtacağımız sırada Sivas'tan verilen bir emirle teşkilat kurması için Pazarcık'a Kılıç Ali, Göksun'a Yörük Selim, Andırın'a Tufan Bey, Develi'ye Doğan Bey geldiler.

Şehirdeki Ermeniler ellerinde çiçeklerle, Fransız bayrakları ile ve Dersanta Papazları'nın mızıkalar ile "Yaşasın Fransızlar, Yaşasın Ermeniler" diye yapılan tezâhüratla Ms. Andre'yi ve beraberinde gelenleri karşıladılar. Ms. Andre doğruca Mutasarrıfa giderek görüştü ve maiyyetinde gelen piyâdeler kışlaya ve süvârileri de kaleye yerleştirildi. Ms. Andre ve maiyyetinde gelen Osmaniye ve Kozan Beyleri öğle yemeğini Kadir Paşa'nın konağında yediler. Yemekten sonra Andre yalnız olarak Hırlakyan'ın evine gitti. Perşembe günü Kadir Paşa'nın konağında toplanılması için memleket eşraflarına da'vetiye gönderildi. Andre toplantıya resmî elbise giydi. Beraberinde Hırlakyan Agop ve oğulları Fransız Milis komutanları, Bn. Sıtkı, Yzb. Mithat, Mülâzim Kenan ve önlerinde 25 kadar süvâri ile Kadir Paşa'nın konağına geldiler. Vaktin tamam olmasına rağmen hiçbir Maraşlının gelmemesine Andre çok müteessir olduğundan yanında bulunanlar teessürlerini izâle için bazı bahâneler ileri sürmüşler ve C.ertesini günü Belediye de toplanılmak üzere eşraflara tekrar da'vetîyeler yazıldı ve Andre de Hırlakyanlara döndü. Bu arada mutasarrıflığa gelen bir Fransız zâbiti Türk jandarmasının Fransız emrine verilmesini ve kaleye Fransız bayrağından başka bayrak çekilmeyeceğini söyledi. Mutasarrıf Atâ Bey ise emrin icrâsının vakitsiz olduğunu ve şâyet emir yerine getirilecek olursa halkın galeyanını mu'cip olacağından bir hâdiseye meydan vermemek için şimdilik bu hususa karışmamalarını komutanlarına bildirmesini zâbite söyliyerek vaziyeti yatıştırmak istediye de zâbitin komutan tarafından tekrar gönderilmesi üzerine mutasarrıf vakit geçti diye hükümetten ve kaleden bayrağı indirtti. Bunu görenler artık hükümete ve kaleye bayrak çekilmeyecek, Andre idareyi

eline alacak diyerek yapılan propaganda ve gece hazırlıyarak sokaklara astırdığımız beyannameler halkı galeyâna getirdi. Ermeniler de gelen geçen İslamlara taarruz etmeğe başladılar. Kuyucak'tan geçen Türk devriyelerine ateş ettiler. Bayrağın Kale'ye çekilmeyeceği haberi halk üzerinde çok fenâ te'sir yaptığundan bir hâdisenin vukûuna intizar (bekleme) ediliyordu. 28 İkinci Teşrin 1919 Cuma günü herkes Kale'ye baktığında bayrağını göremedi. Elektrik hızıyla şehre yayılan bir galeyanla dolu olan halk Cuma namazını kılmak için gelen ve abdest alanlar arasına bir Ermeni'nin katıldığını görenler (bomba atacak) diye bağırımları üzerine telâşa düşenleri yatıştırmaya çalışan Evliya Efendi Ermeni'yi yakalayarak Çarşı Karakolu'na götürdü. İfadesi alındığında (Hatibe kumandanın bir mektubunu getirdiğini ve başka bir niyeti olmadığı) anlaşıldı ve bu suretle Evliya Efendi halkı yatıştırmış oldu. Ama tam bu esnada caminin kapısında duran birkaç kişi "Yahu ne duruyorsunuz? Sancağı çıkarın" sözü ile koşmaları bir oldu Fakat bu arada bazı zayıf kimselerin dağıldığını gören Muhacir Murat Efendi "Allahını seven sancağın altına girsin" demesi üzerine hepimiz sancakla beraber kaleye koştuk.

Kaledeki Fransız milisleri Türk olduklarından dolayı memnun oluyorlardı. Yzb. Mithat, Mülazım Kenan gelerek halkı iğfâle çalışmaya başladılar. "İki hafta evvel İstanbul'dan Halîfenin emri ile geldik, biz de sizin gibi İslâmımız ve Türküz" demeleri karşısında hep birden: "Siz doğru olsaydınız bayrağımızı indirmezsiniz. Bayrağı çekmemiz için bizi bu şekilde iğfâle çalışmazdınız, cevabını verdiler ve bayrağın bir daha indirilmemesi için teminat alarak doğruca Hükümet Konağı'na gidildi. Kapıda duran tercümanla Göksunlu Said'i linç etmek istediler. Fakat Yzb. Mahmut güç belâ her ikisini de kurtarabildi. Halkın o anda yegâne isteği hükümete müdahale edilmemesi, mütâreke mevâddine (maddelerine)

riâyet edilmesi için te'minat istiyordu. Ama Ms. Andre cebir ve şiddet kullanmak istiyordu. Halk da karşı koyacağını tekrar tekrar ifade etmesi üzerine Komutan teklifimizi kabul edip te'minat verdi. Hepimiz dağıldıktan sonra Ms. Andre ve Kaymakam Abdullah şehri dolaşarak halkı teskine çalışırken Fransızların maksatları “şehri imar edecekleri”ne dair propoganda yaptılar ama kimse aldırış dahi etmedi. Ne söylese sert cevap alıyorlardı. Şehrin siyâsî havasının sert olduğunu ve burada barınamayacağını anlayan Ms. Andre ve beraberindekilerle bir müddet sonra geri dönmek zorunda kaldı.

Şehirde hergün yeni hâdiseler çıktığından halk âkıbetin karanlık olduğuna hükmetmişti. Dışarıyla istediğimiz gibi muhâbereyi yapamıyorduk. Çünkü postahaneyi de sansürlerine almışlardı. Çok müşkil durumda olduğumuzu gören muhâbere memuru Celal isminde bir vatandaş Bertiz'in Maksutlu köyüne giderek Sivas'la ve civar yerlerle muhâbereyi temin etti. Kongre Başkanı Mustafa Kemal Paşa, kongrenin tayin ettiği kimselerle teşrik-i mesâî etmemi bildirmeleri üzerine Pazarcık'a giderek Kılıç Ali'den vaziyeti anladım ve Maraş'ın da vaziyetini bildirerek yardım istedim. Üçüncü, Onüçüncü ve Yirminci Kolordular da Milli Mücâdeleye iştirak edecekleri için işğal altında bulunan yerlere yardım yapılamayacağını, bir harp çıkarsa dahî bu vaziyetler karşısında düşmanın mağlup edilemeyeceğini söylemesi üzerine tekrar hemen Maraş'a gelerek faâliyetin artırılması lüzumunu duydum, daha silah alınarak teşkil edilen grup efrâdına verdik.

Kumandan Andre her teşebbüsünde muaffak olmadığı için bunları bir haysiyet meselesi telakkî etti ve Maraş için kuvvet ve mühimmat istedi. Kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni de tehdit ediyordu. “Fransa da tertip

edilen Norman Fırkası İskenderun'a çıkınca Göksun ve Elbistan yolu ile Sivas'a gitmelerini temin için Göksun'a ve Koza'daki irtibat subayı Tayyar'a telgraf çekerek Mağara bucağına ve Pınarbaşı ilçesine giderek halkın gelecek kuvvete istikbâle çıkmasını, naklini vesâir hususlara yardımını temine çalışmasını bildirdi. Biz de kuvvetler Eloğlu'ndan geleceği için Bertiz ve Maraş kuvvetlerini Eloğlu'na gönderdik. Oradaki müsâdemede (çarpışmada) kuvvetlerimiz düşmana ağır zâyiat verdirdiler ve dağıtmaya muvaffak oldular. Oradan gelen kuvvette nispeten zayıflatılmış oldu.

Hâtıralarıma belki itiraz etmek isteyenler olacaktır. Onun için hâdiselerin bir kısmını Antep Fransız komutanı Ms. Âbâdi'nin hazırladığı kitaptan nakletmekle okuyucularımı daha çok tatmin edeceğimi zannederim. Bu kitabın (Osmanlıca metin) 86-87 sahifesinde diyor ki: "Maraş'ta Hristiyanlar Eylül ve Teşrini evvel aylarını korku içinde geçirdiler" kezâ aynı sahifede "Sütçü İmam'ın bir Ermeni gönüllüsünü öldürmesi üzerine 2 Teşrinisani 1919 târihli Düvel-i Müttefika-i Hâriciye nâzırlarına ve Antep'teki Fransız komutanlığına protesto çekildi."

"Sekiz aylık bir İngiliz işğâline sonra memleket Fransızların yed-i işğâline geçti.

İngilizlerin işğâli esnasında hissiyyât-ı milliyeye ve dîniyyeyi rencide edecek mâhiyette hiçbir vâkıa hâdise olmamıştır (meydana gelmeme).

Bütün cihanda mâlum olan Fransız adâlet ve medeniyetine istinat eyleyen bizlerin kalbinde bu işğâl dolayısıyla hiçbir tebeddül hâsıl olmadı.

Fakat ekseriyetini Adana ve civârı Ermenilerinin teşkil eylediği işğâl kıtaâtı, muvâsalatları (ulaşmaları) tarihinin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir hiss-i adâvet göstermekten çekinmediler.

Bunların irtikap ettikleri efal, polis raporları ile sabit olduğu gibi, Fransız ve İngiliz kumandanları tarafından da gözle görülmüştür.

İrtikab olunan efal bervechi zîrdedir:

A-Ermeniler sokak ve çarşılardan geçerken tesâdüf ettikleri Müslümanların dînine seb ve şetm (sövme) etmektedirler. Bunlar meyânında, kisvenin şâyan-ı ihtiram olmasına rağmen bir hoca dûçar-ı tecâvüz olmuştur.

B-Uzunoluk Hamamı civârında toplanan müsellah (silahlı) Ermeniler, zavallı Müslüman kadınlarının çarşafalarını sırtlarından almağa teşebbüs etmiştir. Bunların imdâdına koşan Hacı İmam, Said Efendi, Gaffar Kabuloğlu Osman nâmında üç Müslüman bunlar tarafından dipcikle ve kurşunla ağır surette mecruh (yaralandı) edildiler.

Aynı zamanda medrese üzerine ateş ederek Zülfikar Çavuşoğlu Hüseyin'i şehid ettiler.

C-Müslümanları katledip, kadınlarını alacaklarını kışla yolu üzerinde bağıra bağıra i'lan ettiler.

D-Tarafımızdan verilen te'minatın akabinde bir Müslüman muhâciri alçakçasına katledildi. Kâhir bir ekseriyetin dînünde (altında) kaldıklarını ve kendilerine lâzım olan dersi verebilecek bir kuvvet ve kudrette bulunmadığımızı bilen bu canavarlar, hissîyat-ı dîniyye ve milliyemize tecâvüz ederek Müslümanların katlini intaç edecek nâhoş ef'alın hüdûsuna hizmet eyliyorlar. Lakin bunlara rağmen Müslümanlar, soğuk kanlılığı muhafaza ederek mukâbele-i bilmisle tenezzül etmediler.

Biz âsâyîşi tamâmen tesis etmekle beraber sâlifüzzikr hâdisatın galeyana tevliid eylediğini hükümet-i mahalliyye ile Kuvay-i İşgaliyye kumandanlığına ihbar eyledik.

Kumandan verdiği cevapta ibrâz-ı mahcûbiyyet etmekle

beraber bir daha bu gibi vakâyiin tekerrür etmiyeceğini de isar ediyordu. Böyle söylenmesine rağmen işğâl kıtaâtı meyânında bulunan Ermeniler, yine cinâyet îka' ediyorlardı. Bu nevi vakây-ı her gün tekerrür edip duruyordu.

Bundan başka Müslüman ahâlinin nâmus ve haysiyetinin taht-ı emniyette olmadığını düşünmek hakkını haiz olduğumuzu kemâl-i hürmetle arz ederiz.

Şer'î ve mantikî olan metâlibimiz nazar-ı dikkate alınmadığı takdirde ma'sumiyetimizi ve şikâyetimizi Meclis-i Âliye isma edeceğiz (duyuracağız).

Cevâbınıza intizar eyliyoruz.

11 imza

(eşraf ve memûrîn)

(Not: Röportajda kullanılan bu lâhika Osmanlıca aslı esas alınarak tashih edilmiştir.)

Kitabın 22 inci sahifesinde (Osmanlıca metin) Maraş'taki Fransız komutanı, "Fransız kıtaâtına taarruz için müsellah (silahlı) kıtaların hazırlanmakta olduğu hakkındaki havâdisten dolayı müşkil bir mevki'de idi" diyor ki bu da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşekkülü kıtaâtın silahlandırılmakta olduğu çok doğru idi. Fransız kumandanı haklı olarak telaş ediyordu.

24 üncü sahife (Osmanlıca metin): Tarih 15 inci Kanun 1919. Menâtık-ı Şarkıyye kumandanı ile daire-i askeriye kumandanı ğaleyânı teskin ve idareyi ele almak üzere Maraş'a gittiler. Uzun müşkilattan sonra zâhirî asâyiş tekevvün etti ise de ertesi günden itibaren ğaleyân tekrar başladı. Fransız kumandanı tarafından izhar olunan lütufkârlık ve hüsn-i niyet, za'fiyet ve korku alâimi olarak telakki olundu. Ahaliyi Fransızlara karşı harbe davet eden beyannameler 19 Kânun-i evvel'den itibâren Maraş sokaklarına yapıştırılmaya başladı."

Bu da pek doğrudur.

Mıntika-ı Şarkıyye kumandanlığına ta'yin edilen General Keret, yanında bir de kumandanla gelerek vazifeye başladı. Hükümetten iki oda ayrılmasını, jandarma maaşlarının artırılmasını, idâreyi kendi eline alacağını ve kalede kendi bayraklarından başka bayrak bulunmayacağına dair bir beyanname dağıttı.

Antep, Maraş ve Urfa Sancakları ahalisine

İ'LAN³⁽¹⁾

Fransa Cumhuriyet hükûmetinin Suriye ve Kiliya da fevkalâde komiseri ve Şark Ordusu Başkumandanı Ferik General emri ile Antep, Maraş ve Urfa sancaklarındaki Fransız kıtaâtının kumandanlığını deruhte ediyorum. Padişah ile olan itilâfa binaen Fransa Cumhuriyet hükûmeti Suriye, Kiliya ve şimal çevresinde bulunan yerlerde bugünden itibaren vesâyet yapmaya başlıyor. Cins ve din farkı gözetilmeksizin bütün ahâli satvet-i zaferle anlaşılabilir silahlarımızın himâyesi altındadır. Biz herkesin dinine ve malına ve Osmanlı Devletinin kanunlarına hürmet edeceğiz. Ve ettireceğiz. Uzun harp senelerinden sonra sulh ve çalışma devresi gelmiştir. Namuslu kimseler Fransa'nın yanında yer alırlar.

1.12.1919 Antep Keret

Bu beyannameye karşı cemiyetimiz protesto hazırlayarak Fransız İşgal Kumandanlığı'na verilmesine karar verdi.

General Keret'e verilen protesto⁴⁽²⁾

3 (1) İstiklal Savaşında Maraş, S. 65

4 (2) İstiklal Savaşında Maraş, S. 29

(Şerâit-i mütâreke hilâfına olarak memleketimizi işgal eden İngiliz kuvve-i askeriyesi yerine aynı vazifeyi ifâ etmek üzere Fransız kuvve-i işğaliyesinin ikâme edildiği ve her iki kuvvetin vazîfe ve salahiyetinde hiçbir fark olmadığı ve Hükûmet-i Osmaniye'nin icrâ-i hükûmette serbest bırakılacağı müştereken neşir edilen beyannameden anlaşılmiş idi. Aradan az bir müddet mürûr eder etmez Maraş'a gelen Cebelibereket Governör Militeri Andre Maraş Governörlüğünün dahi uhdesine tevdi' edildiğini ve müştereken ifâ-i vazîfe etmek üzere Hükûmetten dâireler tahsis edilmesini ve Polis ve Jandarma dâirelerine müdâhale edeceğini beyan etmiş ve eyyâm-ı mükaddesemiz olan Cuma günü Kale'den Osmanlı Bandırasını indirmesi üzerine Maraş'ta bir heyecan-ı millî vukûuna sebebiyet vermiştir. Birkaç gün sonra Maraş'a gelen General Keret cenapları dahî Maraş'taki mevcut kuvvetini tezyid, tayyâreler ve toplar getirerek mevki'lerini tahkim ve bu suretle bazılarının tecziye edileceğini beyan etmiştir. Fransız kuvve-i askeriyesi efrad ve ümerâsına muhabbet ve hürmetperverde edilmekte olduğu ve mahallî âsâyiş hiçbir hal ve hareket mevcut ve mahsus olmadığı halde bu gün de külliyetli miktarda asker top ve mitralyoz gibi mühimmât-ı harbiyye getirilip mahallât aralarında ve kiliselerde yerleştirilerek kasabamız bir sahne-i harb hâline konulmuştur. Şu hal altı buçuk asırlık mevcudiyet-i tarihiyyeye mâlik olan Devlet-i Aliyye'nin pek kıymetdar parçası bulunan ve yüzde doksan itibariyle ekseriyeti Müslüman teşkil eden livâmızı ana vatanımızdan ayırmak maksadına ma'tuf olduğu anlaşılmiş ve musâleha için yegâne düstur ittihaz edilip düvel-i muhtelifce kabul buyurulan Vilson Prensiplerinin on ikinci maddesine muhâlif görülmüştür. Millet-i İslamiyenin kalbinde şu suretle azîm bir heyecan uyandıran iş bu harekâtı ve lüzumsuz tahkîmâtı şiddetle protesto eder ve şerait-ı mütâreke ahkâmına ve

salifüzzikir Vilson Prensiplerinin on ikinci maddesine riâyet ve izhâr-ı adâlet buyurulmasını ve umûr-i hükümet ve zabıtamızı müdâhele edilmemesini ve aksi halde mesuliyet kabul edilmeyeceğini maal ihtiram arz eyeriz.

17 / Kânunu evvel / 335

Bu protestonamenin altı 447 kişi tarafından mühürlendi ve Maraş Mutasarrıflığı vasıtası ile Kuvve-i İşgaliye Kumandanlığına gönderildi.

Aynı kitaptan “21 Kanuni evvel de Maraş da Türkler Fransız işgaline karşı propaganda yapıyor. Heyecan pek ziyade. Ticâret mefluç. İstanbul’dan gelen haberler şu idi: (Eğer Fransızlar, İngilizler gibi askerî bir bekçi sıfatı ile kalırlarsa ne âlâ, aksi takdirde kanları bir nehrin suları gibi akacaktır). 412 inci Alay’dan bir birlik Antep’e giderken Pazarcık tepelerinde müsellaah bir kıtaya tesadüf etti. Yapılan müsâdemede düşman iki maktul ve iki esir verdi. Bu vak’a galeyânın artmasına ve Fransız aleyhine olan propagandanın tekrar canlanmasına sebebiyet verdi.” Bu hâdiseyi Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti protesto etti. Ms. Âbâdi kitabında cemiyetimizin ve Maraşlıların faâliyetlerine dâir bahseden kısımlar çoktur. Fakat bunlardan bir tanesini daha alarak iktifâ edeceğim. Herhalde bu suretle okuyucularımı kâni’ edeceğimi ümit ederim.

S.30’dan:

“22 Şubat:

“Fransızlar için hakikî bir felaket arz eden Maraş vekâiiyyine ait nâhoş haberler şayi oldu. Velev en ufak olsun doğru bir haber almak imkanı bile yoktu. Yalnız ma’lum olan bir şey varsa o da üç hafta kadar devam eden bir sokak muharebesi neticesi Fransız kuvve-i askeriyesinin büyük bir

kısmı binlerce Ermeni ile birlikte İslahiye'ye çekilmiştir. Bu ricat harikulade bir müşkilatla yapılmıştır. Şiddetli bir soğuk ile hiç işidilmemiş ve görülmemiş bir karın ika' eylediği mezahimde buna inzımam (katılma) eylediğinden fazla zayıat verilmiştir. Yirmi bine karib (yakın) Ermeni soğuk ve açlıktan öldü. Senegallilerden yüzlercesi ayakları ağır surette dondu. Takriben 150 kadar Fransız Maraş'ta Türklerin eline esir düştü.”

Yukardan anlaşılacağı gibi 22 Kanuni sani den 22 Şubata kadar Maraş'ta olan hâdiselerden Antep'te bulunan düşman kumandanı dahî haber alamamıştı. Bu da cemiyetimizin gayet ihtiyatla hareket ettiğinin bir delili demektir.

General Keret 21 Ocak günü Mutasarrıf vekili Cevdet Beyi, Ser Mühendis Abdüllatif Beyi, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Beyi, Polis Komiseri Cemil Beyi, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Beyi, Şişman Arif Beyi, Hacı Naci Kocabaşı, Refet Hocayı, Hoca Hafız Ali Efendiyi, Bayazıtoğlu Mehmet Efendiyi kışlaya davet ederek bir kısmını tevkif ettirdi ve bir kısmını da tehdit ederek salıverdi ama bu arada çarşıda Üzümsuyu Mehmet ve Dikeç Hayri ile arkadaşları şehid edildi. Bu günlerde Sivas'tan aldığımız bir şifrede harbe meydan verilmemesi ve Sivas'a gidecek olan Fransız birliklerinin harekâtına mâni' olunması için kuvvetlerin Göksun yolu üzerine çekilmesi bildiriliyordu. 21 Ocak günü harbin ilk günü demektir ki ba'zı mühim hadiseleri zikretmeden geçmiyeceğim. General Keret'in askerleri sokakları tamamen tutmuştu. Arkbaşından geçen bir jandarma ile hükûmetin kapısında duran bir çocuk şehit edildiler. Hapishane boşaltıldı, Devencililer ve Mağaralı da Fransız kuvvetlerini, Aliko ve arkadaşları taarruz ederek vurdular ve tüfenklerini aldılar. Fransızlar ve Ermeniler her tarafta ateş açarak gelen ve geçenleri öldürüyorlardı. Gece

Faik Beyle Kayabaşı'na gitmek için Keşifli camiine kadar vardığımızda Yahya Hoca ve arkadaşları silah başında hazır durmakta idiler ve karşılıklı silahlar atıldığından Kayabaşına geçemedik. Hükûmete dönerken Uzunoluk'ta, aşağıdan gelen Fransız kuvvetlerine açılan bir ateş üzerine yapılan müsâdemede oradan geçen Cezâ Reisi Cemil Bey de şehit olmuştu. Faik Bey gelemediğinden Babahallı oğullarının evinde kaldı. Ben de bin müşkilâtla hükûmete kadar vararak Mahmut Bey, Ahmet Hilmi ile geceyi Jandarma dairesinde geçirdik.

Sabahleyin Mercimek Tepede tahkîmat yapan Fransız kuvvetlerine karşı evvelce tertip edilen Araplı Köyünden Türkoğlu Mustafa Çavuş ve arkadaşları taarruz ederek düşman kuvvetlerini perişan halde dağıtarak ilk zaferi kazandı. Kışlada tahkîmat yapan Fransız kuvvetlerine Arkbaşında bulunan kuvvetlerimiz ateş açarak kışlaya çekilmeye mecbur etti. Bu işte de kuvvetlerimiz muvaffak olunca artık zaferin bizim için garanti olduğu kanaâtine vardık.

Fransızlar şehri top ve makineli ateşine tuttular ve birçok evleri harap ettiler. Kendisine her türlü i'timat edilen ve dâimâ büyük yararlıklar gösteren Yzb. Mahmut Bey, Maksutlu Postahanesine giderek Sivas'la muhâbereyi te'mine yardım etti. Akşam Dayızade Hacı Efendi'nin evine gittik ve ma'nevi yardımlarını te'min ettik. Oğlu Ziya, Cemil zikrediyorlardı. Ahmet'te tedârik ettiği bir tüfenkle dışarı çıkmaya hazırlanıyordu. Kayserilioğlu Nuri, Yakupoğlu Şakir ve diğer bazı arkadaşlar semtlerden gelen raporları okudular ve îcap eden cevaplar yazıldı. Bu suretle Hocanın i'timadını kazandığımızdan Hoca sabahleyin Karababa Mescidinde halkı toplayarak "Maraş'ın kurtarılacağına şüphe olmadığını, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reîsi harekâtının doğru olduğunu, Allah'ın yardımı ile ve ilhamı ile devam ettiğini

bunun için muhakkak Maraş'ın kurtulacağına inandığını” söylemesi halk üzerinde büyük tesir yaptı. “Bütün halkı silaha sarılmaya davet” etti. Hükûmetin bu işle alakadar görünmek istememesi üzerine Sarıkatiip Mehmet Efendinin evinin alt kısmı karargah yapıldı. Postalar tertip edildi, umum semtlere şu emir verildi: (Arkadaşlar, harp başlamıştır. Allâh'ın inâyeti, Peygamberimizin rûhâniyetiyle, din kardeşlerin fedakarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız bir ferdimiz kalıncaya kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, tevfik Allaha.) Beyannameyi okuyan halk işin başa düştüğünü, artık şaka bir tarafı olmadığını anladı. Harbin üçüncü günü, yani 23 Sonkanun günü resmen harp i'lanı verilmişti. Gece orta mektep muallimi Hafız Veliddin Efendinin evine Ermeniler inerek şehit ettiler. Bertiz kuvvetleri Ahırdağı'na geldiği için düşman kışla ile Abarabaşı arası isnad noktası olan Keşifli Câmii'ni ateş içine alınca kuvvet göndermek icab etti. Düşmanın gün geçtikçe baskısı da artıyordu. Biz de Yenice kale ve Pazarcık'tan kuvvetler getirerek zayıf noktaları takviye ettik. Postaların muntazam işliyebilmesi için yollar kapalı olduğundan bitişik evlerden birbirine yollar açarak (haberleşmeyi) te'min edebildik. Bu suretle etrafa cephane göndermek imkânını da elde etmiş olduk. Topyekun bir cephe kuruldu. Düşman harekâta geçince Abarabaşı Kilisesi ile Kışla arasındaki Fransız ve Ermenilere karşı Kayabaşılılar ateşle mukabele ettiklerinden Kayabaşı bir harp sahnesi haline gelmişti. Sivas'a yazılan harp raporunda top ve makineli tüfenk istendi. Alınan cevapta topçuların ve makineli tüfenklerin yolda olduğu haberi bütün halkımızın cesaretini artırdı. Yaptığımız harp planlarında ilk işimiz Kışla, Abarabaşı, Katolik Kilisesi, Kümbet, Tekke, Şekerdere Kiliseleri düşmanın barınmaması için yakılacaktı. Bunun için de etrafla temaslarının kesilmesi lazımdı. İlk olarak Abarabaşı'ndaki kilisenin yanında evi bulunan Karakız oğlu

Muhittin kendi evini yakarak oradaki Ermeni evlerinin yanmasını temin etti. Acemli mahallesindeki Ermenilerin de evlerinin yanması için Seferoğlu evine ateş verdi. Ki bu ateş Evliya'nın evine de sirayet etti. Koca mahalleyi ateş alınca bütün halkı bir korku almıştı. Azınlıklar ve düşman Türklerin bu büyük fedakarlıkları karşısında bir daha derslerini aldılar. Yangından şehir âdetâ husûsî bir aydınlatma vasıtası ile aydınlanıyormuş gibi bir vaziyet arz ediyordu.

Kılıç Ali Pazarcık'tan kuvvetleri ile gelirken Maraş'ın bu yangın halini görünce hayretten kendini alamamıştı. Doğruca şehrin şarkına gelerek yerleşti ve bir beyanname dağıttı. (Memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için) geldiğini, düşmanın şehirden çıkarılacağını, Allâh'ın inâyetinin bizimle beraber olduğunu bildirdi. Hemen aramızda posta te'sis ettik. Bu günlerde İhtiyat Zâbiti Abdi'nin kumandasında 260 nefer Yenice kale'den gelerek Bertiz kuvvetleri ile Ahırdağı'na çekildi. Cancık Mağarası merkez yapıldı ve General Keret karargâhı hedefleri oldu. Kılıç Ali şehre girmemek isteyince Pazarcık Jandarma Komutanı Ramazan Kayabaşı'na gelerek faaliyete geçti. Evliya Efendi kuvvetleri Kale etrafındaki evleri ve Kale altı Kilisesi'ne taarruz ederek buraları imha ettiler. Harbin beşinci günü idi. Sivas'tan (Elbistan olacak) ikiyüz kadar kuvvetle Yz. Kamil iki Cebel ve iki de makineli tüfekle gelerek icap eden yere yerleşti. Evliya Efendi, Göllülü Yusuf, Mansur Yazıcıoğlu, Celiloğlu Ziya, Hüdayioğlu Derviş, Evliya Mustafa ve daha bir çok fedâkâr vatandaşlar Şekerdere'deki Fransız karakoluna ve Şekerdere Kilisesi'ne baskın yaparak imha ettikleri gibi civarda da hiçbir Ermeni evini sağlam bırakmadılar. Bu suretle düşmanın oradaki kuvvetleri de düşmüş oluyordu. Kılıç Ali şark ve cenuptaki kuvvetlerle birleşerek harekâta geçti. Atmalı Aşiretinden Yakup da çeteleri ile gelerek Kılıç Ali cephesini takviye

etti. Tam bu sıralarda Göksün'den Yörük Selim Beyle Elbistan'dan Jandarma Komutanı Muhtar, Nakıpoğlu Muin, Sinanoğlu Hamit, Topal Salih, Güblüceli Tahir, Kazancı oğlu Sait ikiyüz kadar kuvvetle gelerek şehre girdiler. Bu suretle etraftan epeyce kuvvet gelmiş oldu ve biz de bunları cephelere yerleştirerek günün seyrini takip ederken düşman kuvvet yığıdığımız yerlere ateş etmeye başladı. Biz de mukabelede bulunulmasını bildirdik ve suretle müsâdemeler olmaktaydı.

Evliya Efendi kuvvetlerinin başarılı taarruz haberleri bütün Maraşlıları sevindiriyordu. İstanbul'a ve Sivas'a verilen raporlarda Fransızların yakıp yıktıkları bahisle şikayette de bulunuyorduk. Bu da düşmanı ğâfil avlamak ve daha fazla kuvvet getirtirmemesi için hazırlanmış hususi bir planımızdı ki yerinde olduğunu hadiseler gösterdi. Hırlak Avadis'in Süleyman Beye yazdığı tehdit mektubu üzerine Millîş Nuri, Yusufhacılı Köyünden Yahya, Hırlak Avadis'in evine giderek yaktılar ve bu arada bütün Kuyucak Mahallesini de yakmağa muvaffak oldular. Bu sıralarda bir nakliye kolu geldi. Fakat Atizi'nde çeteler tarafından imhâ edildi. Süleymanlı Şu'be Reîsi Bnb. Cemil ve Milis Kuvvetleri Kumandanı Sadettin Saçmaer, Topal İbrahim, Hacıaslan oğlu Ali Ruhi, Şahin Bey vesâire gelerek Göksün'den gelen Yedek Subay Bayram'ın kumandasındaki kuvvetle birleşerek Cancık Mağarasına yerleştiler. Evliya Efendi kuvvetleri Kulağıkurtlu mahallesindeki Ermeni evlerini imhâ ve Tekke Kilisesini muhasara ettiler.

Evliya kuvvetlerinin muvaffakiyeti insan kabiliyetinin üstünde ve fevkalâde bir şeydi. Maraş tabiatı ile şark ve garb cephesi diye iki kısma ayrılmıştı ki şark cephesini Kılıç Ali idâre ediyordu. Garp cephesi de bizim idâremizdeydi. Şark cephesinde pek faaliyet yoktu. Fakat Evliya Efendi

kuvvetlerinin başarıları karşısında faaliyete geçtiler. Harpten önce tertip ettiğimiz planların şarkta tatbik edilmemesi herkesi yerinden oynattı, plan da, cephe de altüst oldu. Kılıç Ali top olmadığından şikâyet ediyordu. Top ve başka lüzumlu malzeme gönderdik. Kapıçam istikametinden gelen bir Fransız müfrezesi Maraş'a giremediler ve İslâhiye'ye doğru gittiler. Evliya kuvvetleri durmadan çalışıyor. Kuvvetler çarşı ve bedestene kadar yayıldılar. Bedestendeki Ermenileri de imhâ ederek kışla ve Amerikan Kolejine (şimdiki lise) karşı harekete geçtiler. Şih mahallesi Ermenilerin tehdidi altında olduğundan yardım istiyorlardı. Harbin onüçüncü günü Fatmalı Derviş'in evinde bir toplantı yaptık. Kılıç Ali de gelmişti. Umûmî vaziyeti görüştük. Nasıl hareket edilmesi gerektiğini orada hep birlikte kararlaştırdık. Ve hemen Şih mahallesini kurtarmak için Divanlı tarafından taarruza geçilmek lâzımdı. Topal Ohannıs'ın evi yakılarak mahallenin kurtarılması daha kolay olacağından ilk iş olarak oranın yakılması icap ettiğinden Fatmalı Derviş'le orada bulunanlar bu işi kendi üzerlerine aldılar. Çarşı başına taarruz edilmesi kararlaştırıldığından bizim kuvvetlerin Çarşıbaşı'ndan Kılıç Ali'nin de Divanlı'dan taarruz emri karşısında Evliya Efendi, ben ve Süleymanlıdan gelen Şahin Bey ve arkadaşları ile beraberce gittik. Taşhan'ına hücum ederek aldılar. Arasahan'ı yanında Tunuslu bir Arabın Evliya'ya teslim olacağını söylemesi ve Evliya Efendinin de dikkat etmemesi yüzünden ayağa kalkması ile bunları gören düşmanlar Evliya Efendiyi ve arkadaşlarını şehit ettiler. Haberi duyan şehir büyük bir mâteme büründü. Çünkü en kıymetli ve cesur kahramanımızı aramızdan kayıp etmiştik. Büyük bir cenâze merasimi yaparak Acemli câmiine defnettik. Harbin 15 inci günü her tarafta harp bütün şiddeti ile devam ediyordu. Kümbet Kilisesi ve itamhânesi baskımız altındaydı. Pazarcık'tan ve Antep'ten yeni kuvvetler geldiği

haber alındı. İslâhiye'den de büyük takviye kuvvetleri geleceği haberi bütün şehre yayıldı. 8 Şubat'ta bir Fransız uçağı gelerek evrak attı ve şehri dolaşarak gitti. Kılıç Ali kuvvetleri Kümbet Kilisesine taarruz etti fakat burada birçok şehit verildi. Bunlar arasında Millîş Nuri de vardı ki bu da bizim için büyük bir kayıp demektir. Ermeniler Sivas'a gidecek olan Norman Fırkasının geleceğini etrafa propoganda ediyorlardı. Uçağın gelerek takviyeli ve tam techîzatla yüzlerce nakliye ile gelecekleri şâyiası çıktı. Bu vaziyetler karşısında bizim yeniden tertibat almamız icap ediyordu. İslahiye'den gelip Aksu yanına karargah kurmuş olan düşman, Sıtmapınar'ına gelerek yerleşti. Cancık tepesini ateş altına aldı ve şehri mütemâdiyen bombardıman etti.

Akşam üzeri düşmanın her taraftan yapmış olduğu ateş durdu. Kışladan inen kuvvetlerin Ermeni âileleri olduğunu gördüm ve biraz kendimde ferahlık hissettim. Çünkü tahmînim gibi düşman çekilmeye karar vermiş ve çekilmeye başlamış demektir. Her tarafa zafer parolasını gönderdim. Bir iki saat sonra bir Fransız askeri ayakları keçe ile sarılı olarak Arkbaşına geldi, üzerindeki eşyâ Ermeni eşyalarıydı. Bu vaziyetleri hemen cephelere bildirdim ve tetikte olmalarını i'kaz ettim. Gece yarısı kışladan ateş görüldü. Sabahleyin Amerikalılar beyaz bayrakla gelip Dr. Mustafa'ya hitaben General Keret'in bir mektubunu getirdikleri sırada Hırlak Agop'un kafasını getirdiler ve "Düşmanın ömrü bu kadar olsun" dediler.

Kahraman Yurt Gazetesi, 8- 21 Şubat 1952

ARSLAN TOĞUZATA DİYOR Kİ:

“MARAŞ MÜDÂFİİ KAHRAMAN MARAŞLILARDIR”⁵

Tasvir gazetesi 21 Şubat 1948 tarihli nüshasında Maraş Belediye Başkanı Sait Aksöyge verilen adem-i kifâye kararını bahis mevzu ederken Kılınç Ali'nin Maraş müdâfii olduğunu ileri süren yazısı üzerine Maraş millî mücadelesi kuvvey-i milliye kumandanı Arslan Toğuzu evinde ziyaret ettim. Beni merdiven başında güler yüzle karşıladı. Mütevâzi odasında karşı karşıya oturduk. Sebeb-i ziyaretimi anlattım. Gülerken yine mi o hâdise dedi. Ve sözlerine şöyle başladı:

Gazeteyi okudum. 25 yıldır Maraş'a gelmeyen Kılınç Ali, son milletvekili seçimi sırasında Maraş'tan milletvekili seçilmek üzere buraya gelişi hususuna temas edecek değilim. Gazetede gördüğünüz gibi Maraş müdâfii olarak gösterilmeğe çalışılan Kılınç Ali'nin o buhranlı ve çetin harp yılında Maraş'taki hatıratından kısaca bahsedeceğim.

Kılınç Ali, arkadaşları Yürük Selim, Tufan ve Doğan beylerle birlikte Cenuş cephesi hareketini takip etmek üzere 5 Mustafa Kocabaş'ın sahibi bulunduğu Maraş Postası'nın 1 Mart 1948 tarihli nüshasında yayınlanmış olup röportajın kim tarafından yapıldığı belirtilmemiştir.

Sivas'tan gönderildi. Kılınç Ali ve arkadaşları bir makinalı tüfenk ve birkaç nefer ile Pazarcığa gelmişti. Bunlarla temas etmem için Sivas'tan aldığım emir üzerine Pazarcığa giderek Kılınç Ali Beyle görüştüm. Vaziyet hakkında kendisine bazı mâlûmât vererek silaha ihtiyacımız olduğunu söyledim. İşgal altında bulunan yerlerin teşkilat ve teslihi imkanı mevcut olmadığını Maraştaki kuvvetlere de silah verilemeyeceğini çünkü günün birinde düşmanın bu silahları almak ihtimalleri olduğunu söyledi.

Kendisine şu cevabı verdim: Elimizde 2000 kadar silah vardır. Bu silahlar düşman topluluklarına karşı siperlere yerleşmeğe hazır Maraş kahramanlarının elindedir. Başlamak üzere olan harp eğer patlarsa Maraş'taki Fransızların imhâ edileceğini elimizdeki silahı verecek yerde düşmanın silahını alacağımızı ve Maraşlıların kuvvey-i ma'neviyelerinin çok yüksek olduğunu söyledim. Ve ilaveten Maraş'taki telgrafhaneye Fransızlar sansör koymuşlardı. Muhabereyi aksatmamak için Maksutlu köyüne kurduğumuz makine ile muhabere edebileceğimizi ve etrafınıza toplanacak kuvvetlerin iâşe masraflarını ve verilecek maaş ücretlerinin de Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti tarafından ödeneceğini kendisine söyleyerek Maraş'a döndük.

Harbin 5 inci günü Kılınç Ali şehrin şark cepesindeki yarım saat mesafede Arapkirli çiftliğine gelerek orada bir beyanname neşretmek suretile halkı teşvik etmeğe başladı. Etrafına toplanan çetelerle bir müddet çalıştıktan sonra çetelerin hüsnü idâre edilemediği yüzünden olacak çarşıda han, bedesten ve mağazalar yağma edilmeğe başlanması üzerine çetelerin idâresinin önüne geçilemediği için Kılınç Ali cepesi bozulmuştu.

Durumun ıslahı için Fatmalı Derviş'in evinde kendisile birleştik. Garp cepesinde Evliya kuvvetlerinin Kalealtı,

Şekerdere, Zimyan, Tekke kiliselerini arka arkaya düşürerek zaferden zafere koştukları bir sırada Kılınç Ali kuvvetlerinin bozularak memleketi yağma etmeğe başlaması cidden acınacak bir hal idi. Bu duruma kendisinin de müteessir olduğunu ve çetelerin siperlerini terk etmeleri yüzünden müşkül duruma düştüğünü i'tiraf ediyordu.

Harbin 17 inci günü Maraş'a gelen bir düşman tayyaresi kuvvetlerinin fena durumda olduğunu görmesi üzerine Sivas'a sevke hazır olan bir fırka düşman kuvvetinden bir alayı ayırarak seri toplarla Maraş'a sevk edildiğini ve Maraş'a gelerek Aksu da karargahını kurduğunu haber aldık. Maraş bu vaziyet karşısında ciddi bir tehlike karşısında idi. Derhal garp ve şark cephelerine vaziyet bildirildi ve tertibat almaları emir verildi. Düşman 2 inci günü bir taarruzla Mercimek Tepe'yi işgal etti.

Çekilmeğe başlayan Divanlı mahallesi halkını gören düşman, bunları bombardumana başladı ve Kılınç Ali'nin idaresindeki şark cephesi de bu yüzden tamamen çöktü.

Mercimek Tepe'nin düşmesi Kılınç Ali cephesine asla tesir etmemesi lâzımken Kılınç, her şeyi hatta yemek için kesilen et gövdelerini dahi ağaçta asılı bırakmak suretile kadın erkek, çocuk çoluk arasına karışarak Göllü köyündeki sayfiye damlarına iltica ettiği haberini aldık.

Kışla ve Mercimek Tepe kuvvetleri arasında kalan garp cephesi memleket müdafaasına çok büyük fedakârlık göstermek suretile sebat etti.

Kılınç Ali ile birlikte bu bozgunluğa sebebiyet verenler ki bunları bu memleket halkı pekâlâ bilir canlarını, kahraman ve aziz şehitlerin canlarından üstün gören ve fakat memleketi terk etmek suretile şark cephesinin bozulmasına sebep olan bir takım gâfiller kahramanlık taslayarak umûmi efkârı aldatmak suretile memleketin ve memleket kahramanlarının

malı olan mukaddes bir varlığı başkalarına mal etmek isteyenler, harp yıllarında akan kanın, sönen yuvaların, harap olan evlerin, yağma edilen malların acısını tatmayan nankörlerdir.

Hiçbir taraftan maddî ve manevi yardım görmeyen kahraman Maraş silahını kendisi temin etmiş, teşkilatını kendisi kurmuş, harbin sevki idaresini kendisi planlaştırmış, bağrında yetiştirdiği evladını şehit vermiş, kendi evini eli ile yakmış, malını, mülkünü, canını, fedâ ederek memleketini kurtarmıştır.

Aziz şehitlerin ruhunu incitmeyiniz, Maraş'ın müdafii onlardır, kahraman Maraşlılardır. Bunu itiraf etmek bizim için bir borçtur. Tarih bunu böyle yazacaktır.

Maraş Postası, Yıl 1, Sayı 86, 1 Mart 1948

İSTİKLAL MÜCADELESİNDE MARAŞ SOKAK MUHAREBELERİ ÜZERİNE ARSLAN TOĞUZATA İLE SÖYLEŞİ⁶

Maraş sokak muharebesi tarihte milletlerin mukadderatlarını tayin eden büyük harplerde şimdiye kadar benzeri görülmeyen bir harptir.

Bu harbe kahraman Maraşlılar, hürriyet ve istiklâlleri tehlikede olduğu için karar verdi. 23 Şubat 1919 da İngilizler Maraşı işgal etti. İngilizleri istikbâl eden yerli Ermenilerin yaptıkları münayişlerde, işgal edilen yerlerin Kilikya Ermeni yurdu olduğunu Türk idaresine son verildiğini açığa vurmaları, tahammülü gayri kabil küfür savurarak “Yaşasın İngilizler, Ermeniler; kahrolsun Türkler” demelerine mukabele edemeyen halk zilletle yaşamaktansa şerefle ölümü tercih etti. Halkta kaynaşma başladı. 26 Şubat 1919 da Ermeni askeri bir Nedirli’yi şehit etti. Haftası içinde Birinci Dünya Harbi sıralarında tehcirle alâkalı memleket eşrafı hakkında tahkikat başladı. Tehcir esnasında Maraş mutasarrıfı olup Sivas’ta vâli olan İsmail Kemal celbedildi. Çavuşeminioglu Ali Efendi ile birlikte Halep İngiliz Divan-ı Harbine sevk edildi. Evvelce Müslüman olmuş Ermeni kadınlar cebren alındı. Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında Erzurum ve 6 Arslan Toğuzata ile 12 Şubat 1961 yılı Edik Dergisi adına söyleşi yapan Cahit Zarifoğlu

Sivas'ta kongre toplandı. Başa büyük halâskârımız M.Kemal geçti. Kongre talimatnamesi celbedildi. Artık kurtuluş gününün doğduğuna herkes inandı. Suriye, Kilikya Fransız mandasına verildi. 30 Ekim 1919 da Fransızlar Maraş'ı işgal etti. Fransızlara İngilizlerden daha fazla nümayiş, İstikbal merasimi yapıldı. Türk halkı Ermenilerin küfürlerini işitmek için hanelerine kapandı. Gecesinde bir muhacir şehit edildi. İkinci gün hamamdan çıkan kadınların çarşaf ve peçeleri yırtıldı. İmdada koşan Çakmakçı Sait ve arkadaşlarının dipçikle ve kurşunla yaralandıklarını gören Sütçü Hacı İmam, Ermeni askerini öldürdü. 1 Kasım 1919 gecesi Sütçü İmam'ın akrabasından, Atoluğu mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir intikam hissiyle kolları arkasından bağlanarak Şeyhadil de şehit edildi.

Maraş'ta da Adana gibi Fransız idaresi teşkil edilmek üzere 8 Kasım 1919 da Adana valisi Broment, Cebeliberet Governoru Andrea'nın Maraş guvernorluğuna tayin edildiğini bildirmişti. 9 Kasım 1919 da Sivas'tan Kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa, Fransızların işgalini protesto etmek için emir veriyordu. 10 Kasım 1919 tarihinde Nasıroğlu Mehmet'in Şeyhadil de başını keserek şehit etmişlerdi. 14 Kasım 1919 gecesi kışladaki silahların Ermenilere verildiğini gören devriye memuru polis Suphi yaralandı. Aşık Mustafa oğlu Ökkeş şehit edildi. Maraş guvernorluğuna tayin edilen Andrea bir tabur milis kuvvetiyle Maraş'a geldi. Kaleden Türk bayrağını indirdi. İkinci Cuma günü halk galeyana gelerek isyan halinde Camii-i Kebir'den sancağı çıkarıp Kale'ye çıktı; bayrağı yerine dikti. Halk Fransız kumandanının hükümete müdahale edemeyeceğini kabul ettirdi. Fransız kumandanı avdet etti. Müdafa-i Hukuk Cemiyeti resmen teşekkül etti. Şehir on semte ayrıldı. Şube ve jandarma dairelerinden alınan 1200 silah semtlere tevzi edildi. Düşman fazla mühimmat ve kuvvet getirdiğinden 8 Ocak 1920 de

düşmanla harbe karar verildi. Zafer Bayazıt, Muharrem Bayazıt kumandasındaki kuvvetler Eloğlu mıntıkasında düşmanla harbe başladılar. Düşmana yedi ölü, yirmi yaralı verdirildi. Düşman Antep'e geri döndü. Şark mıntıkları kumandanlığına tayin edilen General Kerat Maraş'a geldi. Padişahla olan itilafa binaen Fransız Hükümetinin Suriye, Kilikya ve şimal çevresinde bulunan yerlerde bu günden itibaren vesayet yapmağa salâhiyetli olduğunu söylüyordu. Memleket idaresine bir guvernör tayin edilmişti. "Hükümeti teslim alacağım; birde İslâhiye'den gelen askerlerimize taş atılırsa, kurşunla kurşun atılırsa topla, bir asker ölürse Maraş eşrafından iki zatı yerine idam ederim" diye ilan etti. General Kerat şehirde müstahkem kilise ve hanları işgal etti. Şehrin hakim noktalarında tahkimat yaptı.

Artık bir harbin vukuu muhakkaktı. 400 imzalı bir protesto, 17 Ocak 1920 General Kerat'a verildi. 21 Ocak 1920 de memleket eşrafı çağırıldı. Mutasarrıf vekili Cevdet, jandarma kumandanı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Şişmanoğlu Arif, Kocabaşoğlu Hacı Naci, Nafia mühendisi Abdullatif tevkif edildi.

Diğer memleket eşrafı da halka nasihat etmeleri için serbest bırakıldı. General Kerat şehrin her tarafına asker çıkardı, şehri top ve makineli tüfek ateşi altına aldı. Çarşı ve sokaklarda eşhas tevkif etti. Çarşıda Kaltakçı Halil, Dikeç Hayri, Üzümsuyu Mehmet, Talaşkacı Ali, Pazarcık'tan gelen ulemadan Ediklioğlu Mustafa şehit edildi. Gecesinde Uzunoluk'ta ceza hakimi Cemil, Abarabaşı Kilisesinin arkasında oturan mektep muallimi Hafız Veliddin evlerine giren Ermeniler tarafından feci suretle şehit edilmişlerdi. Hafız Veliddin'in şehadeti halk üzerinde çok büyük tesir bıraktı. Çünkü kendi halinde temiz bir insan olması, Ermenilerin fırsat buldukları taktirde intikam hissi ile

katliam edeceklerine şüphe bırakmıyordu. Bunun üzerine teslim olmak isteyenlerin ısrarlarına halk ehemmiyet vermedi. Harb edip şerefle ölmeyi tercih etti.

Yirmi iki gün ve gece düşmanın müthiş bombardımanları ile şehir yanıp yıkıldığı halde harbe devam eden sivil şehir halkının düşmanı yenip milli bir bayram haline getirmesi benzeri görülmemiş bir hadisedir. Bu büyük zaferin 41. yıl dönümünü kutlarken halk gurur ve neşe ve sevinç içinde milli bayram haline getirmiş olmakta, pür heyecan yadette haklıdırlar. İşte bu halk hürriyet ve istiklaline daima ecdattan aldığı kuvvetle bağlıdır. Maraş savaşı istiklal savaşının temeli, şanlı bir zaferin yüksek Cumhuriyet inkılabının milli tarihimize parlak bir sahifesinin açıldığı gündür. Maraş zaferi asil ve temiz Türk kanının, Türk iradesinin yılmaz ve sarsılmaz bir kuvvet ve kudret olduğunu bütün cihana isbat ettiğimiz gündür. Maraş sokak muharebesi Türk milletinin tehlike ne kadar büyük olursa olsun cesaretinin arttığını bütün cihana tastik ettirdiği günün doğuşudur. Maraş zaferini müteakip Avrupa matbuatında bilhassa İngiliz matbuatında Fransızların Maraş'ta çetelere mağlup oldukları ve askeri haysiyetlerini kaybettiklerinden bahisle uzun uzadıya yazılanlardan müteessir olan Fransız Hükümetimize müracaat ederek süreta olsun haysiyet-i askeriyelerini tamire çalıştıkları Dahiliye Nazırı Hazım Bey'in 11 Mart 1920 tarihli yazısında anlaşılmaktadır.

Maraşlılar topyekun seferber olarak İstanbul, İzmir, İskenderun ve Hatay akıncı müfrezeleri teşkil ettiler. Antep İslahiye cepheleri kuruldu. Bu cephelerde bir sene çalıştılar. Bir çok şehitler arasında Dülük Baba da, Osman Eşbah 19 Şubat 1921 tarihinde İkizkule'deki tabur kumandanı Zeki Karakız şehit oldu.

Bu arada Maraş kadınlarının da üzerine düşen vazifelerini

fazlasıyla yaptıklarını söylemek onların önünde eğilmek bir borçtur. Harp sonu (yani Maraş sokak muharebesi sonu) cephe kurmak için tertip ettiğimiz komisyona elli altmış bin liralık hülliyyatlarını seve seve verdikleri muhakkaktır. Bazı semtlerde siper de harp edenlerde görülmüştü. Böyle anaların evladı ve torunu olduklarından dolayı gençlerimiz iftihar etsin. Büyük zafer bayramınızı tebrik edip hepinizi sevgi ve saygıyla selamlarım.

Edik Dergisi, 12 Şubat 1961

Aslan Toğuzata Cahit Zarifoğlu ile

ARSLAN BEY'İN MİLLİ MÜCADELE İLE İLGİLİ NOTLARI⁷

Birinci Cihan Harbi'nde ordularımız, yalnız ve gerekse fi'len iştirak ettiğimiz müttefikin cephelerinde, sayıca ve mühimmatça kendilerinden daha çok üstün düşman kuvvetlerine karşı kemal-i şan ve şerefle harp etti. Ordularımız, müttefiklerimiz hesabına taarruza geçti. Şarkta (Doğu) Süphan Dağı'nı, Cenup'da (Güney) Sina Çölü'nü aştı. Kanal'da, Kutulam'da İngilizlerden esir getirdi. Çanakkale'de düşmanı denize döktü. Fakat Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in ihaneti, Ermeni ve Rumların isyan ve hiyaneti dâhil ülkede sarsıntı yaptı. Makedonya cephesindeki bozgunluk üzerine harp aleyhimizde elim bir akıbetle neticelendi.

31 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı. Hükümetin Cenup vilayetlerini tahliye etmek gâfletinde bulunmasıyla düşmanlarımız Cenup'da bir Kürt Hükümeti, Kilikya'da bir Ermeni yurdu ve Anadolu'nun her tarafından topladıkları Ermenilerle Kilikya ordusu, alay ve taburları teşkil edildi. Hükümetin za'fından istifâde ederek, mütareke mevaddi hilafına Yunanlar İzmir'i işgal etti. İngilizler de Musul, İstanbul ve Cenup vilayetlerini işgal etti. 23 Şubat 1919 günü İngilizler şehre girerken Ermeniler aşırı

7 Maraş-Fransız Harbi Belgeler-Hatıralar, Hazırlayanlar: Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Ukde Kitaplığı, 2012, Kahramanmaraş

nümayişler yaptılar. Ermeni taburunun bulunmasından dolayı Kilikya Ermeni yurdunun neşe ve heyecanı ile kaplarına sığmıyorlardı. Birkaç gün sonra Ermeni askerinin bir Nedirli'yi şehit etmesi, tehcirle alakalı memleket eşrafının te'dibi için tahkikat yapılması, vaktiyle Müslüman olan evli kadınları cebren alarak götürmeleri "Ermenilerin Adana'da kalem müdürü Cemal'i, Osmaniye'de telgraf memuru Muharrem'i Erzin'de bir muallimi şehit etmeleri, tehcir esnasında Maraş Mutasarrıfı iken Sivas'ta vali olan İsmail Kemal'i tahkikât yapılmak üzere celp etmeleri ve Maraşlı Ali Aytemiz'le, Halep'teki İngiliz Divan-ı Harbine sevk etmeleri İstanbul'da tehcirle alakalı Diyarbakır valisi Reşit Bey'in tevkif edilmemek için intihar eylemesi ve Maraş, Antep, Urfa ve Mardin'in Kilikya hudutları içine alındığının ilan edilmesi, Suriye ve Kilikya'nın Fransız mandasına verildiği haberi üzerine teşkilata başlandı. Komser Cemil Halep'ten arkadaşımı, her gün yüzlerce sahife tahkikat yapıyordu aciz kalmıştı.

Yüzbaşı Mahmut'la tanıştık. O da yapılan zulümlerden bahsederek sızlanmakta idi. Bir gün Yüzbaşı Mahmut'a teşkilat yapmak üzere Miralay Fuat Bey'in emrinde bir çok Erkan-ı Harp heyeti geldi, (memleketin şayan-ı itimat kimseleriyle görüşülmesini teklif ediyorlar) dedim.

Yüzbaşı Mahmut, Doktor Mustafa Bey'e gidelim diyerek birlikte gittik.

Doktor bizi iyi karşıladı. Suriye de Fransızların Hristiyanları şımartarak enva-ı türlü fecâyı' yaptıklarını, İslamların bir çok tedbirler almak mecburiyetinde kaldıklarını İstanbul'dan gelen Erkan-ı Harp Heyeti'nin teşkilât yapmak üzere olduklarını söyleyince Doktor Mustafa Bey memnun oldu. Tertibat alınması taraftarı olduğunu, fedakârlıktan geri kalmayacağı fikrini ileri sürdü. Muallim Hayrullah mektep

arkadaşımdı. Evliya'yı da evvelce tanıdığımdan, bu fikri söyleyince memnun oldular.

“Beraber çalışırsınız yalnız dikkat et burada İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne mensup kimseler bulunuyor. İngilizler aleyhine söz söyleme, bir de serbest iş görebilmek için Mutasarrıf'a bir dilekçe ver bizde yardım edelim” dediler.

Mutasarrıflığa istida verdim, kabul etmedi. Mutasarrıf Ata Bey'le görüştüğümde İttihatçılar aleyhinde idârei kelimeler ediyordu. İttihatçılar sayesinde Mutasarrıf olduğunu söylemişim. Kızdı, “memleketi felakete sürüklediler, dedi. Beyanname ver, vilayet-i müstevliye me'muru olarak açıktan maaşınızı alırsınız” diye cevap verdi.

Hayrullah ve Evliya müteessir oldular. Mutasarrıfa ricâyâ gittilerse de “Komiteci midir nedir” diyerek kabul etmemişti. Evliya ve Hayrullah delâletiyle Çuhadaroğlu Hacı Mehmet'in bahçesinde bir ziyafet yapıldı. Belediye Reisi Hacı Bey, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Naci ve Belediye a'zaları vardı.

Fransızların İngilizler gibi olmayıp Suriye'de envâ-i türlü yolsuzluklarından Suriye'de bunlara karşı husûsi teşkilatlar yapıldığından bahsederek fikirleri istinzaç edildi.

Bunlar tertibat alınmasının muvafık olduğunu, böyle bir fikir ileri sürüldüğünden memnun olduklarını söylediler. Yalnız Belediye Reisi Hacı Bey; “Beylerden ve Efendilerden kimse yoktur, da'vet edildikleri halde gelmediklerine göre, sonra tehlikeli bir vaziyete düşeriz. Bunların aramızda bulunmalarını temin edelim” reyinde bulundu. Hazirûn da Belediye Reisinin fikrinin doğru olduğunu beyan ile görüşülmesi lüzumu ileri sürüldü. Oradakilerden hiç kimse görüşmeye cesaret edemeyeceklerini, beylerle Doktor Mustafa Bey'in ve Ziya-i zâde Hacı Mehmet Hoca'nın görüşebileceğini söyleyerek dağıldılar.

Yüzbaşı Mahmut'la Doktor Mustafa Bey'e gidildi. Maksudımız yardımınızı te'min ederek çalışmaktır. Mutasarrıfı, beyleri, efendileri, görmesini toplanan memleket eşrâfının, işleri yapabileceğimize size tam itimatları olduğunu söyleyince "öteden beri bu işler üzerinde elden geleni yaptığını Mutasarrıf Ata Bey gölgesinden ürküyor, bu adamla çalışmak şöyle dursun çalışanlara da mâni' olacaktır. Mümkün olsa da buradan gitse, her halde bundan daha iyisi gelirdi. Ne vakit karşılaşırsak bir türlü anlaşamıyoruz. Beylere gelince, Şükrü Beyi göreyim. Kadir Paşa ile aramız yoktur. Fransızların geleceği tahakkuk ederse müşkül vaziyette kalacağız. Bunun da bir çaresine bakılmalı" diyordu.

İki gün sonra Doktor'la birleştik. Mutasarrıf, suret-i kat'iyede teşkilât taraftarı olmadığını, böyle bir teşekkül hükümeti müşkül vaziyete düşüreceğini, kuvve-i işgaliyenin müdahalesini icap ettireceğini, Ermenilerin ihbarı üzerine tevkif edilmeleri muhakkak olduğunu ileri sürmüştü. Beylerden Şükrü Bey'in Mutasarrıf gibi bu işe taraftar olmadığını ifâde etti. Ziya-i zâde Hacı Mehmet Efendi Hoca, Kadir Paşa'ya gönderildi. Kadir Paşa cevabı ret verdi.

Muhalliflerin kuvvetli olması, düşman işgal kuvvetlerinden ziyâde, Ermenilerin sûikâsde hazır olmaları insanı düşündürmekte idi. Meslek arkadaşım Emniyet Amiri Zulkadiroğlu Tahir ile Şükrü Bey'e gittik. Fikrini istimzac ettim. Hakikaten Doktor'un söylediğinden daha ileri giderek; "Orduların yapamadığı işleri konuşmak hamakattır. İttihatçılar memleketi felakete sürüklediler. Hiçbir şey yapılamaz." cevabını verdi.

Kadioğulları ve Emirmahmutoğulları kendi aralarında kaynaşıyor Ermeni emval ve emlakinden tehcirde istifade edenler müşkül vaziyette idiler. Garp de 28 Haziran 335 / 23 Temmuz 335/ Erzurum'da, 18 Ağustos 335, Alaşehir'de

ve daha birçok yerde konferanslar toplanmakta, matbûât ve ajans haberleri olarak halka günü gününe haber verilip, halk teşvik edilmekte idi. İzmir'de birçok masum kimselerin şehit edilmesi, halkı birleşmeye sevk etti.

Nihayet Sivas Kongresi toplanacağı şayi' oldu. Esareten dönen Mülâzım Necati Kandemir'le İsa Kanıkoy, Refik Kübati Sivas'a gönderildi. 5 Eylül 919'da Sivas'ta teşekkür eden Kongre, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti talimatnamesini kabul etmişti. Kongre talimatnamesinin bir nüshasını getirdikleri gibi Yörük Selim, Kılıç Ali teşkilat memuru olarak geleceklere ve Elbistan'a da Ali bey namında bir binbaşı geldiğini söylediler. Yalnız Yörük Selim, Enver Paşa'nın emir zabiti, Kılıç Ali, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri ile bulunduğu için, kongre muhitinde hoş görünmediklerini orada da dikkat edilmesini söyledikleri bildirildi.

Sivas Kongresi talimatı Maraş matbaasında çoğaltılarak yayılmıştı. Artık millet kurtuluş gününün doğduğuna inanmasına güzel bir vesile olmuştu. Herkesin gözü kalbi Sivas'a dönmüş havadis bekliyorlardı. Teşrin-i evvelde meb'us seçimi meselesi çıktı. 1919 Teşrin-i evvelinde alakadar hükümetler arasında hasıl olan bir ihtilaftan sonra Sûriye, Kilikya'da İngiliz kıtaâtının, Fransız kıtaâtı tarafından değiştirilmesine karar verildi.

Fransızların gerek Adana'da ve gerekse Suriye'de enva-ı dürlü mezâlim ve yolsuzlukları devam etmesi ve İngiliz işgali üzerine, Ermenilerin yaptığı mezâlime karşı istihkarı hayata karar veren Maraşlılar, bundan fazlasına tahammül edemeyeceklerini, tedbir alınması hususu ileri sürülerek 12 Teşrin-i evvel 335 günü Doktor Mustafa Bey'in tertip ettiği Camii Kebir'de Maraş işgal altında kalacaksa, İngilizlerin kalmasına dâir Hâriciyye Vekâletlerine telgraf keşide edilmişse de, tabii cevap alınamadı.

Wilson prensiplerini hiçe sayarak hiss-i intikamla hareket eden galip devletler; Suriye ve Kilikya'yı Fransız mandasına verdi.

30 Teşrini evvel 335 Fransızlar Maraş'a gelecekti.

28 Teşrini evvel 335 Kadioğulları, Doktor Mustafa, kardeşi Eczacı Lütfi, Kocabaş oğlu Ömer, Emir Mahmut oğlu Hasip, Sarikatip oğlu Mehmet Ebusait Elbistan'a gittiler. 29 Teşrin 335 de Çarşamba günü Fransız Kuvve-i işgalîyesinin pişdarları Maraş'a geldi.

30 Teşrini evvel 335 Perşembe günü sabahı çarşı pazarda fevkalâdelik vardı. Ermeniler istikbale hazırlanıyor, numâyîş yapıyorlardı. Fransız ve Ermeni bayrakları hazırlanıyordu. İslamlar çok müteessirdi. Ermeniler taşkınlık yapıyor, Kilikya Hükümeti'nin kurulduğunu ilan ediyorlardı. Çarşı karakolundan Komiser Cemil'e telefonla, Ermenilerin taşkınlıklarına meydan verilmemesi için Mutasarrıf'a da arz etmesi husûsu bildirildi.

Mutasarrıf Ata Bey bir hâdiseye mahal kalmamak için bu suretle müracaat eden İslamları nezaret altında bulundurulması münâsip olacağı cevabını verdiler. 30 Teşrini evvel 919 Perşembe günü Fransızlar Maraş'a girdi. Bir Ermeni taburu da vardı. Fransızların İngilizlerden daha ziyâde aşırı nümayişlerle istikbal edildiler. Ermenilerin küfürlerine tahammül etmeyen halk, hânelerine kapandı. Gicesi de bir muhacir şehit edildi.

Cuma günü, Uzunoluk Hamamı'ndan çıkan kadınlara Ermeniler tecavüze yeltenerek; "Burada artık çarşaflla gezilmez." diyerek Ermeni askerleri kadınların çarşafklarını kaldırmak isterler. Bunların yardımına koşan Çakmakçı Sait ve Gaffar Kabuloğlu Osman'ın dipçikle, kurşunla yaralandığını gören Sütçü Hacı İmam, Ermeni askerini öldürmüş, şehir haricine çıkmıştı. Aynı günde Zülfikaroğlu Hüseyin şehit

edildi. İkinci günü Sütçü İmam'ın akrabasından Atoluğu mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir Şeyh Adil'de şehit edildi. Bu olay Ermenilerin hiss-i intikamla hareket ettiklerini göstermekteydi. Memleket müdâfileri bu hadiseleri protesto ederek, Tiyekli oğlu Kadir'in resmini alarak bu feci ölümün umum hakkında tatbik edileceği anlaşıldı. Ermenilerin iğfalkâr sözlerinin doğru olmadığı kanaatine varanların bir araya toplanarak, memleketin müdafaası için umumi bir hareket yapılması ve bu hareketi idare edecek bir baş aramakda gecikmediler. Müdafa-i Hukuk Teşkilatı'nın kurulması zihinlere hakim oldu. Bayrak hadisesinden sonra umûmi hareket planları çizildi. Memleket dahilinde düşman topluluklarına karşı mazgallar, siperler açıldı. Düşmanın irtibatını kesmek için bazı evlerin yanmasına, hariçten gelecek düşman kuvvetlerine karşı harp kabul ederek düşman kuvvetlerinin toplanmasına mani olmak için hazırlıklar başladı.

Sütçü İmam ilk kurşunu böyle hakkı müdafaa uğrunda ihmal etmeyerek atmışsa da, Ermeniler 1 Teşrini sani 335 gecesini hissi intikamla Sütçü İmam'ın akrabasından Atoluğu mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir'in ellerini arkasından bağlayarak Şeyh Adil de şehit ettikleri haber alınarak Tiyeklioğlu Kadir'in cenazesini Hükümete getirerek resmini aldığıımızı gören Mutasarrıf Ata Bey: "İsyan ve galeyan çıkaracaksınız" diyerek mani' olmak suretiyle tabuttan cenazeyi çıkartmayarak, tek cephe resmi alınarak yukarıda arz edildiği gibi halka teşhir edildi.

8 Teşrini sani 335 tarihli telgrafname:

Antep'teki Fransız kıtaatı kumandanlığına

8 aylık bir İngiliz işgalinden sonra memleket Fransızların yed-i işgaline geçti. İngilizlerin işgali esnasında hissiyat-ı milliyye ve diniyyeyi rencide edecek mahiyette hiçbir vak'a hadis

olmamıştır. Bütün cihanda malum olan Fransız adalet ve medeniyetine istinad eyleyen bizlerin kalbinde ve işgal dolayısıyla hiçbir tebeddül hasıl olmadı. Fakat ekseriyyetini Adana ve civarı Ermenilerinin teşkil eylediği işgal kıtaâtı muvasalatları tarihinin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir hiss-i adâvet göstermekten çekinmediler. Bunların irtikap eyledikleri ef'al polis raporlarıyla sâbit olduğu gibi Fransız ve İngiliz kumandanları tarafından da gözle görülmüştür. İrtikap olunan ef'al bervech-i zîrdır.

A-Ermeniler sokak ve çarşılarından geçerken tesadüf ettikleri Müslümanların dinine sebt ve şetim etmektedirler. Bunlar meyanında, kisvesinin şayan-ı ihtiram olmasına rağmen bir hoca duçar-ı tecâvüz olmuştur.

B-Uzunoluk Hamamı civarında toplanan müsellab Ermeniler, zavallı Müslüman kadınlarının çarşaflarını sırtlarından almağa teşebbüs etmiştir. Bunların imdâdına koşan Hacı İmam, Sait Efendi, Gaffar Kabuloğlu Osman namında üç Müslüman, bunlar tarafından dipçikle ve kurşunla ağır surette mecruh edildiler.

C-Müslümanları katledip kadınlarını alacaklarını Kışla yolu üzerinde bağıra bağıra i'lan ettiler.

D-Tarafınızdan verilen ta'limâtın akabinde bir Müslüman muhaciri alçakçasına katl edildi. Kâbir bir ekseriyyetin dününde kaldıklarını ve kendilerine lazım olan dersi verebilecek kuvvet ve kudrette bulunmadığımızı bilen bu canavarlar, hissiyat-ı diniyye ve milliyemize tecâvüz ederek, Müslümanların katlini intac edecek nâhuş ef'alın hudûsüne hizmet eyleyorlar. Lakin bunlara rağmen Müslümanlar, soğuk kanlılığı muhâfaza ederek mukâbele-i bil-misle tenezzül etmediler. Biz asayişî tamamen te'min eylemekle beraber sâlifîzzikr hâdisatın galeyamı tevilit eylediğini hükümet-i mahalliyye ile kuvayi işgaliye kumandanlığına ihbar eyledik. Kumandan verdiği cevapta

ibrâz-ı mahcubiyet etmekle beraber bir daha bu gibi vakâyiin tekerrür etmeyeceğini de iş'ar ediyordu. Böyle söylemesine rağmen işgal kıtaâtı meyanında bulunan Ermeniler, yine cinâyet ika' ediyorlardı. Bu nevi' vakâyi' her gün tekerrür edip duruyordu. Bundan başka Müslüman ahâlinin nâmus ve haysiyetinin taht-ı emniyette olmadığını düşünmek hakkını haiz olduğumuzu kemal-i hürmetle arz ederiz.

Şer'i ve mantıkî olan metâlibimiz nazar-ı dikkate alınmadığı takdirde masumiyetimizi ve şikayetlerimizi Meclis-i Ali'ye isma' edeceğiz..

Cevabınızı intizar eyliyoruz.

11 İmza

Eşrâf ve memûrin

8 Teşrini sâni 919'da Fransızların Adana Valisi Miralay Bramont, Maraş Mutasarrıfı Ata ve Maraş eşrafına yazdığı telgrafta Cebel-i Bereket Guvârnörü Mösyö Andriya'nın ilaveten Maraş Guvârnörlüğüne tayin edildiği bildiriliyordu. Şayi olunca halk çok müteessir oldu ve galeyan başladı. 9 Teşrini sâni 919 Sivas'dan Kongre Reisi Mustafa Kemal, Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerine; Fransız işgalini protesto etmek için emir verdi. 10 Teşrini sani (919)'da Şeyh Adil'de Ermeni askerleri Nasıroğlu Memed'i boynundan keserek, başını vücudundan ayırmış ve şehit etmişti. Fransızlar Ermenilere Kışla'daki silahları veriyorlardı.

13-14 Teşrini sani 919 geceleri şehrin birçok yerlerinde Ermeniler silah atarak asayiş olmadığını ileri sürüyor, Fransızların bir an evvel hükümete el koymalarının te'minine çalışıyorlardı. Bir gece sonra Ermeniler Kışla'dan aldıkları silahları Kuyucak ve Kümbet'e götürürken Çiçekli mahallesinden geçerek Haydarlı Câmii yanına vardıklarında, polis devriyesine tesadüf ediyorlar. Devriye memuru polis Suphi'nin "dur" emri vermesine karşılık ateş ediyorlar. Polis

Suphi'yi yaralıyorlar. Müsâdeme üzerine dağılırken, evine gitmekte olan Aşık Mustafa oğlu Ökkaş'a ateş ederek şehit etmişlerdi. Asayiş olmadığında ısrar etmeleri üzerine Fransız ve Türk devriyesi birleştirildi. Sükûnet devam ettiği halde Adana gibi, Maraş ve Antep'e de Fransız bandırasının çekilmesini istediler. Jandarmaların maaşlarının artırılacağını söyleyerek ele almak istediler. Jandarma teşkilatını Adana havalisinde olduğu gibi kendilerine bağlamak ve amellerine hizmet ettirmeye çalışıyorlardı.

Adana valisi Bramont'un evvelce çektiği telgrafta Cebel-i Bereket Guvernörü Mösyö Andriya'nın ilave-i vazife olarak Maraş Guvernörlüğüne tayini yazılmıştı.

Mösyö Andriya bir bölük süvâri ile gelerek Hırlakyanlara misafir oldu. Bu süvariler, Osmaniye havâlisi ahalisinden bol maaşla teşkil ettikleri Fransız Jandarma milisleri idi. Tabur kumandanları Binbaşı Sıtkı, Bölük Kumandanı Amasyalı Yüzbaşı Mithat, Takım Kumandanı Mülâzım Kenan'dı.

Milisler arasında Göksunlu birkaç kişi de vardı. Guvernör Maraş'ta Beyleri ziyaret etti. Gençlerine ihtiyarlarına vazife va'd eyledi. Hatay ve Adana'da yaptıkları gibi burada da Beyler'i igfale çalışıyorlardı. Mösyö Andriya'nın asâleten Maraş Guvernörlüğüne tayini için Fransız Hariciye Vekaletine çekilen telgrafta Cebeli Bereket Guvernörü Mösyö Andriya'nın temiz kalpli, iyi bir insan olduğunu temaslarından anladıklarından asâleten tâyini istirham ediliyordu. Arası çok geçmedi. Paris'ten gelen emirle Maraş Guvernörlüğüne Mösyö Andriya tayin edilmişti.

Mösyö Andriya Maraş'taki işgal kumandanlığına gönderdiği tahriratta, Maraşlılara selamının tebliği ve Eloğlu'na kadar istikbaline gelmelerinin söylenmesini, doğruca Kadir Paşa'nın konağına inip öğle yemeğini orada yedikten sonra Hırlakyanlara gideceğini bildirdi.

Hıristiyanlarla birlikte, Mösyö Andriya'nın tayinine taraftar olup, telgrafi çekenler, muvaffakiyetlerinden dolayı kaplarına sığmıyorlardı. İstikbal merasimi tertibatı ikmal edildiği bildirilince Mösyö Andriya, Maraş'a hareket ettiğini bildirdi.

26 Teşrini sani 919 günü Maraş Ermenileri erkek, kadın, büyük-küçük istikbale iştirak etti. Ellerinde çiçek buketleri, lavantalar, Fransız Ermeni bayrakları, Dersanta Papazlarının bandosu olduğu halde şehre girerken "Yaşasın Fransızlar, Yaşasın Ermenistan, Kahrolsun Türkler" diyerek nümayiş yaparak çarşı ve sokaklarda küfürler savurarak, hükümete vardıklarında, Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Mahmut tertibat alarak, yalnız Mösyö Andriya ile maiyetini içeri almış istikbal edenlerle nümayişçi Ermenileri hükümete sokmamıştı. Mösyö Andriya, Mutasarrıf Ata Bey'le görüştüktan sonra mahiyetinde getirdiği bir tabur milis piyadelerini Hükümete, süvarileri Kışla'ya yerleştirmesini emrederek, Kadir Paşa'nın konağına gitti. Öğle yemeğini orada yiyip Hırlakyanlara gitti. Beraberinde getirdiği Osmaniye Kozan ve o civar eşraflarını da Kadir Paşa'ya misafir olarak bıraktı.

27 Teşrini sani 919 Perşembe günü memleket eşrafına ve hocalara tezkere yazılıp Kadir Paşa'nın konağına davet edilmişti. Vakit gelince Mösyö Andriya resmî elbisesini giymiş Hırlakyan Agop'un oğulları, Fransız Milis Kumandanı Sıtkı, Mithat ve 25 süvari önlerinde olduğu halde, Kadir Paşa'nın konağına geldiler. Vakit tamam olduğu halde davetlilerden hiç kimse gelmemişti. Mösyö Andriya çok müteessir oldu. Ev sahipleri teessürünü, izâle için bazı bâhâneler ileri sürdüler. Cumartesi günü belediyede toplanmak üzere tekrar da'vet teskereleri yazıldı ve Hırlakyanlara gittiler.

Birkaç gün evvel Mösyö Andriya Maraş Governörlüğüne tayini üzerine artık Maraş'ta Türk bayrağı çekilmeyeceği

emrini Maraş'taki Fransız Kumandanı ve mutasarrıfa bir Fransız zabiti ile göndermişti. Türk jandarmasının muhafızların emrine verildiği, maaşlarına zam yapılacağı, ve artık Maraş'ta Türk Bayrağının çekilmemesini söylemişti. Mutasarrıf Ata Bey; "Vakti değıldir. Böyle bir hareket halkın galeyana mucip olur. Bir hadiseye meydan vermemek için şimdi bu hususa karışmamalarını..." kumandanlarına tebliğini zabite söylemişti. İşgal komutanı zabiti geri gönderdi. Bayrağın indirilmesinde ısrar etti. Mutasarrıf: "Bir hadise olmasın, vakitte geçti" diyerek bayrağı indirtmişti.

Yüzbaşı Mahmut Bey derhal posta göndererek vaziyet etrafa haber verildi. Artık bayrağımız çekilmeyecek, hükümetin idaresini Mösyo Andra ele alacaktır buna hiçbir türlü müsâmaha ve müsâade edilemezdi. "Yirmi bin Kuva-i Milliye harekete geçecek, kanlar sel gibi akacak, bunun mes'ulu Fransızlara aittir." diye sokaklara beyannameler yapıştırıldı. Halk galeyana getirildi. Ermeniler de gelen geçen İslamlara taarruz etmeye başladılar. Kuyucak'tan geçen Türk devriyesine ateş açıldı. Kaleden bayrağın indirilmesi için Milis Kumandanı Binbaşı Sıdkı emir verdi. Kaledeki jandarmalar da bayrağın indirildiğini ve sabahleyin çekilmesine müsâade edilmediğini etrafa yaymışlardı. Halk geceyi nasıl geçirdiğini ve geçireceğini bilemiyor bir hadisenin vukûuna intizar ediliyordu.

28 Teşrini sani 919 Cuma günü herkes Kale'ye bakıyordu. Halk arasında cereyan başlamıştı. Cuma namazına Ulu Camii Şerif'e toplanan halk abdest alıyordu. Kısakürek Mehmet Ali cemaate hitaben yazdığı beynamede "Cuma günleri çekilmekte olan bayrağımız yerine dikilmedikçe Cuma namazı caiz olmaz" diye tahrir ediyordu. Fransız kumandanı hatibe bir mektup göndermişti. Ermeni Mektubu vermek üzere câmiin avlusuna inerken, "Ermeni bomba atıyor" diye

bağırınca halk telaşa düştü. Evliya, Ermeni'yi yakalayıp, çarşı karakoluna götürdü. Ermeni mektup getirdiğini, başka fikri olmadığını söyledi. Evliya Efendi mektubu aldı. Halk telaş içinde dağılıyordu. Camii Kebir kapısında bulunan Şerbetçi oğlu Mehmet ve birkaç arkadaşına “Ne duruyorsunuz sancağı çıkarın” sözü ile koşmaları ve sancağın camiden çıkarılması bir oldu. Bazı zayıf kimseler dağılıyordu. Muhacir Murat Efendi “Allah'ı seven sancağın altına girsin” diye bağırdı. Sancağı tekbir ile kalaya çıkardılar. Bir Ermeni milisi karşı durdu ona da bir iki vurdular. Diğer Türk milisler memnun oluyorlardı. Kaledeki karakoldan bayrak alınarak bayrak çekildi. Gelenler arasında Tahrirat müdürünün oğlu Vasıf, Beyazıt oğlu Muharrem vardı. Bunlar bir şey söyle diye teklifte bulunuyorlardı. Siz de söyleyiniz biz getirmedik diyorlardı. Ben de aynı cevabı verdiğimden hala müteessirim.

Milislerin takım kumandanı Kenan ve Mithat gelerek halkı iğfale çalışıyorlardı. “İstanbul'dan geldik buraya halifenin emriyle tayin edildik. Biz de İslamız, Türküz” diyorlardı. Halk: “sözünüz doğru olsaydı bayrağın indirilmesine müsaade etmezsiniz” cevabında bulundular. Bayrağı indirmemek için teminat istendi. Milisler de Türk olduklarından siz bayrağı çektiniz biz de sizinle beraber bayrağın indirilmemesi için çalışacağız diye kati cevap vermeleri üzerine kumandanları çekilip gitti. Biz de hükümete, müdâhale etmemesi için Hükümete gitmek üzere kaleden inildi. Hükümet kapısında Fransız tercümanı Ohan birkaç kişi, halkın galeyana tesadüf ederek dayak yedikleri gibi silahları da alındı. Yüzbaşı Mahmut Bey olmasaydı, linç yapacaklardı. Halkın elinden güç hal kurtarıldı. Bunu gören Mösyö Andriya Hükümetteki milislerine ve jandarmaya halkı dağıtmak için emir vermişse de halk, Maraşlı jandarmaların verdiği cesaretle karşı durmuş, Fransız milisleri de harekete geçememişti. Halk, hükümete müdâhale edilmemesi ve mütâreke mevaddine

riayet edilmesi hususunda teminat istiyordu.

Mösyö Andriya cebir, şiddet göstermek fikrinde idi. Halk da mukabelede hazır olduklarını ileri sürüyordu. Mutasarrıf Ata Bey'in hakimane müdahalesi, Mösyö Andriya da halkta görmüş olduğu tehecüm ve galeyana bakarak halkın teklifini kabul etti, teminat verdi. Halk dağıldı. Mösyö Andriya da Kaymakam Abdullah Bey'le sokakta dolaşüyor, halkı teskine çalışıyordu. Fransızların maksadının memleketi imar ve ıslah etmek olduğunu söylüyor ve "istemiyoruz" cevabını alıyordu.

Memleketin eşrafına Belediye Reisi tarafından tezkire yazılmıştı. Eşrafın Belediye de toplandıklarını, Belediye Reisi Mutasarrıfa bildirdi. Mutasarrıf Ata Bey de Mösyö Andriya'ya haber verdi. Mösyö Andriya ikinci günü hükümete geldi "Fransız hükümetine karşı gelen halkın ayağına gitmem, kendileri hükümete gelsin" dedi. Belediye Reisine bu haber verildi. Heyet hükümete gitti. Guvernör Mösyö Andriya söze başladı:

"Dünkü gün yapılan tecavüz-i harekete mukabele etmek hakkım varken, lütuf ile muamele yaptım. Bunu takdir etmeniz lazımdır. İşgal kuvvetlerimizin bulunduğu yerlerde başka bandıra bulundurulamaz" diye uzun uzadıya söylüyordu. Şıh Ali Sezai ve diğer arkadaşları da "Maraşlı Adana, Cebel-i Bereket gibi Fransız bandırası altında yaşamaktansa, ölümü tercih ederler. Maraşlıları onlara kıyas etmeyiniz", diyerek, mütareke hükümlerine muhâlif olan işgalin ve müdâhalenin menî için her fedakarlıkları yapacaklarını ve yapılan zulümlere tahammül edemeyeceklerini, müdafaa ederek dağıldılar.

Mülhakâte yazdıkları telgıraflara da gelen cevapta nefretle karşıladıklarını hiçbir vakit Fransız idaresine girmeyeceklerini Pazarcığa husûsi surette gönderdikleri Karlozoğlu Osep Yakup Hamdi Bey'e mektubu verince

hükümete haber vererek tevkif ettirmişti.

28 Teşrini sâni 919'da Eloğlu'nun 15 kilometre cenubunda Fransızlarla Muallim Hayrullah İmalı ve Karalar çeteleri arasında harp vuku bularak Fransızlardan birkaç maktul ve yaralı verdirdi. Hayrullah yaralandı. Pazarcık'a nakil edildi. Bilahare Maras'a getirildi. Aldığı yaradan vefat etti. Allah rahmet eylesin.

Müdafa-i Hukuk Cemiyeti teşkilatı Bayrak Hadisesi üzerine galeyandan istifade edilmek fikri ile 29-30 Teşrini sani 919'da Kayabaşı'nda Veli Efendi oğlu Ziya'nın hanesinde toplantı yapıldı. Muhasebei hususiye memuru Ferruh teşkilat için bazı program okuyordu. Toplanan zevatın arasında şeyanı itimat olmiyan kimse olduğu dolayısıyla, ikinci gün toplanmak üzere Vezir oğlu Mehmet hoca toplantıyı dağıttı. İkinci toplantıya yine Ziya Efendi'nin evinde Şişman Hacı Ahmet, Veli Efendi oğlu Ziya, Sabit, Mümtaz, Başkatip, Rıza, Cerrah oğlu Zekeriya, Hacı Yahyaoğlu Hacı, Sandaloğlu Osman, Hacı Mehmetoğlu Evliya Hoca, Sapsızoğlu, Hacı Karpuzoğlu Mehmet, Hatice Hocaoğlu Nuri, Kuruşçuoğlu Ali Paşa, Cicos Mustafa Çavuş, Güröğlü Rüstem, Hasan Terakyalı Kömeçoğlu Ali Çavuş, Uncu Haliloğlu, Ahmet Gök, Ökkeş Çina Ali, Kadir, Tabakların Şıhı Hacı Mehmet, Muharrem Bayazıt, Kayabaşı'ndan Şükrü Efendioğlu Mahmut, Muhasebe-i hususiye memuru Ferruh, Evkaf müdürü Evliya, Karakız Zeki, Karakızıoğlu Muhittin, Baba Haliloğlu Ahmet, Medineoğlu Abdullah Çavuş, Köşger Ahmet ve daha bazı kimseler vardı. Veziroğlu Mehmet Efendi hazirûnun tahliflerini icrâ ederek aşağıdaki programa göre teşkilata başladı. Teşkilat, adsız kahramanların programları ile ve bizim orada vasıta olduğumuz, ikna ederek aldığımız 4 Teşrini sani 919 günü atsız kahramanların verdiği emrin birinci maddesinden 8. maddesine kadar sayısından

memleket 10 semte ayrıldığı her semt, umum halkı da'vetle kayıtlarını yapacağını, kayıt bitince toplanarak aralarından 6 zat seçecekleri ve altı zâttan 2 reis seçileceği (reisler kendi aralarında toplanarak) Heyet-i Merkeziye azaları arasından iki reis, hariçten bir katip, bir veznedar, bir evrak muhafızı ayıracakları, faaliyetlerden Hey'et-i Temsiliye ile Hükümetin haberdar edilerek faaliyete geçileceğine, semtlerde kalan beş zat Heyeti İdâre Reis ve üyeleri olarak vazifelerine devam edecekleri kararlaştırıldı.

1-Seçimler yapıldı. Heyet-i Merkeziye ve Hey'eti İdareler kuruldu.

2-Seçilen heyetler aldıkları tâlimâta göre teşkilatlandılar.

3-Hey'eti Merkeziye kaza, nahiye ve köylerin teşkilatlarını ve cemiyetin bilumum navâkısını ve ihtiyaçlarını ve Hey'eti Temsiliye ile muhabereyi temin edecektir.

Heyeti Merkeziye azalıklarına Çavuşlu'dan Abdullatif, Kayabaşı'ndan Arslan, Acemli'den Evliya, Divanlı'dan Hasan Nebil, Ekmekçi'den Sapsız Hacı, Nahırönü'nden Hatice Hocoğlu Nuri, Acemli'den Köşger Ahmet, Restebaiye'den Başkatip Rıza, Bektutiye'den Baba Halil Oğlu Ahmet, Hatuniye'den Medine oğlu Abdullah Çavuş seçilmişlerdi. Müdafaai Hukuk Cemiyeti için mühür yaptırılmasına karar verildi. Çuhadar H. Mehmet'in mühür yaptırdığı haberi verilince Kuruşcu oğlu Ali Paşa ve Karakız oğlu Zeki ve iki arkadaşı gönderilerek mühür celp edildi. Evvelce bizimle temas halinde bulunan Belediye Reisi Hacı Bey ve arkadaşları, "teşkil ettiğiniz cemiyet efradının orta halli insanlar olmaları, aramızda zengin kimsenin bulunmaması" nı göstererek bolşevik cereyanı dolayısıyla tehlike karşısında bulduklarını zannederek acele olarak kendilerinin bir heyet teşkil eylediklerini haber verip Hoca Rafet ve Hüdai Tahsin'i gönderip teşkil ettiğimiz Heyeti

tanımamak istemişlerse de, usulen ve intihapla yapılan bu teşekkülün itiraz götürür yeri olmadığını görünce birlikte çalışılması hususu muvafık görüldü.

Hatuniye Mahallesi'nde yapılan toplantıda Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Rafet Hoca, Hüdayî Tahsin, Çuhadar Hacı Mehmet, Evkaf Memuru Evliya, Ziyai zade Hacı Mehmet Hoca, Dedeoğlu Mehmet, Şişman oğlu Arif, Kocabaş Hacı Naci, Nafia Mühendisi Abdullatif, Arslan katıldı. Heyet-i Merkeziye azaları arasında yapılan vazife taksimlerinde Arslan reis-i evveli, Rafet Hoca ikinci reisliğe, Hacı Nuri Bey veznedarlığa, Tapu Memuru Faik katipliğe ayrılarak, faaliyete geçildi. Bu sırada Kozan'da bulunan Fransız zabiti Mösyö Tayyar da Maraş'a gelince Pınarbaşına giderek Fransızların Sivas'a doğru hareketlerini temine çalışıyordu. Mülhakat teşkilatına Vezir Hoca, Mazman oğlu Mustafa, Fatmalı oğlu Derviş, Karakız oğlu Muhittin, Muharrem Bayazıt, Veli Efendi oğlu Katip Hayri, Yenicekala'ya Abidin, Hacı Yüzbaşıoğlu Nâhiye Müdürü Nuri, Okveli, immi müstearile, Zülkadiroğlu Süleyman Maraş'ın Şark köylerini teşkilatına memur edilmişlerdir.

Esareten dönen Zabitân da derhal teşkilata iştirak ediyordu. Ali Rıza Pişkin, Tevfik Karaküçük Pazarcık'a Muhacir Abdullah da Türkoğlu Mustafa Çavuş'a gönderildiler. 3 Kanuni evvel 919 da Osmaniye'den gelen eşraf da Maraş'tan ayrıldı. Mutasarrıf Ata Bey de mebus olduğu için Tahrirat Müdürü Cevdet Beyi vekil bırakıp Maraş'a vedâ etti. Fransızlar Bayrak Meselesi'ndeki muvaffakiyetsizliklerini haysiyet meselesi addederek Mösyö Andriya'nın avdetinden sonra Maraş'a çok kuvvet ve mühimmat getirmeye başladılar. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de faaliyetlerini artırdı. Yolları kesmeye karar verdi. Gelecek kuvvetlerle muharebeyi kabul etmek mecburiyetini

düşündü.

5 Kanuni evvel 919 tarihinde Ziyai zade Hacı Mehmet Efendi Hoca'nın Belediye'de toplanan halka nasihat etmesi münasip görüldü. Ermeni, Yahudi, Türk olarak bilâ-istisnâ toplanan halka Hoca, vatandaş, kardeş olarak yaşadığımızı ve yaşamak mecburiyeti olduğunu, o mübarek hoca ikna kabiliyeti ile bunlara nasihat etmişti. Toplananlar hocaya teşekkür ederek dağılmışlarsa da, 24 saat sonra Taşnak Komitesi Reisi Misak, hocaya bir tehdit mektubu gönderdi. "Vakt ile Ermeniler tehcir edilirken mani' olmak için söz söylemeye lüzum görmediniz. Şimdi saf duran bazı kimseleri iğfale çalışıyorsunuz, bu fikrinizden vazgeçiniz. İhtiyarlığımıza ve ilminize hürmetten sizi bu sefer bırakıyorum. Kendinize geliniz, yoksa hayatınız tehlikededir..." mealinde uzun bir tehdidi ihtivâ ediyordu.

Fransızlar Ceceli köyünü tamamen, Eloğlu'yu da kısmen yaktılar. Heyet gönderilip zarar, ziyan tesbit ve protesto yapıldı.

Pazarcık; 21 Aralık 1919

Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanlığına.

Fransız işgal birlikleri kumandanları her gün mütarekename maddelerini bozuyorlar. Maraş işgalinin ilk gününde itibaren müslümanların hisleri incitildi. Depolardaki silahlar ve cephane Ermenilere dağıtıldı. Polislerimizle ve jandarma ve devriyelerimiz geceleyin öldürüldü. Aşiret reislerinden isyan karşılığı kurtuluş parası istendiği gibi çeşitli unsurlar arasına da nifak sokuldu.

Her an hükümet işlerine müdahale olundu. Kaynaşmayı doğuran cinayetler tahammülü aşan bir noktaya geldi. Bu defa da Maraş'tan gelen bir General, ağır toplar celbederek Hükümet konağını bunlarla ateş altına alacağını ve birçok ahaliyi cezaevine dolduracağını ve sürgüne göndereceğini de

ilân etti.

İstanbul'daki Fransız olağanüstü komiseri, Maraş ve Antep işgalinin, geçici bir askeri işgalden başka bir şey olmadığını hükümeti adına Türkiye Dış işleri vekâletine bildirdi. Haydi bu tedbirin doğru olduğunu farz edelim. Lakin buraya her gün asker, top ve bomba göndermekten vazgeçilmiyor. Bununla beraber büyük bir sukunet içinde yaşayan, biz müslümanlar tarafından hiçbir tecavüz fikri beslenmediği ve başka başka unsurlar arasında tam bir ahenk devam eylediği bir zamanda bu çeşitli unsurlar arasında nifak ve heyecan doğuracak askeri toplanmalar ve tecavüzlere karşı bundan böyle yabancı kalamayız

Âlicenap İngiliz, Amerikan, Fransız ve İtalyan milletleri tarafından namus üzerine verilen resmî vaatlere uyularak bugüne kadar tam bir sukunet içinde yaşadık. Fakat yapılan tecavüzler tahammül hududunu aştı. Memleketimizin mazlum ve masum mezarlığı haline gelmesini arzu etmezseniz vicdana aykırı olan zulümlerinize son veriniz. Aksi halde çocuklarımızda dâhil olduğu halde bu uğurda kanımızı akıtmaya karar verdik. İşbu telgrafın bir sureti Fransız işgal kuvvetleri kumandanlığıyla ve bir sureti de itilaf kuvvetleri temsilcilerine çekilmiştir.

9. İmza (Eşraftan)

Pazarcık Protestonamesi

1. Fransızlar Ermeni haydutlarıyla (çeteleriyle) birlikte top ve diğer silahlar istimaliyle Cepheli köyünü yakarak kökünden harap ettiler. Buradaki zayıyat pek büyüktür.

2. Karabicikli'den gelen Fransız suvarisi cepren ve parasız zahire aldı. Buna engel olmak isteyen ahali döğüldü ve hakarete uğradı.

3. Maraş'a giden Fransız suvarisi yolda, Karabicikli'deki

evine gitmekte olan Kara Ali isminde namuslu bir adamı öldürdü. Öteki iki kişi beraber götürüldü. Bunların sağ veya ölü oldukları hakkında şimdiye kadar hiçbir bilgi almadık.

4. Ahırdağı dolayında bulunan Fransız askerleri ormana giden iki müslümanı süngü ile öldürdü.

5. Fransızlar Ermenileri iki aydân beris silahlandırmaktadır. Bunlara top, cephane ve başka silahlar verildi. Ermeni evleriyle kiliseleri müdafaa haline kondu. Bunların hepsi müslümanları öldürmek maksadiyle yapılan işlerdir. Buna binaen bundan dolayı herkes hayatından emin değildir.

6. Burada ve civarda eşkıya yoktur. Eşkıya dediğiniz adamlar, milli hukukumuzla karşı olan tecavüzlere karşı koymak maksadiyle silahlanmış millet efradıdır.

7. Bunlara haydut adı vermenizi ve yukarıda saydığımız vahşilikleri protesto ederiz.

8. Bu duruma son verilmesini isteriz.

9. Sorumluluğu millî hukuku yaralayanlara ait olmak üzere bundan böyle millet haklarına kararlı olan hareketlere karşı hareketlerle mukabele edeceğimizi son defa olmak üzere bildiririz. 6 Ocak 1920

7 imza (Memur ve Eşraf)

Islahiye'den büyük kuvvet geldiği haber verildi. Zafer Beyazıt, Muharrem Beyazıt ve Maraş'tan Rüstem Çavuş karşı gönderildi. Bababurnu'nda 8/9 Kanuni sani 920 de harp yapıldı. Düşman yedi maktul, 21 mecruh verip 10 Kanuni sani 920 de Antep'e döndü. Bu harpte Fransızlar bozgun bir hale geldiklerinden Fransız kumandanı Mutasarrıf'a mürâcaat ederek muntazam Kuva-i Milliye kuvvetlerinin Islahiye'den gelmekte olan kuvvetlerini muhasara ettiklerini, imha edilmeden evvel kurtarılmasını rica eyledi. Bir heyet gönderilerek Kuva-i Milliye geri alındı. Bu zafer üzerine halkın maneviyatı yükseldi.

Kılıç Ali Elbistan'a gelmiş, Pazarcık'a hareket edeceği Elbistan'dan bildirilmişti. Kozan'daki Fransız zâbiti Norman Fırkası yetişirse Sivas'a daha salim bir yol olan Göksun ve Pınarbaşı üzerinden gitmek üzere tertibat almıştı. Cebeli Bereket Guvarnörü'nün Göksun ve Süleymanlı eşraflarına yardım için yazdığı telgrafi, Süleymanlı Topal İbrahim Elbistan'a getirip, mıntıka kumandanına vermişti. Kılıç Ali'nin Pazarcık'a yetişmesi üzerine eski polis arkadaşım Kasım Kozandağlı ile Pazarcığa gidildi. Antep'den de temas etmek üzere Mustafa isminde bir zabıt gelmişti.

Kılıç Ali işgal altındaki yerlerde teşkilat yapılmayacağını ve işgal altındaki yerlere silah da verilmeyeceğini ve verilecek silahları düşmanın alacağı tabii olmasından kendisi işgal altında bulunmayan muhitte teşkilata memur olduğunu söyledi. Kılıç Ali'nin bu sözü Antep murahhasının tez arzusuna uygun olduğu için bir Heyeti Merkeziye teşkil ettiklerini, muhabere ile iktifa ve başka hazırlıkları olmadığını ve hiçbir tertibat almadıklarını söyledi.

Maraş'a gelince şehrin 10 semte ayrıldığını, her semtte iki yüz nefere yakın kuvveti teslihl edildiğini ve mütemâdi faaliyetin artmakta olduğunu, günün birinde Maraş'ta bir harp başlarsa Fransızlarla harp edecek kadar kuvvetli olduğumuzu söyleyince Kılıç Ali ve Antep mümessili Mustafa inanmamışlardı. Kılıç Ali gününde toplanan kongre kararında 5 inci, 12 nci, 20 nci, 13 ncü, kolorduların faaliyet merkezleri Bozantı, Develi, Elbistan, Hıns-ı Mansur olarak kararlaştığını, Elbistan merkezine Yörük Selim'le kendisinin, Develi'ye Doğan ve Tufan'ın geldiklerini, Kolorduların millî teşkilatı ikmal etmek ve işgal altında bulunan yerlerin teşkilât harici kalmasının, silahların işgal kuvvetleri eline geçmesi tehlikesi bulunmasından ileri geldiğini, Maraş'ın silahlanmasının tasavvurun fevkinde mühim olduğundan

esliha ve mühimmat için icap eden tedbirlerin alınacağını söyledi. Sivas'la muhaberenin te'mini için Maksutlu köyünden telgraf makinesi ile muhabere memuru Celal'in bulunduğunu, oradan muhabereyi temin edebilmekle beraber telgraf teline bağlamak suretiyle icabında telefonla da görüşülmesi hususunun temin edileceği, iâşe ve sâir hususların müzakere ve icabı yapıldığı ve yapılacağı ve müşkülata mahal bırakılmayacağı vaad edilerek, Maraş'a avdet edildi.

Binbaşı Sami, Şam'dan gönderdiği raporda Ali Şefik Özdemir'le birleştiklerini, faaliyetlerinin ilerlediğini yazıyordu. Bir hafta sonra Özdemir'in postasını eski polis arkadaşım Hasan Kaniko getirmişti. Maraş Heyeti Merkeziyesine ve kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazılmış olan yazılarda Suriye ahvali ve hareketi leh ve aleyhindeki cereyanları bildirmekte idi. Özdemir, muntazaman düşman hareketi hakkında Heyet-i Temsiliye'ye rapor vermekte devam etti.

O günlerde birçok Fransız memurları Maraş'a geldi. Halkı iğfal etmek için Belediye Reisi ve Müftü'yü ziyaret ettiler. Fakirlere para tevzi etmek istediler. Cemiyet azaları düşmanın fazla asker getirmesinden telaşa düştüler. Artık bu teşkilattan vazgeçtik diyorlardı.

15 Kanuni evvel 919 tarihinde Mıntıka-i Şarkiye Kumandanlığı'na tayin edilen General Keret Maraş'a geldi. Memleketin ileri gelenleri ile hükümet memurlarını karargaha çağırıp, memleketin himaye vazifesi uhdesine verildiği cihetle asâyişi bozanları ve kuvve-i işgaliye aleyhindeki hareketleri men edeceğini ve Pazarcık'taki Kılıç Ali avanelerini tutup hapis edeceği gibi sözler sarf etmiştir.

Rafet Hoca da, "Fransız medeniyetinden bahsediliyor, halbuki Fransız işgali üzerine enva-i türlü fenalıklar oluyor,

Ermeniler teslih ediliyor, kadınlara, ihtiyarlara tecavüz vâki' oluyor. Buna ne demeli?" diyordu.

Ferdası akşam Çukuroba Camii'ne bomba atıldı. 400 imzalı protesto 17 Kanuni evvel 919'da Mutasarrıflık vasıtasıyla General Keret'e verildi. Artık gerginlik baş göstermişti. Şu'bede ve jandarma dairesindeki silahlar alınarak düşman topluluklarına karşı aralarındaki irtibatı kesecek bir surette tertibat alındı. Silahlar en mühim nokta merkezlerine verildi. Pazarcık'tan Kılıç Ali Fransız kumandanını, makine başına çağırarak sansürü kaldırmasını, fazla kuvvet getirmemesini aksi taktirde yolların kapanacağını yazdı. Fransızları aşırı telaşa düşürdü.

28 Kanuni evvel 919 Ermeniler artık vahşiyane hareketlere cesaret ediyorlardı. Ahır Dağı'na oduna giden Çömezoglu Mehmet, Hüseyin oğlu Mehmet isimli iki fakiri Kışla civarında şehit etmişlerdi.

30 Kanuni evvel 919'da mukabele etmek üzere Çuhadar Ali kendiliğinden Hıristiyan mezarlığı civarında iki Ermeni'yi öldürmüş, birini de yaralamıştı. Fransız kumandanı bir beyanname neşr ederek İslahiye'den gelen askerlere tecavüz edildiğini, bundan sonra taş atılırsa kurşunla, kurşun atılırsa topla, bir nefer ölürse, Maraş eşrafından iki kişi yerine idam edeceğini söylüyordu.

13 Kanuni sani 920 de Maraş'a gelmekte olan Fransız kuvveti artık Eloğlu istikametinden gelemiyor, Belpınar üzerinden geliyordu. Fransızların Maraş'a gelmek üzere Antep'ten çıkan bir kuvveti, Antep'li Boyunoğlu Memik takip ederek, Pazarcık'ta Yakup Hamdi çetelerinden Karayılan oğlu tarafından sıkıştırılmış, ağırlıklarını bırakarak kaçmaya muvaffak olmuşlardı. Antep yolu da Pazarcık çeteleri tarafından kapatılmıştı. Maraş'taki işgal kuvvetleri mahsur bir hale geldiklerinden 19 Kanuni sani 920 tarihinde

düşman, Maraş'tan Pazarcık'a bir kuvvet çıkarmıştı.

Maraş'tan acele Kılıç Ali'ye vaziyet yazıldı. Düşmanın çıkardığı bin kişilik kuvvet Maraş altında bir manevra yaparak geri Maraş'a geldi. General Keret Maraş'ın müstahkem binalarını ve hakim noktalarını takviye etmeye başladı. Düşmanın bir hareket yapacağına şüphe yoktu. Düşman şehrin muhasara tertibatını noksansız yapıyordu. Kaleyi de işgal etmek istemişse de Evliya'nın himmetiyle muvaffak olamamışlardı.

20 Kanuni sani 920 de Fransız Generali Keret hükümeti işgal etmeye selahiyeti olduğunu, 40 bin mevcut askeri olduğundan muhalefet edilirse harekete geçeceğini ve mesuliyetin muhalefet edenlere ait olduğunu Mutasarrıflığa bildirmişti. Keyfiyet Sivas'a yazıldı. Alınan cevapta; "Vaziyeti iyi idare etmek lazımdır. Harp vukuunda tehlike vardır. Kuvvet ve mühimmat yetiştirilmesine imkan yoktur. Ona göre tertibat alınması hususuna dikkat ve itina edilmesi..." emir ediliyordu. Tabii bu emre riayet edilecekti.

20 Kanuni sani 920 tarihinde yazdığı tezkerede Mutasarrıf vekili ile büyük memurlarını, halkın ileri gelenlerini 21 Kanuni sani 920 Çarşamba günü karargaha istemişti. Mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Nafia Mühendisi Abdüllatif, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıdkı, Müftü Hacı Mehmet Hoca, Rafet Hoca, Hafız Ali, Dedeoğlu Mehmet, Şişmanoğlu Arif, Kocabaş Hacı Naci, Beyazıtıoğlu Mehmet, Polis Komiseri Cemil karargaha çağırıldılar. Vaziyet Pazarcık'a ve Sivas'a haber verildi. Sivas eski fikrinde ısrar eylediği gibi fazlasıyla da Elbistan ve Göksun'daki kumandanlara Elbistan-Göksun yolunun kapanması, Elbistan'a doğru düşmanın hareketine mani olacak tedbirlerin alınması için emir verildiğini bilahare öğrendik.

General Keret davetlileri öğleye kadar bekletti. Kılıç Ali'nin kendisini tehdit ettiğini Kuva-i Milliye'nin yolları keserek alenen ilan-ı harbe istizar etmeleri Fransız hükümetine karşı gelmek olduğundan, bunun da Maraş'tan idare edildiğinin anlaşılma olmasından, mesuliyetin Maraşlılara ait olması icap edeceğine söyledi ve "berâtinizi isterseniz Pazarcık için ayırdığım kuvvetle giderek, Pazarcık kuvvetlerini dağıtırsınız" demişti. Rafet Hoca "Kuvvet göndermezden evvel bir zabıt ver, beraber gidelim. Vaziyeti görüp size haber getirelim, ona göre tertibatını alabilirsin" cevabını verince "Öldürülecek zabıtım yoktur" mukabelesinde bulundu.

Bunların bir kısmını ayırıp bir odaya hapsedip nöbetçi bıraktı. Diğerlerini kuvve-i işgaliyeye itaat etmeleri için halka nasihat vermelerini emir ederek salıvermişti. Karargahta tevkif edilen Mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Nafia Mühendisi Abdullatif, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Kocabaş Hacı Naci, Şişman Arif idiler.

Kendilerine müsaade edilenlerden Rafet Hocanın, "Arkadaşlarımızı soranlara ne diyeceğiz. Onlara da müsaade edin birlikte gidelim. Yapılacak nasihat daha tesirli olabilir. Bunlara müsaade edilmeyecekse bizler de kalalım." Sözüne, "Biraz sonra onlar da gelirlir" cevabını vermişti.

Bunlar karargahtan çıkınca kıtaatın harp tertibatı aldıklarını, yollara asker konmuş olduğunu, harbe hazırlandıklarını görmüşlerdi. Hükümet'te Sivas'tan gelen şifreyi hal ederek kati surette harbe meydan verilmemesi isteniyordu. Heyet hakkında bir malumat beklerken Bayazıt oğlu Mehmet, arkadaşlarının tevkif edildiğini, kendilerinin müşkülata geldiklerini söylemesi üzerine etrafına halk toplanarak "Haydin Kışla'ya gidelim, Heyet-i kurtaralım" diyerek yürüdükleri haber verildi, yetişerek durduruldu.

“Kışlaya gidiyoruz, Heyet-i kurtaracağız” diyorlardı. Geri çevrilerek evvelce verilen emir dairesinde; “Silahsızlar evlerine, silahlılar silah başında verilecek emri bekleyiniz” denilerek dağıtılmışlardı.

Çok geçmedi Hükümete gelmekte olan jandarma, Terzi Ziron’un evinin karşısındaki Fransızların oturduğu evden atılan kurşunla şehit oldu. Hükümet caddesinde gezmek imkanı kalmamış, köşe başında bir çocukta şehit olmuştu. Düşman oradan gördüğü her karartıya ateş ediyordu. Birkaç adam yaralandı. Mağaralı tarafındaki Fransız devriye efradının imha edilerek silahlarının alındığını devriye memuru Remzi haber verdi. Şimdi Hükümet civarında mahalli hadiseye giderken, o semtin gurup kumandanı Muallim Bekir Özdemir’e tesadüf ettim. “Siz buraya niye geldiniz, geri dönünüz” diyordu. “Devriye efradını vuranları, silahları alanları görmek istedim.” Deyince; “emirsiz harekete geçilmesi doğru değildir. Burada silah patladı. Etrafta Ermeni evleri vardır. Burada durmanız doğru değildir. Hadiseyi öğrenir, size haber veririm” dedi. Yanında müsalleh kuvvetler vardı, harekete geçmişti. Arkbaşı’ndan Kışla’ya karşı ateş başladı. Mağaralı da Fransız devriyesinin vurulması üzerine Acemli Mahallesi’nde de hareket başladı. Fransızlar şehre top ve makineli tüfek ateşi yaparak, tethiş hareketi yaptıkları gibi Ahır Dağı’nda 20.000 kuvvetimiz vardır. Harekete geçecek diye beyannameleri sokaklara yapıştırdığımızdan, odundan dönenleri çete zannederek topları Ahır Dağı’na çevirdiler, bombardıman ediyorlardı.

Fransızların Hükümet Caddesi’ne ateş etmelerinden evlerine gidemeyen Sıhhiye Müdürü Murat, Doktor Hilmi, Emirmahmut zade Sırrı ve daha birçok memurlar hükümetin garp tarafındaki duvarından inerek Muallim Hayrullah Efendi’nin evine iltica etmişlerdi. Faik’le biz de

oraya gitmiştik. Top sesleri devam ediyor, çarşı ve sokaklarda tevkif başladı. Kaltakçı Halil, Dikeç Hayri, Üzümsuyu Mehmet, Talaşkacı Hacı Ali'nin şehit edildikleri haberi verildi. Harbin birinci günü Pazarcık'tan gelmekte olan ulemadan Ediklioğlu Mustafa da Kapıçam'da şehit edildi.

Sivas'tan emir talimat istemiştım, posta geldi. Mahmut Beyle şifre halledildi. "Harbe meydan verilmemesi, sükunetin muhafazası, sükunetin tercihi muvafıktır" deniyordu. Düşman harbe başlamıştı. Teslim olduğumuz takdirde yüzlerce insan tevkif edilecekti. Harbi kabul etmek daha doğru idi. Harp emrini semtlere göndermek için postaların cesaretleri kırılmıştı. Emir kumanda da dinleyen yoktu. Herkes şaşırılmıştı.

Fransızların tedhiş harekâtı halkı korkutmuşdu. Hapislerin firarlarında jandarmanın açtıkları ateşler de düşmanı ürküttü. Düşmanın taarruza geçmesine sebep oldu. Akşam üzeri Kayabaşı'na gitmek üzere arkadaşım Faik'le Keşifli Camii'ne kadar gittik. Yahya Hoca ile birleşerek cephe vaziyetlerini gözden geçirdik.

Kayabaşı bir harp sahnesi olmuş, geçmek imkanı yoktu. Düşman harekete geçer geçmez Kayabaşılılar da cephe tutmuşlardı. Abarabaşı Kilisesi, Araplar Kozu, Kışla arasındaki düşman irtibatını kesmişler düşman hareketini durdurmuşlardı. Karşılıklı silah sesleri devam ediyordu. Sokaktan geçen köpeğe bile ateş ediliyordu. Hükümete geri dönmek üzere Uzunoluk'a gelince oradan geçen Fransız kıtaatının ateş açması üzerine Ceza Hakimi Cemil vuruldu. Ben dereye atılarak siper aldım Faik geriye atılarak Baba Halil'lerin kapısı altına iltica etti. Birleşmemize imkan bulunamadı. Bir müddet sonra Hükümete döndük.

O gece Abarabaşı Kilisesi'nin arkasında müsteciren oturan İdadi Mektebi Ulema-i diniye Muallimi Hafız

Veliddin'in evine giren Ermeniler onu feci surette şehit etmişlerdi. Merhumun şahadeti çok tesir uyandırdı. Demek Ermeniler fırsat bulurlarsa katliam edeceklerine şüphe bırakmıyorlardı. Halk artık teslim olurlarsa öldürüleceklerine inanmıştı. Geceyi Hükümet'te Yüzbaşı Mahmut ve Mülazım Ahmet Hilmi ile geçirdik. Sabahleyin erkenden Arkbaşı'ndaki kuvvetleri görmek üzere gittim. Kışla'nın etrafında üstünde tahkimat yapılıyordu. Orada bulunan Sarı Katip Hasan, Çuhadar Ali'ye herhalde karşı tepeye kurşun yetiştir bakalım kim daha isabetli ateş edecek diyerek ateş yapıldı. Çok isabetli ateş dolayısıyla düşman kuvvetleri Kışla'ya sığındı. Arkbaşı'nda mazgallar açılarak, siperlere kuvvetler yerleştirilerek Hükümete döndüğümde Kışla'dan 22 Kanuni sani 920 tarihli Mutasarrıf vekili Cevdet, Belediye Reisi Sıtkı, Jandarma Kumandanı İsmail Hakkı imzalı yazı geldi. "Ey ahali yaptığınız hareketle memleketi mahv ve harap edeceksiniz, Allah'ını seven, Peygamber'ini seven bu kanlı faciaya nihayet versin. Bu beyannamenin üzerine ahali, silahını terk ederek yerlerinde rahat ve sakin otursunlar, iş ve güçlerine baksınlar. Şayet bir daha bir taraftan silah atılacak olursa memleketi harap ettirirsiniz, aman kardaşlar malınıza, canınıza acıyınız, sözümüze itimat ediniz, söz anlamayanlara, anlayanlar anlatsın, size silah atılsa bile mukabele etmeyiniz, bu ilanı jandarmalarla, dellallarla herkeze ilan ediniz. Menafi-i memleket bunu icap ettirir" diyordu.

Fransızlar Garp'te hakim noktada Mercimek Tepe'de de tahkimat yapmakta idi. Harp başlarsa Mercimek Tepe, Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Yedek Subay Muhacir Abdullah tarafından tutulacaktı. Fransızlar daha evvel harekete geçtiklerinden Mercimek Tepe'yi işgal etmişlerse de Mustafa Çavuş kuvvetleri baskın yaparak bir iki saat devam eden muharebeden sonra Fransızlar Mercimek Tepe'den çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Kışladan yapılan müthiş

topçu ateşine rağmen Mercimek Tepe'yi Mustafa Çavuş kuvvetleri işgal etmesi ve Arkbaşı'ndan şiddetli Kışla'ya karşı ateş açılması, Fransızları telaşa düşürmüştü, Mutasarrıf vekili Cevdet Bey'i göndermeye mecbur etmişti. Cevdet Bey, beyaz bayrak elinde Hükümete geldi, karşıladık. Yüzbaşı Mahmut'a;

-Beyaz bayrak çek her tarafa postalar çıkar, teslim olacağız, emrini verdi. Mahmut;

-“Postaları vururlar, halk teslim olmaz” deyince;

- “Sizi idam ederler, vazifenizi yapmalısınız” diyordu. Mahmut ise;

-Bulurlarsa idam etsinler” dedi.

Ben ileri vardım.

-“Teslim olursak binlerce insan tevkif edilir, binlerce şehidimiz vardır, teslim olamayız” deyince

-“Siz kim oluyorsunuz, sizi tanımıyorum” diyerek, “teslim bayrağı çekilmesi hususunda ısrar ediyorlar. Ben idamla tehdit ediliyorum, ben gideceğim” dedi.

Sivas'la hariçteki kuvvetleri idare etmek üzere Yüzbaşı Mahmut vazifelendirildi. “Kendisine itimat edilmesini Fransızların top ve makineli tüfeklerle şehiri bombarduman eylediklerinden bir çok kimselerin şehit olduklarını, Müdafaa-i Hukuk üyelerinin tevkif edildiğini, harp bütün şiddeti ile devam eylediğinden acele top ve makineli tüfek ile harbi idare edecek bir kumandanın gönderilmesi...” hususunda Sivas'a telgraf gönderdi.

Mahmut Bey hareket edecekti. Tahrirat Müdürü geldi “Gidemezsiniz” dedi. Mahmut Bey'i sıkıştırdı. Mahmut kati olarak gideceğini söyleyince Tahrirat Müdürü (Mutasarrıf Vekili)

-“Ben de giderim” dedi. Ben rica ettim.

-“Telaşa lüzum yoktur, neticesinin hayır olduğu, Fransızların tecavüz etmemeleri ile sabittir. Sivas’a Fransızların şehri top ve makineli tüfekle ateşe tuttuklarını ve yangınlar zuhur ettiğine dair lütfen telgraf yazınız. Zatinızdan çok istifade edeceğiz” dedim. Cevap vermedi.

Mahmut hareket etti. Mutasarrıf vekilinin de eşyasını toplayarak hayvanlara yükletip hareket etmek üzere olduğu haberi verildi. Bırakılmaması emri verildi. Eşyalarını Kayserili oğlu Nuri’nin hanesine yıktırdım. Bu defa harp raporunu yazdı. Mutasarrıf vekilinin hareketi, Yüzbaşı Mahmut’un ayrılması, halkın soğuk davranmasına sebep oldu.

Teşkilatımızın, bidayetinden beri çok büyük yardımları görülen ve cemiyet müessirlerinden Ziyâî Zade Hacı Mehmet Efendi Hoca’nın yardımlarına lüzum gördüğümü, başıma toplananlardan Kayserili oğlu Nuri, Dikeç oğlu Cemil, Mal müdürü Yakup oğlu Şakir ve diğer arkadaşlara “Bu gece Dayızade Hoca’nın evinde bir harp tertibatı yapacağız, her iki saatte bir gelerek semtlerden rapor getireceksiniz, cevap yazacağız. Böylece Hoca Efendinin itimadını kazanırsak halka nasihat vermesini teklif ederiz.” Kararını verdik.

Ziyâî Zade (Dayızade) Hacı Mehmet Efendi’nin hanesine giderek; “bu akşam harp hareketini müsaade ederseniz burada yapacağım, tabî bizi reddetmez, misafir ederseniz” dedim. Kabul buyurdular. İki saat ara ile gelen raporlar okundu. Cevaplar yazıldı. Sabaha kadar böyle devam edildi. Oğlu Hoca Ziya Emin ve damadı Cemil okuyup dua ediyorlardı. Küçük oğlu Ahmet Pakdil de gelen postalarla meşgul oluyordu. Annesi ise telaş ediyordu.

Sabah namazı Hoca Efendi halkı mescide topladı. Bir va’z ve nasihat etti. Maraş’ın kurtulacağına katiiyen şüphe edilmemesi hususunda ısrar etti. “Maraş kurtulacaktır. Bunda Allah’ın ilhamı ve yardımı vardır. Emin olun Maraş

kurtulacaktır. Hepimiz silaha sarılalım. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Arslan'ın kafasından doğan bir şey değil, Allah'ın büyük yardımudur. Birlikte harp edelim” dedi. kerametini izhar etti.

O'nun verdiği emirler, gösterdiği gayretler “Allah'ın ilhamıdır” demesi üzerine halk, hizmete koştu.

Hükümet, harbi ve Kuva-i Milliye taraftarlarını kabul etmediğinden, hükümeti bî- taraf bırakmak mecburiyeti karşısında olduğumuzdan evvela bir karargah, sonra semtlere harp emrini götürecek postalara lüzum olduğunu söyledim. Sarıkatıpzade Hasan Efendi:

-“Bizim hanemizden daha münasip karargah mı olur, istirahat edersiniz hizmetinizde bulunuruz” dediler.

Sarıkatib'in hânesinin alt katı karargah ittihaz edildi, postalar tertip edildi. Umum semtlere ve mülhakate şu harp emri verildi.

“Arkadaşlar harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamberimizin ruhaniyeti, din kardeşlerimizin fedakarlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız, bir ferdimiz kalmayınca kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, tevfik Allah'tan” 23 Kanun-i-sani 920.

Cuma günü harp resmen ilan edildi; semt şubelerine bu harp emri gönderildi, irtibat tesis edildi. Mutasarrıf vekilinin Sivas'a yazdığı telgraf İstanbul'a aksettiğinden 24 Kanun-i-sani 920 Dahiliyye Nezareti Maraş'ta Fransızların top ve makinalı tüfeklerle şehri ateş altına aldıklarından, bu cihetin tetkiki ile acele bildirilmesi için Dahiliyye Nâzırı namına “Kaşif” imzalı telgraf geldi.

Kayabaşı mahallesi halkı harbin ikinci, üçüncü günlerinde Fransızların taarruzları karşısında Eczacı Lütfi'nin hanesi ve Keşifi Camii gibi istinat mahallerinden müdafaa ediyorlardı.

Abarabaşı Kilisesi'ne yanaşık Ermeni evlerindeki düşman kuvvetlerinin Kışla ile birleşerek taarruza geçmek üzere oldukları, yaylım ateşi yapmalarından anlaşılıyordu. Ermeni evlerini yakarak, kilisede düşman kuvvetlerini mahsur bırakmak ve Kışla'daki kuvvetlerin birleşmemesini temin için harp planımızda, icabında İslam evlerinin yakılması kararlaştırılmıştı. 24 Kanuni sani 920 de müşkül vaziyete düşen Kayabaşılılardan Karakız oğlu Muhittin ve kardeşi şehit Zeki, bir teneke gaz yağı dökerek bütün mobilya ve eşyalarıyla birlikte iki hanelerine ilk ateşi vermişlerdi. Bitişik Ermeni evlerine ve Müslüman evlerine de sirayet etti. Düşman kuvvetleri mahsur kaldı. Birleşmelerine mani olundu.

Acemli semtinde Evliya kuvvetlerinin yaptığı taarruz da ilerliyordu.

Harbin üçüncü günü Bertiz kuvvetleri Muharrem ve Zafer'in kumandasında cepheye girmiş, Kışla ve General Keret'in karargahı olan Amerika Kolejlere üzerinde çok tesirli harp yapmaya başlamıştı. Verilen harp emri üzerine dahilde de düşman topluluklarına karşı cephele tutulmuş; her tarafta harp, şiddetle başlamıştı. Harbin üçüncü günü Maraş altına gelen bir düşman nakliye kolu, Şark cephesindeki kuvvetlerin taarruzları karşısında kaldı. Zülkadir oğlu Süleyman Bey'in çeteleriyle yaptıkları müsademedede on iki esir, birkaç da maktul verdiklerini, eşya ve hayvanlarını bırakarak dağıldıklarını aldığımız rapordan öğreniyorduk. O günlerde Deliklitaş, Alaman Çiftlik Binası'na taarruz ederek binayı yakmışlarsa da, Peynirdere'li Hacı şehit oldu. Harp emri üzerine dahilde herkes evvelce kendilerine verilen mevzilere girmişti. Kışla ile Abarabaşı Kilisesi'ndeki kuvvetlerin birleşmek üzere taarruza geçtikleri haberi üzerine, derhal çok mühim olan ve isnat noktası olan Keşif Camii şerifini düşürmemek için iki

ateş arasında çok büyük fedakarlıkla sebat eden Yahya Hoca kuvvetleri, merkezden gönderilen kuvvetlerle takviye edildi.

Düşmanın iki taraftan taarruzu dolayısıyla 24 saatte bir Keşif Camii'ni yeni kuvvetlerle takviye etmek mecburiyeti vardı. Düşman tedhiş hareketına devam ediyor, postaların hareketına mani oluyordu. Buna karşı evvelce yapılan planlar dairesinde bitişik evlerden mestur yollar açıldı. Her tarafa harp emirlerini, cephane ve kuvvet göndermek imkanı bulundu.

Artık yekvücut bir cephe halinde harekete geçilmişti. Yüzbaşı Mahmut Bey Maksutlu köyündeki telgraf makinesi ile Sivas'a yazdığımız raporu vermişti. Aldığı cevabı gönderdi. Sivas, top ve makineli tüfekli bölüklerin hareket eylediğini bildiriyordu. Hemen haberi, telgrafın suretini semtlere bildirdim. Halkın cesareti arttı.

Teşkilata başladığımızda Kışla, Abarabaşı Kilisesi, Katolik Kilisesi, Kümbet, Tekke, Şekerdere Kiliseleri Fransızların işgalinde olduğundan, bunların irtibatını keserek, birer birer imha etmek ve düşman kuvvetlerinin birleşmemesini, taarruza geçmemelerini temin maksadıyla aralarındaki evleri yakmak harp planımızdandı. Harbin 4. günü Acemli semtinde Evliya kuvvetlerinin taarruzundan ümitsizliğe düşen Ermeni Seferoğlu Avadis, Evliya'dan intikam almak, İslam evlerini de yakmak üzere kendi evini ateşe vermişti. Yangın Evliya'nın evine de sirayet ederek civar İslam evlerinin de yanmasına sebep oldu. Bu yangınlar İslam ve Hıristiyanlar üzerinde çok büyük korku ve tesir ika etti. Artık iki tarafta kuvvetlerinin fevkinde fedakârlıklar gösterdiğinden, yanan evlerin civar mahallelerle sirayeti dolayısıyla, şehrin her iki tarafı da aydınlanmıştı. Kılıç Ali Maraş'a yaklaştığı sırada Abarabaşı civarındaki Ermeni evleri, Acemli Mahallesi'ndeki büyük yangınlar, Kışla önündeki

evler, Pınarbaşı'ndaki İslam evleri, Kuytul Mahallesi'ndeki Alaca Hanik'in evi alevler içindeydi. Alaca Hanik'in evini Medine oğlu Abdullah Çavuş yakmıştı. Bu büyük yangınlar dolayısıyla Maraş şehri bir yanardağ manzarası almıştı.

Harbin beşinci-altıncı günü, Divanlı kuvvetleri, Şeyhadil'deki Karakolu düşman işgal eylediğinden, taarruz ederek karakol sukut etti. Civar hanlara karşı cephe aldıkları, gelen raporla bildiriliyordu. Arkbaşı'ndaki Kışla'ya karşı bir takım isimlerle açılmış mazgallar ve kuvvetlerin fedakarlığıyla Fransızlar, dışarı çıkamayacak suretle mahsur kaldıkları gibi, devamlı surette ateş ve harp ediliyordu.

Harbin dördüncü günü Yenicekale Müdürü Nuri ve Müfreze kumandanı Zeynel Abidin idaresinde 260 nefer Yenicekale kuvvetleri geldi. Bertiz kuvvetleriyle birlikte Kışla ve General Keret Karargahı'na taarruz eylemeleri ve Cancık mağarasına yerleşmeleri emri verildi.

Kılıç Ali harbin beşinci günü Maraş'ın şarkında, yarım saat mesafede Arapkirli Çiftliğini karargah yaptı. Bir beyanname neşretti. Kılıç Ali, "memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için geldim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti, yardımını bizimle beraberdir" diyordu. Kılıç Ali, 400 kadar mevcudu olduğunu raporunda bildiriyordu. Evliya kuvvetleri harbin beşinci günü Kale'nin etrafındaki evleri ve Kalealtı Kilisesi'ne taarruz ediyordu.

Şekerdere karakoluna düşman Ermeni evlerinden açılan ateş, harekate mani oluyordu. Evliya kuvvetlerindeki Göllülü Yusuf Çavuş, Kilisli Mansur ve arkadaşları, karakoldaki düşmana hücum etti. çetelerden dört kişi yaralandı. Berber Ali ile bir arkadaşı şehit oldular.

Harbin altıncı günü Kalealtı'nda Ermeni evleri yakıldı. Kilise süküt etti. Düşman imha edildi. Burada yangınlar

başladı. Evliya kuvvetlerinin kumandanlarından Göllülü Yusuf Çavuş, Mansur Yazıcıoğlu ve Celil oğlu Ziya, Hüdayioğlu Derviş ve Ahmet Çavuş ve Evliya, Hüseyin oğlu Mustafa harekete geçerek harbin altıncı günü Şekerdere Kilisesi de düşürüldü ve yakıldı. Harbin altıncı günü Kılıç Ali şehrin şark ve şarkî cenubu semtlerindeki Zulkadir oğlu Süleyman Bey ile birleşerek harekete geçmişti. Atmalı Aşiret'nden Yakup Hamdi (Paşa) de Kılıç Ali kuvvetlerine iltihak etmişti.

Kılıç Ali karargahını şehrin daha yakınındaki Haznedarlı'ya getirdi. Kılıç Ali şark cephesinin hareket planlarını, düşman kuvvetlerine karşı açılacak mevziler ve düşman topluluklarına karşı açılacak siperleri grup kumandanlarıyla birleştirerek harekate devam edilmesi kararlaştırıldı. Kışla'dan Şeyhadi'le inen cadde "Şark Cephesi" olarak Kılıç Ali'nin idaresine verilmişti. Düşman topluluklarının buldukları yerler ve plan gönderilmişti.

Genç çocukların posta işlerinde büyük yararlıkları görülüyordu. Harbin altıncı günü Pazarcık Jandarma Yüzbaşısı Ramazan ve Ahmet Çavuş Kayabaşı'na gelmiş, oradaki mücahitlerle teşrik-i mesâi etmişti. Harbin altıncı günü Elbistan Jandarma Kumandanı Ahmet Muhtar Nakipoğlu, Muin Sinan oğlu Hamit, Muhasebe-i Hususiye Memuru Topal Salih ve tapu memuru Maraşlı Kazancı oğlu Sait Elbistan'ın Güblüce Köyünden Tahir kumandalarında gelen kuvvetlerle, Maraş sokak muhaberesine iştirak ettiler. Göksun'dan Binbaşı Hasan, Yedek Subay Bayram kuvvetleri ile gelerek Cancık Mağarası'na yerleştiler. Süleymanlı'dan Şube Reisi Binbaşı Cemil, Yedeksubay Sadi Seçmeer, Hacı Maksut oğlu İbrahim, Hacı Aslanoğlu Ali Ruhi kuvvetleri de geldi. Cancık cephesine yerleşti.

Harbin yedinci günü Yüzbaşı Kamil Sivas'tan geldi.

Şehre girmedi. Diğer kumandanlarla Cancık Mağarası'nı karargâh yaptı. Sivas'tan getirdiği cebel topunu kullanan Tarsus'lu Ahmet Çavuş ve Bahri Çavuş ve İzmir'li bir neferdi. Maraşlı topçularla takviye edilerek Garp Cephesinde top harekete geçti. Sivas'tan gelen makineli tüfek zabiti Ahmet Hamdi, Nahırönü'nde gelecek düşmana karşı tertip edilerek yerleştirildi. (Topun mermileri çürük olduğundan layıkile istifade edilmiyordu.)

Harbin 7. günü İslahiye'den gelen düşman kuvvetleri Karaçay mevkiinde yapılan harpte 17'si imha, gerisi esir edildi. Benli Ali bu harpte şehit oldu. Evliya kuvvetleri Zimyan mahallesindeki Ermeni evlerini ve kiliseyi yaktı.

Düşman ardi arkası kesilmeden tedhiş hareketi ve şehri bombardıman ediyordu. Kışla, Abarabaşı, Amerikan Kolejleri ve şehir içinde birkaç kilise kalmıştı.

İstanbul'a yazılan raporlarda Fransızların yakıp yıktıklarını bildirerek düşmanı iğfal ederek kuvvet getirmemesini temin maksadına binaen, düşmanı gafil avlamak hususundaki gayemiz Sivas'ta Atatürk'ü bile inandırmıştı. O da "Maraş'ta katliam vardır" diye her tarafa ilan ediyordu.

Harbin 7. günü Hırlakyan Avadis'ten Zülkadir oğlu Süleyman beye bir tehdit mektubu gelmişti.

Millîş Nuri Yusuf Hacılı Köyü'nden Kahya Hasan oğlu Durdu, Hırlakyan Avadis'in evine ateş vurmuşlar, bu ateş Kuyucak Mahallesi'nin tamamen yanmasına sebep olmuşdu. Yangından kaçan düşman kuvvetleri ve Ermeniler Kümbet Eytamhanesi'ne ve Kilisesi'ne iltica ettiler. Evliya kuvvetleri o gün Kanlıdere'deki yolun üstündeki evleri yaktı. Kaçanları imha etti.

Harbin 8. günü Zimyan Kilisesi hareketi yapıldı. Kalealtı Kilisesi'nin civarındaki evlerden artık mukabele

görmediklerinden firar ettikleri düşünöldü. Yalnız tavanda bekçi bir Ermeni gördüklerinden imha edildi. Evliya kuvvetleri o gün Abarabaşı Kuyumcu Sokağı'ndaki Ermeni evlerini kısmen, Kale'nin şarkından giden yolun şarkındaki evleri tamamen, Şekerdere'deki evleri ve Kilise ile Zimyan mahallesindeki evleri kamilen yakmıştı. Evliya kuvvetleri harbin 8. günü yine Kulağı Kurtlu Mahallesi hareketına başladı. Mahalledeki Ermeniler imha edildi. Evvelce Kalealtı Kilisesi civarında şehit edilen Jandarmanın silahı orada bulundu, silah alındı. Ermeniler imha edildiler.

9. günü Maraş altına büyük bir düşman kuvveti geldiği haberi verildi. Bu kuvveti görmek üzere karargâhın arkasında yüksek bir yere çıkmıştık. Düşmanın yaptığı ateşte postamız Hüseyin yaralandı. Hanesine nakledildi. Düşman orasını da topa tuttu. Hüseyin'in evinin avlusuna iki mermi düştü. Allah esirgedi. Ufacık hanesinin bacasına isabet etseydi yaralı da, bizim de gittiğimiz gündü. Kuva-i Milliye Hastanesi'nde Doktor Haldun Bey'in himmetleriyle alçıya kondu. Bacağı kesilmekten kurtarıldı.

Tapu Baş Kâtibi (şimdi emekli olan) Hüseyin (Aksadır) Elbistan ve Süleymanlı kuvvetleri şehre girdiklerinde, Elbistanlı Muin Ağa Kâşifli Camiinde iki gecedir, Sinan Hamit Salih Kazancı ile Sait de Çarşı Karakolu'nda vazife yapıyorlardı. Süleymanlı kuvvetleri Evliya Kuvvetlerine iltihak etti.

Maraş tabii olarak, iki cephe halini almıştı. Şark Cephesi Kılıç Ali idaresine girmişti. Gelecek düşman kuvvetine karşı ihtiyatta bulunan General Keret'in Karargâhı ile Kışla üzerinde mühim vazifeleri olan Bertiz ve Yenice kale kuvvetlerini kendi cephesine aldı. Bir kısmını da Bertiz kuvvetleri kumandanı olarak Elbistan'dan gelen Eczacı Lütfi ve Kadioğullarının evine sevk etmişti. Pazarcık, Garp

Cephesinden aldığı Bertiz ve Yenice kale kuvvetleriyle iş göremiyordu. O günlerde Kılıç Ali Evliya'nın arkası arkasına kiliseleri düşürdüğünü görünce, gayrete geldi. Fransız topluluklarının bulunduğu Kümbet Kilisesi'ne ve Burgurcuoğlu'nun evine taarruz ediyorlardı. Bir çok şehit verdikleri halde muaffak olamıyorlardı.

Harbin 9. gününde Evliya kuvvetleri Bahtiyar Yokuşu civarındaki Dikiş Yurdu'na taarruz etti. Yurt sükût etti. Kırkı kadın olarak 400'den fazla düşman kuvveti firarla Katolik Kilisesi'ne giderken yolda imha edilmişti. Nahırönü'ndeki makineli tüfek kumandanının emriyle her tarafa ateş püskürtüyor, halkın maneviyatını yükseltiyordu.

Düşman Hatuniye cihetinden harekete geçerek, o civarda yangınlar çıkarttı. Ermeni mektebindeki kuvvetle birleşerek Protestan Kilisesi ve civarındaki kuvvetlerle birleşip Kümbet Kilisesi ve Eytamhane'sine kadar irtibat temin etmeye çalıştıkları anlaşılıyordu. Diğer taraftan yukarı Bedesten'e geçerek Tuz Hanı'na Kırklar Kilisesi'ndeki kuvvetleri birleştirdiği, oradan Şeyhadil'e doğru sarktıkları, oradan da Arasa'ya doğru ilerledikleri, Aşağı Bedesten'i işgâl ederek Taşhan'daki kuvvetleriyle birleştikleri, bu suretle harbin şiddetlendiği ve çarşılarda yangınlar başladığı görüldü. Hatuniye Mahallesi'nde Medine oğlu Abdullah Çavuş'un Katolik Kilisesi'ni yakmak için çalışması ve şehit olması, düşmanın oradaki taarruzuna karşı kuvvetin zayıf olması Şıh Mahallesi'ni tehdit eyledikleri malûmdur.

Onuncu günü harp devam ediyor. Kümbet Kilisesi hareketinde Eşbah Mehmet ve bir takım mücahitler şehit oldu. Bundan halkın çok müteessir oldukları alınan raporlardan tebarüz ettiriliyordu. Harbin 10. günü Evliya kuvvetleri Tekke Kilisesi'ni muhasara etti. Kilisenin içindeki düşman imha edildi. Kilise yakıldı.

Kılıç Ali'nin şehre girip harekatı bizzat idare etmemesi ve düşman topluluklarına karşı cephe tutmaması ve etrafına toplananların dükkan, mağaza ve hanları yağma etmeleri Kılıç Ali cephesinin muvaffakiyetsizliğine, Şark Cephesindeki düşman kuvvetlerinin yer yer taarruza geçmelerine sebebiyet veriyordu.

Evliya kuvvetlerini idare eden Göllülü Yusuf Çavuş'un Tekke Kilisesini sukutu sırasında şahadeti muhitte çok fena tesir uyandırdı.

Fransızların İskenderun'dan çıkacak Norman Fırkası'nın yetiştirilmesi yakın olduğundan bir an evvel Katolik Kümbet kiliseleri ve Eytamhane ve sair düşman topluluklarına karşı kati taarruz edilmesi lüzumu emr-i yevmide yazdığımdan Kılıç Ali maneviyatını artırmak için topun Şark Cephesine gönderilmesini ve çetelerin çapulculuğundan şikayet ediyordu. Bunlara karşı bilâ-merhamet cezalandırılmaları ve bu husus tamim edildi. Antep yollarının muhafazasına memur çetelerin, Kapiçamı terk eylemelerinden Fransız kuvveti Maraş'a doğru geldi, Maraş'a girmeye muvaffak olamadı.

Bunlarla Göynüklü Uzun Yusuf kuvvetleri harp ederek düşman kuvvetlerini takip ettiler. İslahiye'ye doğru çekildiklerinden Eoğlu'nda yapılan harpte Uzun Yusuf ve Eoğlu'ndan birkaçı şehit oldular. Düşman İslahiye'ye gitmeye muvaffak oldu.

Harbin on birinci günü Tuzhanı ve civarını Kuva-i Milliye kuvvetlerimiz tehdit ve tazyik etmelerinden Fransız ve Ermeniler Tuzhanı'ndaki kasaları soyarak Bedesten'e çekildiler. O civardaki efradın bazıları fedakarlık yaparak Bedesten'i yakmaya muvaffak olduklarından düşman Katolik Kilisesi'ne ve Belediye dairesine çekildi.

Bir Şubat 920 harbin on ikinci günü. Aşağı Bedesten'e

çekilen düşman, Taşhan'daki kuvvetle birleşti. Mevlevihane ve Üdürgücü Camii şerifini, Belediye dairesini yaktı. Düşmanın yaptıkları hareketi durdurmak için kuvvetlerimiz harekete geçti. Kırklar Kilisesi'ni yaktılar ve düşmanı Arasa'ya doğru atarak Şıhmand Hanı'na kadar ilerledi. Bu han da düşmandan geri alındı. Yıllankırkan Han'ın da düşmanla harp edildi. Bu han da yakıldı. Arasa Hanı'nın garbı düşmandan temizlendi. Aşağı Bedesten ve Taşhan'a taarruz edildi. Bunlarda sükut etti. Evliya cephesi kuvvetleri Çarşıya ve Bedestene dayandı. Garp cephesinde yapılacak bir hareket yoktu. Şark cephesine karşı tertibat alınmakta idi. Evliya kuvvetleri Çarşı ve Bedesten'deki düşman kuvvetlerine karşı hazırlık yapıyorlardı.

2 Şubat 920 tarihinde kahramanca harp eden Şıh Mahallesi iki ateş arasında kalmış, yardım istiyordu. Katolik ve Protestan Kiliselerindeki kuvvetlerle Kümbet Kilise ve Eytamhanesi'ndeki kuvvetler birleşmek için Şıh Mahallesi'ni tazyik ediyorlardı. Kılıç Ali'ye yardım için yazılmış ise de, ehemmiyet vermediğinden Kılıç Ali'yi Fatmalı Derviş'in evine davet ederek yanına gittim. Çetelerin mevkilerini terk etmelerinden müşkil bir duruma düştüğünü söyledi. Şimdi daha mühim olan Şıh Mahallesi'ne karşı lakayıt kalması hususunun doğru olmadığını, Şıh Mahallesi'ni kurtarmak için tertibat almak ve mahalle halkını kurtarmak lazım geldiğini söyleyince, "Ne yapalım kâfi kuvvetimiz yok" diyordu. Hazır bulunan çete başları, bunu kabul etmeyeceklerini, bu hususta fedakârlık yapacaklarını, Çarşıbaşı ve Divanlı'dan yapılacak taarruzlarla Şıh Mahallesi'nin kurtarılacağını, Divanlı tarafındaki Topal oğlu Ohannis'in veyahut Musa Efendi zade Mehmet Efendi'nin evi yakılırsa Protestan Kilisesi'nin de yanacağını, Şıh Mahallesi'nin de kurtarılacağını tabii olduğunu söylediler. Fatmalı oğlu Derviş ve birkaç arkadaşı evleri yakacaklarını söylediler. İkinci günü kat-i surette

hareket etmek kararını vererek karargâha avdet ettim.

Harbin 13. günü sabahleyin Evliya çağırılıp Kılıç Ali ile görüştüğümüzü, Şıh Mahallesi'ni kurtarmak için bu gün bizim kuvvetlerimizin Çarşıbaşı'nda ve Arasa Hanı na karşı taarruz ve harekete geçerek düşmanı tazyik ve imha etmek ve Divanlı'dan incek kuvvetlerle iki taraftan çevirme hareketi yapılmasına karar verildiğini belirtip, "hareketi idare eylemenizi rica ediyorum" deyince "rahatsızım" demesi üzerine, "siz burada hareketi idare ediniz, ben giderim" diyerek hazırlığa başladım. Evliya, kuvvetleri arasında bulunan Süleymanlı'dan gelen Çeçen Şahin, Davut, Bat Musa ve bizim siperlerden cesur kimselerle hazırlık yapıldığını seyir ederek nihayet dayanamayarak "Siz giderseniz, burası tehlikeli bir yer olur. Burada sizin yerinizi hiç kimse tutamaz, sizin gitmeniz doğru değildir. Madem gitmekte ısrar ediyorsunuz ben gideyim" diyerek hazır bulunan Ahmet Çavuş'u gönderdi, palaska ve tüfeğini getirtti. Arkadaşları alarak hareket etti. Bedesten'i düşmandan temizledikten sonra Taşhan ve Arasa Hanı'na taarruz eyledi. Çok büyük cesaret ve gayretle harp ediliyordu. Handaki Tunus'lu Arap askerlerinin Evliya'ya teslim olacaklarını söylemesi üzerine Evliya ve arkadaşlarının dikkatsiz hareket ederek ayağa kalkması üzerine, yanda bulunan Çeçen Şahin ve Hafız Ökkeş üzerine Handa mazkalda bulunan Ermeniler ateş ederek, her üçünü de şehit ettiler. Birkaç yaralı da vardı. Cenazesi Acemli Camii'nde defnedildi. Allah rahmet eylesin.

Harbin 14. günü Kümbet Kilisesi ile Eytemhane'sine karşı harekat devam ediyordu. Pazarcık'tan yeni kuvvet geldiğini Kılıç Ali raporunda bildirmekteydi. İslahiye'den büyük düşman kuvvetleri geleceği haberi de şayi olmuştu.

Harbin 17. günü 6/Şubat/920 tarihinde bir Fransız

tayyaresi gelerek Fransızlara evrak atmış, şehir üzerinde bir devir yaparak şehrin yangınlarını görmüştü.

Kılıç Ali Kümbet Kilisesi'ni günlerce bombardıman etmiş, nihayet hücum ederek kilise yakılmıştı. Bu hücum esnasında çok şehitlerimiz vardı. Çok kahramanlığı görülen Millîş Nuri, Hasan oğlu Ali, Kerhanlı Ali, Saçmal oğlu Mehmet, Yunus oğlu Mehmet bu şehitler arasındaydı. Kiliseye karşı top ateşini gören Fransızlar Kışla'dan bizim topun bulunduğu yeri bombardıman ettiğinden, bir çok evleri yıkıyor, insanca çok ağır telefet oluyordu. Kendilerini bıraktığını gören Bertiz'li ve Yenicekele'li çeteler de Kışla'yı ateş altına aldılar. Bunun üzerine düşman topun yönünü çetelere dönderdi.

8 Şubat 920 bizim cepheye Şube Reisi Cemil, Elbistan'dan Nakıp oğlu Mehmet Ağa ve Ali Hafızoğlu Mehmet Pehlivan 300 kadar bir kuvvetle gelmişler Cancık'taki bir karargaha yerleşmişlerdi. Nahirönü Mahallesi'ndeki Makineli Tüfek Zabiti Hamdi o civardaki kuvvetleri faaliyete geçirmekte idi. Harbe başlamazdan evvel Ermeniler, Norman Fırkası gelecek diyorlardı. Tayyarenin dönmesi üzerine büyük bir hazırlık yaparak Norman Fırkası'nın bir alayıyla topcu ve makineli tam teçhizatlı olduğu yüzlerce deve ve bir çok araba ile büyük bir kuvvetin gelmekte olduğu İslahiye'den haber verilmiş idi.

8/Şubat/920'de Kılıç Ali'nin de hazırlık yapması ve Cancık Cephesindeki Elbistan kuvvetleri ile daha evvelce gelen şehir dahilindeki Elbistanlı ve bizim Arkbaşı Cephesinde bulunan 200 silahlı ile, harbin bidayetinde ihtiyat olarak Şimâl cephesine koyduğumuz Bertiz, Yenicekele, Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Nedirli kuvvetleri de gelecek düşmana karşı tertibat almak üzere Cancık'ta bulunan Binbaşı Cemil, Binbaşı Hasan, Yüzbaşı Kamil,

Yüzbaşı Yörük Selim, Yüzbaşı Ahmet Muhtar, Yüzbaşı Mahmut (Sadişer) Bayram ve diğer zabıtana hazır olmaları için emir verildi.

Emir verilmekle beraber Çuhadar oğlu Hacı Mehmet, Beyazıt oğlu Kenan, gelmekte olan düşman kuvvetlerine karşı Cancık'tan alınacak talimat dairesinde hareket edilmek üzere şehirden Cancık cephesine gönderildiler. Aldığım raporda Bertiz ve Yenice kale kuvvetleri, Eczacı Lütfi Elbistan'dan gelince Kılıç Ali cephesine ve şehirde Kadioğlu emrine gönderildiğinden katiyen ihtiyat kuvveti olmadığı bildirildi. Arkbaşı'nda bizzat sipere girerek Kışla'ya karşı harbe devam edilmekte idi. Cephemizdeki efradın çoğu çıkarıldığından durmadan ateş etmek icap ediyordu. Düşmanın da Aksu Köprüsü'ne gelerek karargâh kurduğu haber verildi. Elbistan'dan gelip Cancık'ta bulunan Kadioğlu Ziya ve Emir Mahmut oğlu Hasip vaziyeti tehlikeli görerek ailelerini çıkarmak üzere mahallelerine gelmişlerdi.

Harbin Şubatın 10'cu günü Kılıç Ali Cephesi'nde panik başladı. Cancık cephesindeki kuvvetlerimiz düşmanı durdurmak şöyle dursun düşmanla harp etmeden çekiliyordu. Düşman şehre doğru harpsiz gelip Sıtma Pınarı'nda karargâhını kurdu. Cancık cephesini ateş altına alıp seri ateşli toplarla her tarafı dövdü. Bizim harici cepheden hiçbir haber alınamıyordu. Dahilde beş on kişi Kışla'ya karşı ateş ediyordu. Kılıç Ali cephesinde düşmana karşı tertibat alındığı evvelce bildirilmişse de bizim cephede de panik başladı. Jandarma Kumandanı Ahmet Hilmi, Gürünlü Mustafa, Doktor Hilmi, Mutasarrıf vekili Cevdet, Kılıç Ali cephesine gideceklerdi.

11/Şubat/920 Mutasarrıf vekili Cevdet Nahırönü'ne gitmişti. Arkasına posta gönderdim. Muhacir'in Memuru Nasrullah Efendi'nin evine misafir oldu, harice çıkmasına

müsaade edilmemesini bildirdim.

Doktor Mustafa Bey gelerek;

-“Vaziyet fena oldu ne yapacağız. Mülâzım Ahmet, Hilmi, Gürünlü Mustafa Kılıç Ali cephesine gidiyorlar.” Dedi.

-“Siz de gidirsiniz.”

-“Ya siz!: Gitmeyecek misiniz?” dediler.

-“Biz sonuna kadar sebat edeceğiz. Tabi kaçmakla kurtulmak imkanı olmadığını takdir buyurursunuz. Kaçmak ölmek demektir. İntihardan başka bir şey değildir. Düşmanla mücadelede tehlike görmüyorum. Kılıç Ali dönmüş, cepheye geliyormuş. Harbe devam mecburiyeti karşısında bulunduğumuzu ve aksi halin katliama sebebiyet vereceği gibi esasen düşman 20 gündür mahsur olduğundan çekilmek mecburiyetindedir. Teslim olduğumuz taktirde Sivas’a kadar yol açmış olacağız. Ben buna cesaret edemem.”

-“Öyle ise bende gitmem” dedi.

O anda Kadir Paşa’nın konağında bulunan Elbistanlı Hakim Fevzi Kocabaş’la, Ahmet gelmişlerdi. Bunlar artık müdafaa imkanı kalmadığını cephedeki askeri kuvvetlerin ve çetelerin çekildiklerini, eli silah tutacak kimselerin de tahkimat bahanesiyle kendiliğinden teslim olmaktan başka çare kalmadığına, Kadir Paşa’nın konağı’nda toplanan memleketin ileri gelenlerinin karar verdiklerini söylemeleri üzerine Doktor Mustafa;

-“Nasıl olur, ben gideyim onları ikna edeyim” diyerek Hakim Fevzi Kocabaş ve Hacı Ahmet’le, Kadir Paşa’nın konağına gitti.

Bizim cephenin bozulmamış olmasından dolayı Nahrönü’nden Hoylu Mustafa, Makineli Tüfek Zabiti Hamdi, Muhacirin memuru Nasrullah, Acemli’den Halil

ve Hüseyin Evliyalar, Restebaiye'den Bat Musa, Zekeriya, Katip Hacı, Yahya Hoca, Gök Ökkeş gelerek, harp hakkında malumat edinmek istiyorlardı. Müdafaa edeceğimizden, cephelerinin terk edilmemesi için son bir gayreti sarf etmeleri hususu konuşulurken, Doktor Mustafa Bey'in teslim olmak üzere Fransızlarla görüşeceğini haber verdiler.

-“Doktorun gideceğini ümit etmem, giderse de bize malumat vermesi icap eder. Bir şaiya olsa gerektir” dedim.

Esasen teşkilatın bidayetinden itibaren kendi kafasıyla hareket eden Doktor, Kadir Paşa'nın odasına toplanan memleketin ileri gelenlerinin kendisine karşı gösterdikleri teveccüh dolayısıyla irâde za'fına düşerek, mütareke yapmak üzere Balcıoğlu Mehmet'i de beraber alarak Fransızlara gitmişti.

Düşmanın memleketi top ateşi altına aldığını söylemiştik. Bizim kuvvetler geri çekilince Kılıç Ali cephesindeki halk kaynaşmasından, düşman orasını hedef tutarak bombardıman etmeye başladı. Ateş kesilinceye kadar herkes yerinde şaşkın bir vaziyette kaldı. Bombardıman neticesinde çok ölü ve yaralı vardı. Şark cephesi tamamen bozulmuştu, bizim cepheden kaçanlar da oraya gidiyordu.

Kılıç Ali ile aramızdaki mestur posta yolu olmadığı için Divanlı Mahallesi'nin bozgunluğu, Kayabaşı'na da sirayet etti. Kılıç Ali ümitsiz bir hale düşmüştü. Halkın cereyanına karışarak Dereli Köyü'ne, oradan da Kerhan Köyü'ne çekilmişti. Kılıç Ali cephesi içinden yıkılmıştı. Düşman topluluklarına karşı tutulan cephe bozulmuş, düşman Hatuniye semtinden ilerleyerek yukarda kaydedildiği şekilde birleşerek, Evliya'nın şahadeti ile neticelenen vaziyet hasıl olmuştu.

Harbin ilk haftasından itibaren Pazarcık'tan gelen ve gerekse Eczacı Lütfi'nin sevk ettiği Bertizli ve Yenicekaleli

kuvvetleri ve dahilde bulunanlarla harekete geçen çapulcuların harpten ziyade yağmacılığa dalmalarından, Kılıç Ali'nin muvaffakiyetsizliğine en büyük amil olmuştur. Kılıç Ali bunları önlemek için çok çalıştı, muvaffak olamadığından müteessirdi. Çete başlarını tazyike devam etmesi üzerine çete başları ayrılmış, Pazarcık'a gitmişti. Bunu fırsat bilen çeteler de dağıldı.

O gün akşama doğru halk artık bir daha dönmeyecek gibi memleketi terk etmeye başlamıştı. Bunlar her tarafa gitmekte devam ediyordu. Maraş'ın şimalindeki Amerikan Koleji, Kışla, Abarabaşı Manastırı, Cenup da Nahırönü'ne kadar olan Garp Cephesi kuvvetleri, hariçten gelen düşmana karşı kuvvet çıkarmamıza rağmen müdafaa etmek kararında kat'i idi. Bu karara rağmen Kılıç Ali cephesinin boşalması, düşmanın orasını fazla bombardıman ettiği sırada bizim cepheye gelenler şaşkın bir vaziyette idi. Evini, ailelerini bıraktıklarından çok me'yus olanlar kendilerine söz tesir etmediği gibi mutlak teslim olmak isteği ile Doktor'un gelmesini bekliyorlardı. Bunlar bizim cephenin de sarsılmasına sebebiyet verdiklerinden Bat Musa, Sarı Katip Mehmet ve daha bazı kimseler bizden habersiz karanlıktan istifade ederek düşman Mercimek Tepe'yi tuttuğu halde, Elbistan'a çekilmek üzere müracaat ettiklerinde kat'iyyen gidemeyeceklerini söyleyince Sarı Katip Mehmet "biz zatınızdan osanmadık. Müsaade etmeseniz de çıkarız" demiştir. Bu sırada tehlikeli olduğundan harice gidecek ailelerin çıkarılmaması için Yakup oğlu Şakir ve Muharrem Bayazıd'ı memur ettim. Hiç kimsenin gitmesine müsaade edilmeyeceğinden giden aileleri çevirmişlerdi. Kadir Paşa'nın konağına giden Sarı Katip'in ailesini Kadir Paşa'nın bayanı kovmuştu. Ali Beyin hanesine iltica ettiler.

Gece Divanlı Mahallesi'nde yangın görülmeye başladı.

Divanlı Camii yanıyordu. Gönderilen postamız gecikti. Gece saat ikide avdet eden posta, Ermenilerin Divanlı, Hatuniye, Şekerli mahallelerini ateşe verdiklerini söyledi. Kılıç Ali cephesine gitmek imkanı kalmadığını beyan etmesi üzerine Cancık'taki kuvvetlerin de çekildiği anlaşılıyordu. Düşmanın Mercimek Tepe'yi işgal etmesi Kılıç Ali'nin cephesine asla tesir etmemesi dolayısıyla, Kılıç Ali cephesi tamamen çöktü. Düşman Kışla ile irtibat kurmak için Kışla veya Mercimek Tepe'den Arkbaşı'nı mütemadiyen bombardıman yapmakta idi. Bu bombardıman karşısında pek cuz'î bir kuvvet sebat ederek yerini koruyordu. Civarda bulunan kuvvetlerle daha esaslı irtibat ve hareket birliği yapmak üzere muharip kıtanın başlarının karargaha gelmesi için semtlere emir verildi.

Pazarcık'a yani Kılıç Ali cephesine gitmek için postalar çıkarıldı. Gece meskür yollar açıldı. Kılıç Ali'nin karargahına varan postamız topun nöbetçisiz karargahıta bırakıldığını ve civardaki halkın da çekildiğini ve çekilmekte olduğu haberini getirdi.

Mercimek Tepe'yi işgal eden düşman Karamanlı Mahallesi'ni tazyike başladı. Karamanlı İmamı Hasan; "Ne duruyorsunuz, düşman şehre giriyor" diye rapor gönderiyordu. "Cephane gönderiyorum. Siz orada iken düşmanı bırakmazsınız ki; mahalleye girsin" diye yazdım.

Filhakika düşmanın önündeki Devecili ve Mağralı mahalleleri tamamen boşalmıştı. Çok güvendiğimiz Ceneviz Hacı Mustafa da Kadir Paşa'nın konağında toplananlar arasında bulunuyordu.

Derhal Yakup oğlu Şakir'e beş-altı nefer verilerek Mağralı'ya gitmesi için emir verildi. Karamanlı imamına Muharrem Bayazıt ve Zafer Bayazıt'la takviye gönderildi. Arkbaşı'nda müdafaada bulunduğumuzdan, gidenlerin hiçbir hareketi görülüyordu. Ancak "Karamanlı'daki

kuvvetler harbe girmişler” denilince karargâha döndüm. Zafer geldi “Ne var”, diye sordum. Ahalinin teslim olmak istemelerinden, yeniden cephe açılmasına müsaade etmeyeceklerini, söyleyerek “Şakir, Muharrem ve benim de silahlarımızı alarak göndermediler, mutlak teslim olacaklar, haberiniz olsun. Bunun bir çaresine bakınız” dedi.

Bizim cephedeki kuvvetlerin kumandanları Başkatip, Hacı Cerrahoğlu Zekeriya, Yahya Hoca, Gök Ökkeş, Evliya Halil ve Makineli Tüfek Zabiti Hamdi gelmişlerdi. Vaziyet görüşüldü. Kılıç Ali cephesinin sükutu üzerine bizim cephenin de tehlikeye düştüğünü haklı olarak ileriye sürmekte idiler. Makineli Tüfek Zabiti;

-“Tüfeğimi teslim edersem beni idam ederler” dedi.

Bunlara:

-“Mütalalarınız doğrudur. Ben tehlike olduğuna kani değilim. Çünkü düşman 21 gündür mahsur kaldığından bizden daha ziyade yıpranmıştır. Kılıç Ali cephesinin sukutu dolayısıyla telaşa lüzum görmüyorum. Düşmanın Huruç (çıkış) hareketi yapması ihtimali de vardır. Biz sebat edeceğiz, son karar şudur. Kılıç Ali cephesine yol açtırdım. Düşman görmeden aile ve çocukları geçirebiliriz. Evvela Nahırönü, sonra Acemli... sırasıyla geçmek imkanı vardır. Yalnız bu gece parolası, “Zafer” verilirse, çekilmeye lüzum kalmadığına işarettir. Azami gayretle düşmanı sıkıştırmak lazımdır. Böyle yapılmazsa zayıf olduğumuzu anlarlar, çekilmezler. Şimdiden fazla cephane alınız, siperlerde şiddetli ateş yapılmasına devam ediniz.”

Emir verildiği sırada memleket eşrafından teslim olmamız için, bir heyet geldi. Heyet gerek şarkda ve gerekse garpdaki kuvvetlerin çekildiklerini, düşmanın da memleketi tamamen muhasara eylediğini, teslim olmaktan başka çare kalmadığını söyleyince Katırcı Gök Ökkeş:

-“Teslim olana da, ol diyene de...” diye küfür savurarak karşıladı.

Orada bulunanlar:

-“Daha harp edecek kuvvetlerimiz var, teslim olmayacağız” cevabını vermiş iseler de vaziyet pek nazik bir safhaya girmişti.

Düşman şehre giriyordu. Birkaç arkadaş alarak Mağralı’ya gittim. Tamamen boşalmıştı. “Düşman kaçıyor!..” diye arkamdan on, on beş silahlı yetişti. Bunlara Devecili ve Mağralı mahallelerinde cephe tutturarak, karargaha avdet ettim.

Göksun’un Kuzu Tepe Köyü’nden Ali Bey telaşla beni karşıladı.

-“Sizi vurmaya geldiler” diyordu, ben güldüm. O;

-“Ne de olsa kendini muhafaza et” diyordu.

-“Merak etme bir şey yapamazlar iş olacağına varır. Düşman kaçarsa mesele kalmaz” dedimse de,

-“Kadir Paşa’nın misafirim, sözüme inan” diyordu.

Berber Kadir Paşa’nın konağına gittiğimde silahlılar, Kadir Paşa’nın selamlığının örtme saçakları altına sığınmışlar, hatta ahırlara bile sokulmuşlardı. Herkes orasını bir Dar-ul Eman sayarak sığınmışlardı. Oraya girdiğimde halk birbirinin üzerinde sıkışık oturuyorlardı. Bir sandalye koydular, yerleştik. Bizim Hey’et-i Merkeziye İkinci Reisi Rafet Hoca, Aza Kocabaş Hacı Ahmet ve daha birçok eşraf vardı. Hariç’teki kuvvetlerin dağılması ve dahilde de çetelerin çekilmesi ve karşıda da birçok camiler yandığından artık kat’i olarak teslim olma taraftarı olduklarını söylediler.

-“Bu gün 22 gündür harp ediyoruz. Hiçbir tarafta düşman taarruza geçmedi, mağlup değiliz, kiliseleri yaktık, düşmanı mahsur bir halde tutuyoruz. Takviye kıtasının

gelmesi mağlubiyetimizi icap ettirmez. Böyle toplanıp yanlış karar vermek, felaketi mucip olacağını taktir etmeniz lazımdır.” deyince;

-“Görmüyor musunuz, Divanlı camii yanıyor, kuvvetlerimiz hep kaçtı.” Dediler.

Teslim olmak kararında ısrar ettiler.

-“Şimdi posta geldi. Kılıç Ali geri dönmüş, cephe tutuyor. Mahalleyi terk etmeselerdi cami de yanmazdı. Biz de teslime karar verdiğimiz taktirde aynı akibete maruz kalırız. Bu kadar kiliseye karşı bir iki camiiinin yanması ehemmiyetsizdir.” Sözüme karşılık;

-“Mutlak teslim olacağız” diyorlardı. Ben de;

-“Teslim olduğumuz taktirde bu toplandığımız odanın çok tehlikeli bir vaziyete düşeceğine şüphe yoktur.” Dedim. Kadir Paşa;

-“Bu belayı başımıza niçin getirdin.” diyerek küfür savuruyordu. Sıraların üstüne çıkararak:

-“General Keret’e bu hadiseyi ben yaptım, cezasına razıyım, başkalarına ceza verme desem, bu kadar Ermeni’yi siz öldürmediniz, bunları öldürenleri isterim, demeye lüzum görmeyerek katliam edileceğinize göre, son nefes ve son kurşunu atmaya mecbur olduğumuzu, Allah’tan korkmadan, Peygamberden utanmadan insaniyete mahcup düşeceğimi düşünmeden nasıl teslim olabilirim. Teslim olmanın mesuliyeti çok büyüktür. Mesuliyeti ben üzerime alamam. Bunu üzerine alacak bir yiğit varsa o da, mütareke için gitmiş, beklemek lazımdır, sabır etmenizi rica ederim.” deyince, Kadir Paşa küfrünü tekrar etti.

Hey!... Hacı hey!

-“Bu küfür, memleketini müdafaa etmeyerek ihzari caiz edenlere layıktır. Ben kabul etmem. Tamamen iade

ediyorum.” diyerek ayrıldım.

Düşman gerek Kışla'dan ve gerekse Mercimek Tepe'den Arkbaşı'nı durmadan bombardıman ediyordu. Siperdeki kuvvetlerimizin manevra yapmak ve mekanizma çevirmekten kolları yorulmuştu. Artık güneş aşacaktı. Mercimek Tepe'den düşman, Şükrü Bey'in bağına doğru keşif yürüyüşü yapıyordu ateşlerimizle durduruldu.

İkinci bir kuvvetin, Kışla'nın üst tarafından Şükrü Bey'in bağına doğru yürüdüğü görüldü. Bunlar askere benzemedikleri için silah keserek meydana çıkmaları beklendi. Ermeni aileleri oldukları şüphesizdi. Hepimiz birden “Kurtulduk!...” sedalarıyla çok büyük bir sevinç içinde idik. Gidenlerin içinde Ermeni karılarının bulunması, düşmanın artık huruç hareketi ettiğinin kat'i delili idi.

-“Siz devam ediniz. Ben bunu semtlere bildireyim” diyerek karargâha döndüm.

Semt kumandanlarına Fransızların Huruç hareketi yaptıklarını ve Ermenilerin de beraber gittiklerini ve Norman Kuvvetleri'ne doğru ilerlediklerini söyledikten sonra;

-“Evvvelce verilen emir dairesinde düşmana karşı fasılasız ateş devam edecek ve gideceğiz parolamız da “Zaferdir”. Düşman kaçacak biz de kurtulacağız. Sebat-ı gayret etmeniz lazımdır diye” yazdım.

Bir saat sonra çekilen düşmanın bir esteri (katırı) kaçarak üzerimize geldi. Ester kurtuldu, yükü Ermeni eşyası idi. Ayaklarında keçe sarılıydı. Bu da Ermenilerin Fransızlarla birlikte gittiklerinin kesin deliliydi.

Gecesinde Kışla'da yangın görülmeye başladı. Yangın gittikçe çoğaldı. Düşmanın çekilip Kışla'nın yakıldığını kabul etmeyen bazı kimseler kalmıştı. Artık bugün bizim için bayramdı. Çok güzel ve büyük bir bayrak yaptırmıştık.

Bu zafer bayrağını gece çekip Kışla'ya gitmek isteyenler, rica edenler çoğaldı. Sabahleyin gidebileceklerini söyledim.

Erkenden Amerikalılar, ellerinde beyaz bayrakla karargaha geldiler. General Keret'e gönderilen Doktor Mustafa'yı sordum. Geri dönerken Alman Hastanesi'nin önünde arkadaşı ile birlikte Ermeniler tarafından şehit edildiklerini söylediler. Biz böyle mükamelede (söyleşi) iken General Keret'in gönderdiği mektubu açtım, General Keret;

“Geldiniz mütareke istediniz kabul ettim. Avdette şeriat-ı mütarekeyi yerine getirmediğiniz. Ya bizi ifale gelmişsiniz veya oradaki kumandanlar üzerinde tesir-i nüfusunuz olmadığı anlaşıldı. Hükümetimden aldığım emir üzerine bugün Maraş'ı terk ediyorum. Bazı garnizonlarda askerim kaldı. 30.000 Ermeni vardır. Bunların emri muhafazasını size tevdi ediyorum. İki ay sonra geleceğim, bunlara bir fenalık yapılırsa Maraş'ı yerle yeksan ederim. Beni Eloğlu'nda karşılayacaksınız, adiyö Doktor.” diyordu.

Bu sırada Nahirönü'nden Hoylu Mustafa, Ökkeşoğlu Mustafa “Düşmanın ömrü bu kadar olsun” diye önüne bir baş yuvarlamışlardı. Amerikalı Mister Laymin, “Agop Ağa” dedi. Tabi ben tanıımıyordum. Bu memleketin namus-u ticareti ve ziraatı elinde olduğu halde yaptığı ihanetin cezasını çekmiştir. Amerikalılara; “Bu manzarayı Fransızların ihdas eylediklerine şahit olduğunuzdan hakikati inkar etmemenizi, Fransız ve Ermenilerin zulümlerine uğradığımızdan, alem-i medeniyet ve insaniyet nazarında mazur gösterilmemizi, Fransız ve Ermenilerin yaptıkları cinayetlerin tahammül edilmez bir dereceye gelmesinden, halkın kıyam eylediği ve harbi idare edenlerin doğrudan doğruya Maraşlılar olmasından, hükümetin müdahalesinin olmadığını, Mutasarrıf vekili Cevdet'in ve bazı memleket eşrafının harekatı bastırmak için çok gayret etmesine rağmen

halk, Fransız ve Ermenilerin yapacakları katliamlardan ürkererek evlerinin yanmasını ve ölümü, teslim olmaya tercih etmelerinden bu büyük zafere kavuştular. Binanaleyh, bu saatten itibaren kalan Ermeni vatandaşlarımızın her hususta ehemmiyet ve itimatla yaşayabileceklerini, teşkil ettiğim heyetle giderek kendilerine tebliğ etmenizi ve ateş kuvvetlerinden, ellerinde bulunan silahları teslim eylemeleri mecburiyetinde olduklarını kendilerine söylersiniz” dedim. Amerikalılar da düşmanların buldukları yerlere hey’etimizle giderek silahları teslim aldıkları...

Arslan Beyin Notlarının Yer aldığı Kitap Kapağı

7 Ekim 1960 Devlet Nüshası

En Özgür

GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE

YIL: 13 Sayı: 3346 31 ŞUBAT 1960 PERŞEMBE (Sayısı her yerde 15 kuruş)

Sahibi: NADİRE TOLUN
İdarehane: Belediye Meydanı M A R A Ş
TELEFON: 6

Maraşlı Kurtuluş Bayramını Kutlu olsun

MENDERES Maraş'a Geliyor

Yarın sabah aramızda bulunacak olan Başvekilimiz bugün akşam Adana'da karşılanacak

Her bayram hem büyük faaliyetlerle ve her bayramın büyük başarıları ile beraberdir. Bu gün Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün. Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün. Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Yarın sabah aramızda bulunacak olan Başvekilimiz bugün akşam Adana'da karşılanacak. Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Kamın ve fedakârlığın pahasına kazandığımız büyük zafer gülerim gülmeyi, vaktin içinde toplanmış ve en güzel günümüzün en güzel günüdür. Sağ olsun ve hepimiz sağ olsun.

Yarın Çıkıyoruz

Yazın ve baharın sıcaklığıyla beraber çıkıyoruz. Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Karışık Sokak Muharebesi

Yazan : Arslan Toğuzata
Maraş Kuvayı Milliye komutanı ve beşinci meclis üyesi, Hâkim Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Maraş Şubası reis i.

Tarihî şehir sokaklarında bir muharebe başladı. Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

26-2-1919'da emniyetin sağlanması için Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

25 Şubat 1919'da Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Maraş'ın Kurtuluş günü dolayısıyla

Kahramanlar ve Şairler yatağı Kahraman Maraş

Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün. Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

12 Şubat

Bu gün Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Maraşlıların büyük bir başarıyla Maraş'ı kurtardığı ve Maraş'ın kurtuluş bayramını kutladığı gün.

Ahîk Cevdet

Sokak Muharebelerini Kalemle Aldığı Engizet Gazetesi

MARAŞ SOKAK MUHAREBESİ⁸

Tarihte şehir muharebesi adı altında birçok savaşlar geçmiştir. Fakat hiç biri Maraş'taki kadar gayri müsaid şartlar altında cereyan etmemiştir. O kadar ki tarihte milletlerin mukadderatlarını tayin eden büyük harplerde de şimdiye kadar benzeri görülmeyen bir harptir.

Bu harbe kahraman Maraşlılar hürriyet ve istiklâlleri tehlikede olduğu için karar verdi. Karar verdi, diyorum; çünkü izzeti nefis sahibi bir halk topluluğu devamlı hakaretlerin, tahriklerin, cinayetlerin tesiri altında yaşayamazdı. Onun için hazırlandı. Neye mal olursa olsun mücadeleye atıldı ve sonunda Allah'ın yardımı ile muvaffak oldu. Bu izahatımdan anlaşılır ki Maraş mücadelesi fevri bir ayaklanma değil şuurlu bir baş kaldırmanın eseridir.

23 Şubat 1919 da İngilizler Maraş'ı işgal etti. İşgal kuvvetleri arasında Ermeni taburları da vardı. İntikbâl eden yerli Ermenilerin yaptıkları münayişlerce, işgal edilen yerlerin Kilikya Ermeni yurdu olduğunu Türk idaresine son verildiğini açığa vurmaları, tahammülü gayri kabil küfür savurarak “Yaşasın İngilizler, Ermeniler; kahrolsun

8 Maraş Kuvayı Milliye Kumandanı ve Heyeti Merkeziye reisi. Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Maraş şubesi reisi Arslan TOĞUZATA'nın Engizek Gazetesi, Yıl 13, Sayı 3346, 11 Şubat 1960 tarihli nüshasında yayınlanan yazısı.

Türkler” diye bağırmalarına mukabele edemeyen halk zilletle yaşamaktansa şerefle ölümü tercih etti. Halkta kaynaşma başladı.

26.2.1919 da Ermeni askerleri bir (Nedirli) köylüsünü şehit etti. Haftası içinde tehcirle alakalı memleket eşrafı hakkında tahkikat başladı. Tehcir esnasında Maraş mutasarrıfı olup Sivas'ta vâli bulunan İsmail Kemal celb edildi. Çavuşemini oğlu Ali Efendi ile birlikte Halep İngiliz Divan-ı Harbine sevk edildi. İktida etmiş evli kadınlar cebren evlerinden alındı.

Maraş'ta bu tedhiş havası eserken Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında Balıkesir, Alaşehir, Erzurum'da kongreler toplanıyordu. Bu milli hareketlerden istifade edilerek son olarak 4 Eylül 1919 da Sivas kongresi toplandı. Başa büyük halâskârimiz Mustafa Kemal geçti. Bu kongre talimatı celbedildi. Artık kurtuluş gününün doğduğuna herkes inandı. Bu sıralarda işgal kuvvetleri arasında bir değişiklik yapıldı. Suriye, Kilikya Fransız mandasına devredildi. 30 Ekim 1919 da Fransızlar Ermenilerin şamataları arasında Maraş'ı işgal etti. Fransızlara İngilizlerden daha fazla nümayiş ve İstikbal merasimi yapılması dikkati çekiyordu. Maraş hakikaten mateme bürünmüştü. Halk azgın Ermenilerin küfürlerini işitmek için hanelerine kapandı.

Gecesinde bir muhacir şehit edildi. İkinci gün hamamdan çıkan kadınların çarşaf ve peçeleri yırtıldı. İmdada koşan Çakmakçı Sait ve arkadaşları dipçikle ve kurşunla yaralanınca hadiseyi Uzunoluk camiinden gören (Bu camii halen Uzunoluk fırının yanında idi) Sütçü Hacı İmam adında bir ihtiyar Türk tarafından Ermeni askeri öldürüldü. Bu hadise üzerine ertesi gün Sütçü İmam'ın akrabasından Atoğlu Mahallesinde Tiyeklioğlu Kadir hissi intikamla kolları arkasından bağlanarak Şeyhadil de şehit

edildi.

Maraş'ta da Adana gibi Fransız idaresi teşkil edilmek üzere 8 Kasım 1919 da Adana valisi Broment, Cebelibereket (Osmaniye) Governoru Andrea'nın Maraş Governoru'na tayin edildiğini bildirmişti. 9 Kasım 1919 da Sivas'tan Kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa, Fransızların işgalini protesto etmek için emir veriyordu. Fakat hadiseler olurken işgal kuvvetleri de cinayetlerine ara vermiyor dehşet saçmakta hakikaten maharet gösteriyordu. Bu cümleden olarak 10 Kasım tarihinde Nasıroğlu Mehmet Şeyhadil de başı kesilmek suretiyle şehit edilmişti. 14 Kasım 1919 gecesi kışladaki silahların Ermenilere tevzi edilirken tesadüf eden devriye memuru polis Suphi bu mücadele de yaralandı. Aşık Mustafa oğlu Ökkeş şehit edildi.

Maraş Governörlüğüne tayin edilen Andrea bir tabur milis kuvvetiyle Maraş'a geldi. Her Cuma günü kaleye çekilmesi mutad olan bayrak astırılmadı. Gelişinin ikinci Cuma günü halk galeyana gelerek isyan halinde Camii-i Kebirden sancağı çıkarıp Kaleye hücum etti. Hükümete müdahalesini kabul etmeyecekleri halk tarafından Fransız kumandanına telkinde bulunmuş oldu.

Fransız kumandanı avdet etti. Maraş'ta Müdafa-i Hukuk Cemiyeti resmen teşekkül ettirildi. Şehir on semte ayrılmıştı. Şube ve jandarma dairelerinden teslim alınan 1200 silah semtlere tevzi edildi. Düşman fazla mühimmat ve kuvvet getirdiğinden 8 Ocak 1920 de gelen düşman kuvvetleriyle yolda harbe karar verildi. Zafer Bayazıt, Muharrem Bayazıt kumandasındaki kuvvetler Eloğlu mıntıkasında harbe tutuştu. Düşmana 7 maktul, 21 yaralı verdirildi ve Antep'e geri döndü.

Menatıkı şarkiyi kumandanlığına tayin edilen General Keret Maraş'a geldi. (Padişahla olan itilafa binaen Fransız

Cumhuriyeti Hükümeti Suriye, Kilikya ve şimal çevresindeki yerlerde bu günden itibaren vesayet yapmağa salahiyyet aldım. Memleket idaresine bir governor tayin edildi. Hükümeti teslim alacağım; şayet İslahiye'den gelen askerlerimize taş atılırsa, kurşunla kurşun atılırsa topla, bir asker ölürse Maraş eşrafından iki kişiyi idam ettiririm) şeklinde ilanlar yaptı. Şehirde müstahkem mevkiileri kilise ve hanları işgal etti. Her tarafta tahkimata başladı. Artık bir harbin vukuu muhakkaktı. Onlar zulümde biz kurtuluşa kararlı ve azimli idik.

400 imzalı bir protesto, 17 Ocak 1920 de General Keret'e verildi. 21 Ocak ta memurlarla eşraftan bazıları kışlaya çağırıldı. Bunlardan Mutasarrıf vekili Cevdet, jandarma kumandanı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Şişmanoğlu Arif, Kocabaşoğlu Naci, Nafia Müdürü Abdullatif tevkif edilerek gelenlerden diğerlerini (Halka nasihat edin, 40.000 kuvvetim var. Şehri yıkar yakarım uslu otursunlar) diyerek serbest bıraktı.

Geri dönenler olan biteni halka ilan ettiler ve silaha sarılan Maraşlılar talimat gereğince yerlerini aldılar. Fransızlar da şehrin her tarafına asker çıkardı. Büyük gün gelip çatmıştı. İlk kurşunlardan sonra Fransız şehri top ve makineli tüfek ateşi altına aldı. Çarşı ve sokaklarda buldukları eşhası tevkif ettiler.

Daha ilk gün çarşıda Kaltakçı Halil, Dikeç Hayri, Üzümsuyu Mehmet, Talaşkacı Hacı, Pazarcıktan Edikli oğlu Mustafa şehit edildi. O günün gecesinde Uzunoluk'ta ceza hakimi Cemil, Abarabaşı Kilisesine yakın yerdeki evine girilmek suretiyle Muallim Hafız Veliddin feci şekilde şehit edildiler. Halk bu facialardan derin teessüre kapıldı. Ermenilerin fırsat buldukları takdirde temiz ve kendi hallerindeki adamları bile öldürmekten çekinmediklerini

gösteriyordu. Hissi intikam içinde yanıyorlardı.

Bu hadiseler üzerine teslim olmak isteyenlere ve teslim olma taraftarı olanlara halk ehemmiyet vermedi. Harb edip şerefle ölmeyi ve vatanı kurtarmayı tercih etti. Verdiğim tamim emrinde ise harbin başladığını Allah'ın inayeti ile düşmana galebe çalacağımızı bildirdim.

22 gün ve 22 gece düşmanın müthiş bombardımanları ile şehir yanıp yıkıldığı halde harbe devam eden sivil bir şehir halkının düşmanı mağlup etmesi tarihte benzeri görülmemiş büyük bir zaferdir. Bu büyük zaferin 40. yıl dönümünü kutlarken halk gurur, neşe ve sevinç içinde milli bayramı aynı zamanda dini bir bayram haline getirmekte, heyecanlanmakta haklıdır. Maraş savaşı istiklal savaşlarının temeli, şanlı bir zaferin, yüksek Cumhuriyet inkılabının müjdecisi ve milli tarihimizde yeni parlak bir sahifesinin açıldığı gündür. Asil ve temiz Türk halkının esir yaşamaktansa hür ölmek parolasını Türk iradesinin sarsılmaz kudret ve kuvvetinin isbat edildiği mutlu bir gündür. Maraş sokak muharebesi Türk milletinin tehlike ne kadar büyük olursa olsun cesaretinin arttığını cihana tastik ettirdiğimiz günün doğuşudur.

Maraş zaferini müteakip Avrupa matbuatında bilhassa İngiliz matbuatı Fransızların Maraş'ta çetelere mağlup olduklarını, askeri haysiyetlerini kaybettiklerini yazdılar. Bundan müteessir olan Fransızlar hükümetimize müracaatla zevahiri kurtarmak haysiyet-i askeriyelerini tamire çalışmak istediler. Dahiliye nazırı Nazım Bey'in 11 Mart 1920 tarihli uzun tahriratında Fransızların Maraş'ta duçar oldukları hezimetin sureti zahirede tamiri ve Maraş ahalisi için istihsal ve İslahiye'ye naklonulan 20.000 kilo erzakın Maraş'a irsali vesilesiyle oraya 150 neferlik bir Fransız kuvveti sevk olunacaktır deniliyordu.

Bu aldatici manevraya katiyen imkân olmadığı cevabı verildi. Esasen 14 Mart 1920 İstanbul faciası dolayısıyla hükümet de müşkül vaziyette kalmıştı. Maraşlılar topyekun seferber olarak İstanbul, İzmir, İskenderun, Kilis milli taburlarını ve Hatay akıncı müfrezeleri teşkil ettiler. Antep İslahiye cepheleri kuruldu. Bu cephelerde bir sene fedakarane çalıştıkları malumdur ve oldukça yekun tutan kayıplar verdiler. Birçok şehitler arasında Dülük de bölük kumandanı Osman Eşbah 19 Şubat 1921 tarihinde Ekizkuyu muhaberesinde tabur kumandanı Karakız oğlu Zeki şehit oldular. Fakat Kuvayı milliyeye aleyhdarlarının faaliyetinden müteessiren Maraş kuvayı milliyesi avdete mecbur kaldı. Antep bu yüzden sukut etmek bedbahlığına uğradı. Başka milletlerde de harp aleyhtarları vardır. Bir misal vermek lazımsa Amerika reisi cumhurlarından Ruzvelt'in kitabından; (Efkârı kasire eşrahi ashabı müdafinin sulhü müsalemet iftirakın bir emri olduğunu korka korka tahayyül eyledikleri iğtişâş ve mücadelata karşı babalarımız harbi her zaman felaket talakki eden zaif fikir ve vicdan sahipleri kadar çürük kalpli değildir. Tam insan demir gibi insandır.) Sözlerini nakledebiliriz. Maraş kahramanları da harp taraftarı olmayanların sözlerine uyacak kadar çürük kalpli değildir.

Viktor Hügo 1870 senesinde Almanların Fransa'yı istilaları sırasında her şeye tahammül gösteren vatanperver kadınlardan şöyle bahseder. (Büyük ve âli bir vazifeden büyük bir vatandan başka hiçbir şey gözlerine görünmüyor. Ne açlık, ne havf (korku), ne dehşet, ne muharebe velhasıl bunlardan hiç biri onları tethiş etmiyor. Yalnız vatan, yalnız vazife). Maraş kadınları için daha fazlasını yaptılar demek ve önlerinde eğilmek bir borçtur. Harp sonu (Maraş sokak muharebesi sonu) cephe kurmak için teşkil ettiğimiz komisyona 50-60 bin liralık mücevherlerini seve seve verdikleri hakikattir. Bazı semtlerde siperlerde harp edenleri de görülmüştür. Böyle

insanların evladı ve torunu olduklarından dolayı gençlerimiz iftihar etsin. Büyük zafer bayramınızı tebrik edip hepimizi sevgi ve saygıyla selamlarım. 10.2.960

*Engizek Gazetesi,
Yıl 13, Sayı 3346, 11 Şubat 1960*

Bir Bayram Töreni

MARAŞ SOKAK MUHAREBELERİ⁹

Büyük zaferimizin 41 inci yıl dönümünü kutlarken halk gurur neşe ve sevinç içinde Milli bir bayramı dini bir bayram haline getirmiş pür heyecan yad etmekte haklıdır. Maraş'ta harp duygusu ve mecburiyeti İngilizlerin Maraş'ı işgal ettiklerinde işgal kuvvetleri arasında Ermeni taburları da olduğundan Ermenilerin yaptıkları nümayişlerde işgal edilen yerlerin Kilikya Ermeni yurdu olduğunu söylemeleri Adana'da Fransız idaresi hüküm sürdüğünü açığa vurmaları tahammül edilemeyecek küfürler savurmaları (Yaşasın İngiliz Ermeniler, Kahrolsun Türkler) diye bağırmalarına mukabele edemiyen halk zilletle yaşamaktansa şerefle ölümü tercih etmelerinden doğmuştur. Halkta kaynaşmaya başladı. 26 Şubat 1919 tarihinde Ermeni askeri bir Nedirli'yi şehit etti. Haftası içinde tehcirle alakalı memleket eşrafı hakkında tahkikat başladı. Tehcir esnasında Maraş'ta mutasarrıf olup Sivas'ta Vali olan İsmail Kemal celp edildi. Ali Aytemiz'le birlikte Halebe İngiliz divanı harbine sevk edildi. Evvelce müslüman olan kadınlar cebren alındı. Haziran Temmuz Ağustos aylarında Balıkesir, Alaşehir, Nazilli, Erzurum kongreleri toplandı. 4 Eylül 1919 Sivas kongresi yapıldı. Başa büyük halaskâr Mustafa Kemal geçti. Sivas'tan

9 Maraş Kuvayı Milliye Kumandanı ve Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Başkanı Arslan TOĞUZATA'nın Engizek Gazetesi, Yıl 14, Sayı 3648, 11 Şubat 1961 tarihli nüshasında yayınlanan yazısı.

kongre talimatnamesi celp edildi. Artık kurtuluş güneşinin doğduğuna herkes inandı. Suriye Kilikya Fransız mandasına verildiğinden 30 Ekim 1919 da Fransız Maraş'ı işgal etti. Fransızlara Ermeniler İngilizlerden daha ziyade İstikbal merasimi yaptılar. Halk Ermenilerin küfürlerini işitmek için evlerine kapandı. Gecesinde bir mücahit şehit oldu.

2 inci günü hamamdan çıkan kadınların çarşaf ve peçeleri yırtıldı. İmdada koşan Çakmakçı Sait ve arkadaşlarını dipçik ve kurşunla yaraladıklarını gören Sütçü Hacı İmam müteceviz Ermeni askerini öldürdü. 1 Kasım 1919 gecesi Sütçü İmam akrabasından Atoluk Mahallesinden Teyeklioğlu Kadir, kolları arkasından bağlanarak hissi intikamla Şeyhadil de boğazlanarak şehit oldu. Maraşlıları Adana gibi Fransız bandırası altına almak maksadile 8 Kasım 1919 tarihinde Adana'daki Fransız valisi Birimont Cebeli bereket Kuvarnörü Andira'nın Maraş Kuvarnörlüğüne tayin edildiğini bildirmişti. 9 Kasım 1919 Sivas'tan kongira reisi Mustafa Kemal mitingler yapılarak Fransız işgalinin protesto edilmesi emrini verdi. 10 Kasım 1919 Nasırlı oğlu Mehmed'in başı kesilerek Şeyhadil de şehit edildi. 14 Kasım 1919'da kışladaki silahları Ermeniler taşıırken tesadüf eden devriye me'muru Subhi yaralandı. Aşık Mustafa oğlu Ökkeş şehit edildi. Maraş kuvarnörlüğüne tain edilen Andira bir tabur kuvvetle Maraş'a geldi. Kaleden ve hükümetten Türk bayrağını indirtti. 2 inci Cuma günü halk galeyana gelerek isyan halinde Camii kebirden sancağı çıkarıp kaleye çıktı ve karakoldaki bayrağı alarak yerine çektikten sonra hükümete mudahalesini kabul etmeyeceklerinden müdahale etmemek için Fransız kumandanından teminat istediler. Kumandan hükümetteki piyadelere emir vermiş ise de milisler harekete geçmediklerinden mecburen teminat verdi ve ayrıldı. Gecesinde Kayabaşında toplantı yapıldı. Ekseriyat olmadığından ikinci günü yapılan toplantıda Müdafai

Hukuk Cemiyeti teşekkül etti. Şehir düşman topluluklarına nazaran on semte ayrıldı. 200 kişilik harp kuvvetleri teşkil edildi. Düşmanın fazla kuvvet ve mühimmat getirmesi cemiyet mensuplarının bile maneviyatına te'sir ettiğinden 8 Ocak 920 de Maraş'a gelen düşman kuvvetleriyle harp kararı verildi. Zafer ve Muharrem Bayazıtogulları kumandasındaki Maraş ve Bertiz kuvvetleri Eoğlu mıntikasında düşmanla harbe tutuştu. Düşmana yedi maktul ve 16 yaralı verildi. Düşman geri Antep'e döndü.

Menatikı Şarkıyye Kumandanlığına tayin edilen General Keret Maraş'a geldi. Beyannamesinde (Padişahla olan itilafe binaen Fransız Cumhuriyet hükümeti Suriye, Kilikya ve şimal çevresinde bulunan yerlerde bu günden itibaren vesayet ve selahiyet aldım) diyordu. Bir de kuvarnör tayin edildi. (Hükümeti teslim alacağım İslahiye'den gelen askerimize taş atılırsa kurşunla, kurşun atılırsa topla bir asker ölürse Maraş eşrafından iki zatı yerine idam ederim) diye ilanet yaptı. General Keret şehirde müstahkem kiliseleri ve hanları işgal etti. Şehrin hakim noktalarında tahkimat yaptı. Bunu gören halk 17 Ocak 920 de General Keret'e 400 imzalı bir protesto verdi. Gecesinde Turan Mahallesinde İslam kahvehanesine Ermeni askerleri tarafından bomba atıldı. 5- 6 kişi yaralandı ve bir kişi öldü. 21 Ocak 1920 memleket eşrafını Fransız komutanı Keret Mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarma kumandanı İsmail Hakkı Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Şişmanoğlu Arif ve Kocabaş oğlu Hacı Naci, Nafia mühendisi Abdüllatif'i karargahta tevkif ederek diğer memleket eşrafına (40.000 kuvvetim vardır. Memleketinizi yakacağım gidin söyleyin teslim olsunlar) diyerek gönderdi. 21 Ocak 1920 Çarşamba günü saat 14 de General Keret taarruza geçti. Şehri top ve makineli tüfenk ateşi altına aldı. 22 gün 22 gece fasılasız harp devam etti. General Keret'te imdat celbi mecburiyetinde kaldı. Gelen

imdat kuvvetleriyle hariçteki kuvvetler harp etmiş olsalardı mutlak general Keret'i esir alacaktık. Maalesef hariçteki kuvvetler harbi kabul etmedi. General Keret de mağluban Maraş'ı 12 Şubat 920 de terk etti. 12 Şubat'ta harp bittiği halde, Antep'i Verdon kalesine benzeten Fransız erkanı harbi Abadi'nin kitabının 30 uncu sahifesinde (22 Şubat 920 de Fransız için hakiki bir felaket arz eden Maraş vekayiiine ait nahoş haberler şayi oldu en ufak olsun doğru bir haber almak imkanı bile yoktu. Yalnız malum olan bir şey varsa o da tahminen üç hafta devam eden bir sokak muharebesi neticesi Fransız kuvayı askeriyesinin büyük bir kısmı binlerce Ermeni ile birlikte İslahiye'ye çekilmiştir. Bu ricat harikulade müşkilatla yapılmıştır. Şiddetli bir soğuk ile hiç eşidilmemiş ve görülmemiş bir karın ika eylediği mezahim de buna inzimam eylediğinden takriben 20 bin Ermeni soğuktan ve açlıktan öldü. 100'lercesinin ayakları soğuktan ağır suretle dondu. Takriben 150 kadar Fransız Türkler eline esir düştü) demektedir. Düşmanın bu itirafı dolayısıyla kahraman silah arkadaşlarımı tebrik ederim. Ve Maraş sokak muhaberesinden sonra Maraşlılar büyük zaferlerini idame ettirmek için topyekün seferber olarak İstanbul, İzmir, İskenderun, Kilis milli taburlarını ve Hatay müfrezelerini teşkil etti.

Antep İslahiye cephelerinde bir sene harp eyledikleri bir çok şehit verdikleri ve bunlar arasında Haruniye de Yedek Subay Abdullah, Dülük'te Bölük kumandanı Osman Eşbah ve 19 Şubat 921 de Ekiz kuyu harbinde tabur kumandanı Karakız oğlu Zeki şehit oldular. Haktan rahmet dilerim. Bu aziz bayramınız kutlu olsun mesut ve kahraman Maraşlılar.

Engizek Gazetesi,

Yıl 14, Sayı 3648, 11 Şubat 1961

ARSLANBEY (BİTİRME TEZİ)¹⁰

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi ile düşman yurdun dört bir yanını işgal etmiştir. Bu işgaller sırasında Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş ili olan Maraş şehri de düşman işgaline uğramıştır.

Ancak Türk Milleti, tarih boyunca bağımsızlığını varlığının vazgeçilmez gayesi olarak kabul etmiş ve bu işgallere karşı Kuvay-i Milliye hareketini başlatmıştır. Bu şekilde Maraş'ta da direniş hareketini başlatan Kuvay-i Milliyeciler'in başında Arslanbey yer almıştır. Arslanbey doğum yeri olan Maraş'ın düşman işgalinde olduğunu öğrenince Trablusşam'daki serkomiserlik görevini bırakarak doğduğu kent olan Maraş'a kurtuluş mücadelesinde yer almak için dönmüştür. Burada Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin oluşturulması için uğraşmış ve cemiyet kurulduktan sonra başına geçerek Maraş'ın Kurtuluş Zaferinin kazanılmasında büyük rol oynamıştır.

Bu tez çalışmamda ülkenin düşman işgalinden

10 Ayşe Kuşçu'nun Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, 2005

kurtarılması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun önemli aşamalarının önemli aşamalarından biri olan Maraş Kuvay-i Milliye hareketinin başında bulunan Arslanbey'in hayatı hakkında bilgi vermeye çalıştım.

Ayrıca bu tez çalışmamda benden her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen değerli Danışman Hocam Yrd.Doç. Dr. İlyas GÖKHAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte bana yardımda bulunan Yrd.Doç.Dr. Erhan ALPARSLAN hocama, Mahmut TOĞUZ'a ve benden maddi ve manevi desteğini eksik etmeyen aileme de çok teşekkür ederim.

Ayşe KUŞÇU

1.Arslanbey'in Hayatı:

Arslanbey 1858-1859 yıllarında Kafkasya'dan göç eden Toğuzata Kabilesinin Maraş bölgesine yerleştirilen bir boyuna mensuptu. Babası jandarma çavuşu Hasan Beyzade Abdullah Efendi'dir. Arslanbey 1883 yılında Maraş Sancağı Göksün Kazasının Fındık Köyünde doğmuştur.¹¹ İlköğrenimini doğum yeri olan Göksün Kazasında tamamladıktan sonra Elbistan Rüşdiye Mektebini bitirmiştir. Medrese tahsiline devam etmesine rağmen diploma almayı başaramamıştır.

Bir süre Göksün Kazasının çeşitli bölgelerinde öğretmenlik yapmıştır. 1909 yılında Göksün Kazasının İbtidaiye Mektebi öğretmenliğine atanmıştır.¹² Ancak burada bir ay kadar görev yapmıştır. Daha sonra buradan ayrılarak dini tahsilini tamamlamak amacıyla Halep'e gitmiştir.

11 İlyas Gökhan, Birinci Dönem T.B.M.M'de Kahramanmaraş Milletvekilleri, Arslan (Toğuz) Bey, Ankara, 2004, s.3.

12 Yalçın Özalp, Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey, EGM Basımevi, Ankara, 2004, s.3.

2. Arslanbey'in Memuriyet Dönemi:

Pınarbaşı'nda polis memurluğu mesleğine girebilmek için başvuruda bulunmuştur. Bu başvurudan sonra yapılan inceleme ve değerlendirmeler neticesinde polis mesleğine alınmasında bir sakınca görülmemiştir.

Böylece yapılan seçme ve yazılı sınavlarda başarılı olarak 1 Mart 1910 tarihinde Halep vilayeti polis kadrosunda polis memuru olarak görev yaparken komiser muavinliği kadrosu boşalmıştır. Bunun üzerine Arslanbey buraya atanmak için başvuruda bulunmuştur. Ve yine yapılan sınavda başarılı olarak Halep Emniyet Müdürlüğü Komiser Muavinliği görevine atanmıştır ve 1911 tarihinde göreve başlanmıştır. Arslanbey burada görev yaptığı sırada 15 Şubat 1911 tarihinde Beyrut Polis Mektebi'nde mesleki ilk öğrenimini tamamlayarak Polis Okulu'ndan mezun olmuştur.

Halep vilayeti Polis kadrosunda komiser muavinliği görevi yaparken, Beyrut vilayeti polis kadrosu komiser muavinliğine atanan Arslanbey görevine burada devam etmiştir. Arslanbey burada görevini sürdürürken müracaatta bulunarak bir üst rütbeye terfi etmek için sınavlara girmiştir. Bu sınavlarda da başarılı olmuş ve 10 Haziran 1915 tarihinde ikinci komiserlik rütbesine terfi etmiştir. Bu tarihten itibaren de görevini burada sürdürmüştür.

1 Ağustos 1917 tarihinde görülen lüzum üzerine Arslanbey Trablusşam Sancağı polis kadrosu ikinci komiserliğine atanmıştır. Burada görev yaptığı sıradaki serkomiserlik için başvuruda bulunmuştur. Yine sınavlarda başarılı olarak serkomiserlik rütbesine terfi etmeye hak kazanmıştır. Böylece Arslanbey Trablusşam Sancağı polis kadrosunda serkomiserlik görevine başlamıştır.¹³

13 Özalp, a.g.e, s.8.

3.Arslanbey'in Maraş'taki Milli Direnişi Örgütlemesi:

I. Dünya Savaşı sırasında da Trablusşam Polis kadrosunda serkomiserlik görevinde olan Arslanbey 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla bölgenin düşman işgaline uğraması üzerine Trablusşam polis kadrosundaki serkomiserlik görevini bırakarak vatanın kurtuluş mücadelesine girişmek üzere doğum yeri olan Maraş'a dönmüştür.¹⁴

Mondros mütarekesinin imzalanmasından sonra hükümet, Güney vilayetlerini tahliye etme gafletine düşmüştür. Bunun üzerine düşmanlarımız güneyde bir Kürt hükümeti, Kilikya'da bir Ermeni yurdu ve Anadolu'nun her tarafından topladıkları Ermenilerle Kilikya ordusu oluşturmaya başlamışlardır.¹⁵

Bu sırada hükümetin zayıflığından istifade eden İngilizler 23 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal etmişlerdir. Maraş'ın İngilizler tarafından işgali sırasında İngiliz kuvvetlerinin içinde bulunan subay ve erlerin bir kısmını Müslümanlar oluşturmuştur. Bundan dolayı İngiliz işgali sırasında şiddetli çatışmalar yaşanmamıştır.¹⁶

Yine de İngilizlerin Maraş'ı işgali sırasında şehirdeki Ermeniler çok sevinmişler ve İngilizleri gösterilerle karşılamışlardır. Çünkü Ermeniler burada bir Kilikya Ermeni Yurdu kurulacağını düşünmüşlerdir.

İngilizlerin bu işgalinden birkaç gün sonra Ermeni askerlerinin bir Nedirlili'yi şehit etmesi, şehirde halka zulüm etmeleri, kadınları ve kızları alıkoymaları ve bu davranışlarını

14 Gökhan, a.g.e, s.3.

15 Özalp, a.g.e, s.14.

16 H.Yüksel Horasan, Kahramanmaraş'ı Tanıyalım, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1992, s.22.

gün geçtikçe arttırmaları, bunun dışında memleketin birçok yerinde Adana, Osmaniye, Erzin ve Maraş gibi şehirlerde Ermenilerin birçok kişiyi şehit etmeleri, ayrıca Maraş, Antep, Urfa ve Mardin'in Kilikya hudutları içine alındığının ilan edilmesi haberleri üzerine Arslanbey Maraş'ta Milli Mücadele fikrini yaymak için teşkilat hazırlıklarına başlamıştır.

Arslanbey bu düşüncesini fiiliyata dönüştürmek amacıyla görüşmelerde bulunmaya başlamıştır. Muallim Hayrullah ve Evliya'yı daha önceden tanıyan Arslanbey, Yüzbaşı Mahmud ve Doktor Mustafa'yla da tanışarak, bu kişilerle birlikte Milli Mücadeleyi gerçekleştirmek için toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantılarda kendi düşüncesini destekleyen taraftarlar edinmeye çalışmıştır.

Ancak Arslanbey'i destekleyenlerin yanında ona karşı çıkanlar da olmuştur. Örneğin bu toplantılara davet edildikleri halde Mutasarrıf Ata Bey, Şükrü Bey ve Kadir Paşa gibi kişiler Milli Mücadeleye karşı çıkarak bu harekete katılmayacaklarını bildirmişlerdir. Muhafızların bu derece kuvvetli olması ve Ermenilerin her fırsatta suikast hazırlığı içerisinde olmaları durumu daha da güç bir hal içerisine sokmuştur.

Maraş'ta bu olaylar devam ederken 5 Eylül 1919'da Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Sivas Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede yurdumuzun düşman işgalinden kurtulması için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulması kararı alınmıştır. Ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Talimatnamesi kabul edilmiştir.¹⁷ Sivas Kongresi'nde alınan bu kararlardan sonra Elbistan ve Maraş havalisi III. Kolordu Kumandanlığı mıntikasına dahil edilmiştir. Maraş ve Antep bölgesinin organize edilmesi ve kurtarılması için Elbistan merkez

17 Özalp, a.g.e, s.14-20.

olarak seçilmiştir. Elbistan'ın merkez olarak seçilmesinin nedeni işgal altında olmamasıydı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması için Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesinden bir gün önce Maraş ileri gelenleri teşkilat çalışmalarında bulunmak üzere Elbistan'a gitmişlerdir.¹⁸

Ayrıca Sivas Kongresi'nde kabul edilen talimatnamenin bir nüshası Maraş matbaasında çoğaltılarak halka dağıtılmış ve artık herkes kurtuluş gününün doğduğuna inanmaya başlamıştır.¹⁹

Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulduktan sonra Fransızların Maraş'ı işgaline karşı Maraş'ta teşkilatlanma fikri ilk olarak Dr. Mustafa tarafından sunulmuştur. Ancak o gün için konu gerçekleşmemiştir.

Fransızlar ile İngilizler arasında Suriye Antlaşmasının imzalanmasından sonra İngilizler Maraş'ı terk etmiş ve onların yerine Fransızlar Maraş'ı işgal etmişlerdir.²⁰ Fransız kuvvetleri 30 Ekim 1919 tarihinde Maraş'a girmişler ve Fransız kuvvetlerinin içinde Ermenilerde yer almıştır. Fransız işgali sırasında Ermeniler daha saldırgan olmaya başlamışlar ve Fransızlardan destek alarak Maraş halkına işkence ve zulüm yapmışlardır.

4.Arslanbey'in Bayrak Olayı'ndaki Rolü:

Ermenilerin ardı arkası kesilmeyen olayları devam ederken Fransız kuvvetlerini idare için Osmaniye askeri valisi Yüzbaşı Andre Maraş'a gelmiştir. Andre'nin gelişi Ermeniler tarafından coşku ile karşılanmıştır. Ermenilerin bu şımarıklıkları Maraş halkını iyice galeyana getirmeye

18 Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Ankara, 1999, s.160-161.

19 Özalp, a.g.e, s.22

20 Ahmet Eyicil, Maraş Mücadelesinde Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 16, Sayı 47, Ankara, 2000, s.648.

başlamıştır.²¹

Fransız kumandanı Yüzbaşı Andre Maraş'a geldikten sonra buradaki Ermenilerin etkisi altında kalarak Maraş Kalesindeki Türk Bayrağının indirilmesini emretmiştir.²² Maraş Mutasarrıfı Ata Bey bu emir üzerine kaleden bayrağı indirtmiştir.

Bayrağın kaleden indirilmesi üzerine Arslanbey ve arkadaşları vaziyeti etrafa haber vermişlerdir. Artık Maraş'ın da Adana havalisi gibi Fransız mandasına gireceği hükümete ve kaleye bizim bayrağımızın çekilmeyeceği söylenmiştir. Ayrıca Arslanbey "Yirmi bin kuvayı milliye harekete geçecek kanlar su gibi akacak bunun mesulü Fransızlar olacak" yazan bir beyanname hazırlayarak sokaklara yapıştırmışlardır. Böylece halk galeyana getirilmeye çalışılmıştır.

Kaleden Türk Bayrağının indirildiğini öğrenen Maraş halkı sabahı zor getirmişler ve her an bir hadise meydana gelmesi beklenmeye başlanmıştır.²³ 28 Kasım Cuma günü Maraş halkı büyük bir endişe ile kaleye bakmaya başlamışlardır.²⁴ Bu durum üzerine Arslanbey Ulu Camiye toplanacak halkı galeyana getirmesi için Rıdvan Hoca ile görüşmüştür.

Cuma namazı için Ulu Camiye gelen halk hem Kısakürek Mehmet Ali Bey'in Türk Bayrağının yerine çekilmedikçe Cuma Namazının caiz olmadığını yazdığı beyanname ile hem de Rıdvan Hoca'nın namazdan önce yaptığı konuşma ile halk iyice tahrik olmaya başlamıştır.

Namaz öncesi cemaat çoğalmış ve cemaat bayrağın indirilmesinin burada hâkimiyetin kalmadığının bir delili olduğunu söylemeye başlamıştır. Daha sonra ezan okunmuş

21 Akbıyık, a.g.e, s.165

22 Özalp, a.g.e, s.3 1

23 Özalp, a.g.e, s.32

24 Akbıyık, a.g.e, s.137

ve sünnetler kılındıktan sonra dışarıda bir gürültü kopmuş ve “Bayraksız namaz kılınmaz” sesleri duyulmuştur. Bu sırada Rıdvan Hoca’da Arslanbey’in söylediği gibi halkı fişeklemiştir.²⁵

Bunun üzerine Arslanbey’inde aralarında bulunduğu cemaat minberdeki sancağı alarak dışarı çıkmış ve sancağı tekbir ile kaleye çıkarmışlardır. Bu sırada Arslanbey kaleye bayrağı kendi eliyle dikmek istediye de çok iri cüsseli olduğundan bunu yapamamıştır. Bundan dolayı Onbaşı Osman’ı (Erşan) omuzlarına alarak bayrağı kaleye diktirmiştir.

Daha sonra Arslanbey ve arkadaşları hükümete müdahale edilmemesi için hükümet binasına gitmişlerdir.

5.Arslanbey’in Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını Kurması:

Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı olarak Bayrak hadisesi üzerine Arslanbey ve arkadaşları meydana gelen galeyandan istifade ederek Heyet-i Merkeziye kurulması için görüşmelere başlamışlardır. Kayabaşı’ndan Veli Efendi oğlu Ziya’nın evinde toplanan Kuvay-i Milliyeciler bir program hazırlayarak teşkilata başlamışlardır.²⁶ Müdafa-i Hukuk Teşkilatının kuruluşu çok kolay gerçekleşmemiştir. Nihayetinde Kayabaşı ve Şekerli Heyetlerinin birleşmesi ile Heyet-i Merkeziye seçilmiştir. Daha sonra yapılan seçimlerle Arslanbey Reisliğe, Refet Hoca ikinci başkanlığa, Faik Bey Kâtipliğe, Hacı Nuri Veznedarlığa getirilmiştir.²⁷

Cemiyetin merkezi Ulu Camii medresesi idi. Yapılan teşkilat planına göre, muharebe esnasında düşmana karşı

25 Akbıyık, a.g.e, s.138

26 Özalp, a.g.e, s.34.

27 Cengiz Şavklı, Birinci Dönem T.B.M.M’de Antep ve Maraş Milletvekilleri, E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000, s.171.

koyabilmek için şehir on bölgeye ayrılmıştır. Her bölge için bir de yönetim kurulu oluşturulmuştur.²⁸ Cemiyetin karargâhı ise Beyazıtlı Mahallesinde Hükümet Konağı civarındaki Katipzade Mehmet Efendi'nin evinin alt katı olmuştur. Heyet-i Merkeziye Reisi Arslanbey harekâtı buradan idare etmiştir.²⁹

Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurulduktan sonra para toplamaya, erzak biriktirmeye bir taraftan da silah ve cephane getirilmesine başlanmıştır. Dışarıdan silah ve cephane getirilmesine devam edilmekle beraber, Jandarmanın elinde bulunan silahlardan da istifade hususu düşünülmüştür. Bu silahların Müdafaa-i Hukuk Teşkilatına verilmesini Arslanbey'in arkadaşı Çerkez Yüzbaşı Mahmut Bey sağlamıştır. Mahmut Bey cesareti ve gayreti sonucu bu silahları devriyeye çıkan Jandarmanın vasıtası ile gerekli yerlere dağıtılmıştır.³⁰

6.Arslanbey'in Maraş Kurtuluş Savaşını İdaresi:

Fransızlar Bayrak olayındaki başarısızlıklarından sonra Maraş'a çok kuvvet ve mühimmat getirmeye başlamışlardır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de faaliyetlerini artırmış ve yolları kesmeye karar vermiştir. Arslanbey ve arkadaşları gelecek kuvvetlerle muharebe etmeyi düşünmeye başlamışlardır.

Bu sırada civarda Milli Teşkilatlanmayı kurmak için görevlendirilen Kılıç Ali Bey Pazarcık'a gelmiştir. Kılıç Ali Bey Arsan Bey ve arkadaşlarına, Arslanbey'in eski polis arkadaşı Kasım Kozandağlı ile haber göndererek işgal altında yerlere silah verilemeyeceğini ve verilecek silahların

28 Akbıyık, a.g.e, s.167.

29 Kahramanmaraş 1973 İl Yıllığı, Cumhuriyet'in İlanına Kadar Tarihi Devre ve Olaylar, Kahramanmaraş, 1 973, s.44.

30 Akbıyık, a.g.e, s.168

düşmanlar tarafından alınacağından dolayı işgal altında bulunmayan yerlerde teşkilata memur olduğunu bildirmiştir. Ayrıca muharebe için hazırlıkları olmadığını ve hiçbir tertibat almadıklarını söylemiştir.

Kılıç Ali Bey Maraş'a gelince Arslanbey ile görüşmüş, Arslanbey ona teşkilatın hazır olduğunu ve faaliyetlerin artmakta olduğunu eğer Maraş'ta harp başlarsa Fransızlarla harp edecek kuvvetlerin hazır olduğunu bildirmiştir. Kılıç Ali Bey de Maraş'ın silahlanmasının mühim olduğundan silahlar ve mühimmat için gerekli tedbirlerin alınacağını söylemiştir.

O günlerde birçok Fransız memuru Maraş'a gelerek halkı işgal etmeye ve para almaya çalışmışlardır. Ayrıca bu sıralarda yani 6 Ocak 1920 tarihinde General Keret Maraş'a gelmiştir. General Keret'in Maraş'a gelişiyle halk üzerindeki baskı daha da artmıştır ve gerginlik baş göstermiştir. Şube ve Jandarma dairesindeki silahlar alınarak halka dağıtılmaya başlanmıştır.

General Keret Maraş'ın müstahkem binalarını ve hâkim noktalarını takviye etmiştir. O 20 Ocak'ta yazdığı bir teskereyle büyük memurları ve şehrin ileri gelenlerini 21 Ocak Çarşamba günü karargâha istemiştir.³¹ Bu davetten sonra General Keret Mutasarrıf ve ileri gelenlerden bir kısmını yanında alıkoymuştur. Bu olay Maraş'taki heyecanı büsbütün arttırmıştır. O sırada atılan bir kurşunun bir Türk Jandarmasını yaralaması ve hükümete doğru ilerlemekte olan bir Fransız birliğine Türkler tarafından ateş açılması ile savaş başlamıştır. Ve Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Arslanbey'in "Arkadaşlar! Harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamberin ruhaniyeti din kardeşlerinin fedakârlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız tek bir kişi kalana

31 Özalp, a.g.e, s.36-41.

kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden yardım Allah'tan..." sözleriyle mücadele başlamıştır.³²

Savaşın ilk gününde Arslanbey, Fransız ve Ermeni kuvvetleri ile çatışmaya giren Kuvay-i Milliyecilerin bölgelerini gezerek durumlarını kontrol etmiştir. Ayrıca Arslanbey bu durumda ne yapılması gerektiği konusunda Sivas'tan talimat istemiştir. Sivas'tan gönderilen talimatta savaşa meydan verilmemesi ve sükûnetin korunması emredilmiştir. Fakat Arslanbey teslim olunduğu takdirde yüzlerce insanın tevkif edileceğini bildiği için savaşa devam etmeyi daha uygun bulmuştur.

Bu sırada Fransızlar Maraş halkından kimseleri tevkif etmişler. Ermeniler ise savaş durumundan istifade ederek halkı vahşice katletmeye çalışmışlardır. Buna karşı Arslanbey de emrindekilere savaşa devam emri vermiştir. 22 Ocak'ta Maraş Mutasarrıf vekili Cevdet, Belediye Reisi Sıtkı ve Jandarma kumandanı İsmail Hakkı'dan yazı gelmiştir.

Bu yazıya rağmen Arslan Bey ve arkadaşları savaşa devam ederek Fransız kuvvetlerini Mercimek Tepe'den çıkarmayı başarmışlar ve Arkbaşı'ndan Kışla'ya kadar şiddetli ateş açmışlardır. Bundan dolayı Fransızlar telaşa düşerek Mutasarrıf vekili Cevdet Bey'i teslim olmalarını söylemek için göndermişlerdir. Yüzbaşı Mahmut başta olmak üzere Kuvay-ı Milliyeciler bunu kabul etmemişlerdir.

O akşam Arslanbey ve Kuvay-ı Milliyeciler Ziya-i zade Hacı Mehmet Efendi'nin evine giderek harp harekâtını orada yapmışlardır. Arslanbey Ziya-i zade Hoca'nın evinde toplanılmasını Hoca'nın da desteğinin sağlanması için istemiştir. Nitekim Arslanbey bu düşüncesini gerçekleştirmeyi başarmıştır.

32 Ferhat Başdoğan, Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı, Kahramanmaraş 1.Kurtuluş Sempozyumu, Ankara, 1987, s.72.

Sabah namazı Hoca Efendi halkı mescide toplayarak bir vaaz vermiştir. Bu vaazında Ziya-i zade Hoca Efendi: “Maraş kurtulacaktır. Bunda Allah’ın ilhamı ve yardımını vardır. Emin olun Maraş kurtulacaktır. Hepimiz silaha sarılalım. Bu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Arslan’ın kafasından doğan bir şey değil Allah’ın büyük yardımudur. Birlikte harp edelim, O’nun verdiği emirler, gösterdiği gayretler Allah’ın ilhamıdır.” sözlerini söylemiştir. Bunun üzerine halk hizmete koşmuştur.

Hükümet, harbi ve Kuvay-i Milliye taraftarlarını kabul etmediğinden Arslanbey hükümeti bir tarafa bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Hükümetin izni dışında hareket edildiğinden dolayı Arslanbey ilk önce bir karargâh ve sonra da semtlere harp emirlerini götürecek bir postanın gerekli olduğunu söylemişti. Arslanbey’in bu sözleri üzerine Sarıkatipzade Hasan Efendi kendi evinin karargâh olduğunu söyleyince buraya karargâh kurulmuş ve Cuma günü harp resmen ilan edilerek semtler arasındaki irtibat sağlanmıştır.³³

Arslanbey savaş süresi boyunca sürekli müdafaa cepheleri kurulmuş olan semtleri kontrol etmiştir. Savaşın düzgün yürütülmesi ve idare edilmesi işini üstlenen Arslanbey gerektiğinde cephede savaşmış ve gerektiğinde de karargâh da savaş planı hazırlamıştır. Yani bazılarının söylediği gibi savaşı sadece oturduğu yerden idare etmemiştir. Ayrıca Arslanbey raporlar yazarak gün gün Maraş direnişini Heyet-i Temsiliye’ye bildirmiştir. Elbistan, Sivas, Şarkışla ve Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine telgraflar gönderen Arslanbey onlardan da yardım sağlayarak mücadelenin kazanılması için gayretle çalışmıştır.

Savaş devam ederken Arslanbey ve Kuvay-i Milliye taraftarları canlarını ortaya koyak harp ederken bir kesim

33 Özalp, a.g.e, s.43-50.

insanlar da Fransızlara takviye kuvvet gelmesinden ve bazı cepelerde onların üstünlük sağlamasından dolayı korkuya kapılarak teslim olma düşüncesi içersine girmişlerdir. Ve bu teslim olma taraftarı olan kişiler Kadir Paşa konağında toplanarak Fransız ve Ermeniler ile yapmayı düşündükleri barış sözleşmesini kapsayan bir bildiri hazırlamışlardır. Ayrıca bu korkak kişiler barış yapmakta büyük engel olarak gördükleri Arslanbey'i ortadan kaldırmak istemişlerdir. Bu olayı öğrenen Göksun'un Kuzutepe Köyü'nden Ali Bey, Arslanbey'e durumu bildirmiştir. Arslanbey ise ona telaşlanmamasını söyleyerek onunla beraber Kadir Paşa konağına gitmiştir. Arslanbey konağa gittiğinde orada halktan çok sayıda kişi ve Heyet-i Merkeziye İkinci Reisi Rafet Hoca, Aza Kocabaş Ahmet ve daha birçok eşrafta konakta toplanmış teslim olmayı istemişlerdir.³⁴

Bu topluluk Arslanbey'e dıştaki kuvvetlerin dağılması ve içindeki çetelerin de çekilmesi ile birçok caminin yandığını artık kesin olarak teslim olmak istediklerini söylemişlerdir.³⁵ Bu sözler üzerine Arslanbey "Bugün 22 gündür harp ediyoruz. Hiçbir tarafta düşman taarruza geçmedi, mağlup değiliz, kiliseleri yaktık, düşmanı mahsur bir halde tutuyoruz. Takviye kıtasının gelmesi mağlubiyetimizi icab ettirmez. Böyle toplanıp yanlış karar vermenin felakete sebep olacağını takdir etmeniz lazımdır." diyerek topluluğu ikna etmeye çalışmıştır.

Arslanbey'in bu sözlerine rağmen oradakiler teslim olma kararlarında ısrar etmişlerdir. Divanlı Camiinin yanmakta olduğunu söyleyerek teslim olacaklarını belirtmişlerdir. Arslanbey onların yaptıklarının hata olacağını anlatabilmek için konuşmasına devam etmiştir, postanın geldiğini ve

34 Özalp, a.g.e, s.67.

35 Celaleddin Çoğalan, Her Yönüyle Maraş, 3.Baskı, Kahramanmaraş, 1982, s.63.

Kılıç Ali'nin geri dönerek cephe tuttuğunu kendilerinin de teslim olmadan mücadeleye devam etmeleri, birçok kiliseyi yaktıklarını bunun yanında bir iki caminin yanmasının önemli olmadığını söylemiştir.

Toplantıdakiler teslim olma konusunda direnmişlerdir. Ve Kadir Paşa Arslanbey'e "Bu belayı başımıza niçin getirdin." diyerek küfür etmiştir. Bundan dolayı ortamda gerginlik artmış; "General Keret'e bu hadiseyi ben yaptım, cezasına razıyım, başkalarına ceza verme desem, bu kadar Ermeni'yi siz öldürmediniz, bunları öldürenleri isterim demeye lüzum görmeyerek katliam edileceğinize göre, son nefes ve son kurşunu atmaya mecbur olduğumuzu, Allah'tan korkmadan, Peygamberden utanmadan, insaniyete mahcup düşeceğini düşünmeden nasıl teslim olabilirim. Teslim olmanın mesuliyeti çok büyüktür. Mesuliyeti ben üzerime alamam." diyen Arslanbey, konağı terk ederek harp yerine geri dönmüştür.³⁶

Arslanbey'in bu kararında ısrar etmesinin çok doğru olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Fransızlar yenilgiyi kabul ederek şehri terk etmeye başlamışlardır. Ermenilerde Fransızlarla birlikte şehri terk etmişlerdir.

Fransız komutanı General Keret şehri terk etmeden önce Arslanbey'e bir mektup göndermiş ve hükümetinden aldığı emir üzerine şehri terk ettiğini ancak birkısım askeriyle otuz bin Ermeni'nin kaldığı ve bunları Arslanbey'in muhafazasına bıraktığını bildirmiştir.

Fransızların şehirden çekilmesinden sonra kalan Ermeniler yine Türklerin merhametine sığınmışlardır. Arslanbey, Ermenilerin eskiden olduğu gibi bundan sonra da güvenlik içinde yaşayabileceklerini söyleyerek yine

36 Yalçın Özalp, Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz, Kahramanmaraş, 1984, s.113.

üstünlüğünü göstermiştir.³⁷

Maraş'ın bu şekilde kurtarılması üzerine Mustafa Kemal tebrik amacıyla, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine kutlama telgrafı çekerek; "... 20 güne yakın bir zaman zarfında Ermenilerle birleşen Fransız kuvvetlerine her türlü mahrumiyet içinde karşı koyan ve muvaffak olan kahraman Maraşlıları bütün memleket namına tebrik ederiz. Maraşlılar bu kahramanca müdafaaları ile millet davasının yüceliğini, milletimizin yaşamak, müstakilen yaşamak hususundaki iradelerini bütün dünyaya karşı ilan ettiler. Şehitlerimize dualar, kahramanlarımıza hürmetler" demiştir.³⁸ Ayrıca Maraş'taki zaferi III. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in telgrafından öğrenen Kazım Karabekir kendi mıntikasının her tarafına ve Maraş Mutasarrıflığına gönderdiği telgraflarla Maraşlıların emsalsiz kahramanlıklarını ve fedakârlıklarını överek tebrik etmiştir.³⁹

7.Arslanbey'in Milletvekilliği Dönemi:

Maraş'ın kurtuluşundan sonra Arslanbey milletvekili seçilmiştir. Ancak Ankara'ya gitmemiş, Antep ve İslahiye Cephelerinde teftişlerde bulunmuştur. Meclisteki Maraş milletvekillerine askeri konularda bilgi vermiştir. Maraş Heyet-i Merkeziyesi adına Mustafa Kemal'e çekilen telgrafla Arslanbey'e izin verilmesi istenmiştir. Neticede izinli sayılan Arslanbey Adana Cephesinde de görev yapmıştır.⁴⁰

T.B.M.M'nin I.Döneminde Maraş milletvekili

37 Özalp, a.g.e, s.71.

38 Yaşar Akbıyık, Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtarılmasında Atatürk'ün Rolü, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, Ankara, 1987, s.230.

39 Hale Şıvgın, Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 4, Sayı 11, Ankara, 1988, s.494.

40 Gökhan, a.g.e, s.3.

seçilen Mehmet Hacıhaliloğlu'nun meclise gelmeyerek istifası üzerine boşalan Maraş milletvekilliğine Arslanbey 17 Mayıs 1920'de seçilerek 4 Haziran 1920'de Mehmet Hacıhaliloğlu'nun yerine milletvekili olarak T.B.M.M'ye katılmıştır.⁴¹ Ancak Maraş Mutasarrıflığı ve Adana cephesi komutanlığının gördüğü lüzum üzerine T.B.M.M'nin kararıyla 14 ay izinli sayılarak, Güney Cephesine gönderilmiştir. Cephedeki görevinin bitmesi üzerine Kasım ayı sonunda meclise gelerek görevine başlamıştır. Meclisin son toplantı yılında PTT komisyon çalışmalarında bulunmuştur.⁴²

8.Arslanbey'in Milletvekilliği Sonrası Hayatı:

Arslanbey I. Dönem Milletvekilliği sona erince, II. Devreye namzetlik vermemiştir. Çünkü Arslanbey hükümet ile anlaşmazlık içerisine düşmüştür. Hükümetin çıkarmış olduğu kadın-erkek eşitliği konusundaki yasayı imzalamayı reddetmiştir. Ardından istifasını vererek Ankara'dan Yozgat'a doğru hareket etmiştir. Yozgat'ta kendi boyundan olan Çerkezler tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmış ve misafir edilmiştir. Daha sonra Kayseri (Uzunyayla) Çerkezleriyle de görüşmüş ve onların yanında da büyük bir ilgiyle misafir kalmıştır. Kayseri'den ayrılmış ve Göksun'a gelmiştir. Arslanbey'in bu şekilde konaklayarak Göksun'a gelmesi "Yeni bir Ethem doğuyor" düşüncesi çıkmasına neden olmuştur. Bundan dolayı Arslanbey, İstiklal Mahkemesinde yargılanmıştır. Ancak Arslanbey hiçbir zaman böyle bir düşünce içerisine girmemiştir.

Daha sonra Arslanbey bu mahkemeden Mustafa Kemal'in telgrafı ile beraat etmiştir. Fakat yine de 15 yıl

41 Şavkılı, a.g.e, s.171.

42 Gökhan, a.g.e, s.3.

boyunca gözaltında kalmıştır. Arslanbey bu nedenle sisteme karşı sürekli kırgın olmuştur. Ve bundan dolayı Ankara'dan gelen bir gazetecinin "Arslanbey bunca yer gördünüz, savaş kazandınız. Başka neler görmeyi isterdiniz." sorusuna "Keşke Kafkasya'da Köyümde sığır çobanı olsaydım. Ne iyi çobanınız var deselerdi, başka bir şey istemezdim." yanıtını vermesi kırgınlığının büyüklüğünü açıkça ortaya koymuştur.

On beş yıllık gözaltı döneminde Arslanbey Göksün ilçesinin Büyük Çamurlu Köyü'nün Meryemçil Yaylasında çiftçilikle uğraşmıştır. Bu on beş yıllık sürenin bitiminden sonra Arslanbey, Meryemçil'deki yaylasını ve hayvanlarını satarak Pazarcık'ta bulunan şimdiki adı Arslanbey Köyü olan çiftliğine gelmiştir. Burada arazi davaları ile uğraşmıştır. Arslanbey'in Pazarcık'tan başka Göksün İlçesine bağlı Karaahmet Köyünde de yine şimdiki adı Arslanbey Köyü olan bir çiftliği daha vardır. Bu dönemde burada da yaşamıştır.

Arslanbey'in mallarının büyük bir kısmı Varlık Vergisi nedeniyle çok ucuza satılmıştır. Arslanbey bu vergi nedeniyle sıkıntıya düşmüş ve ödeyemediği için bu yıllarda demiryolları döşemesi için işçi olarak çalışmak üzere çağrılmıştır. Bu nedenle arazileri çok ucuz bir fiyatla elden çıkarılmıştır.

Arslanbey Pazarcık'ta iken arazi davaları ile uğraşmıştır. Adli sistemin yavaş işlemesi nedeniyle bu davalar bir türlü sonuçlanamamış ve bir arazi keşfi dönüşü Arslanbey rahatsızlanarak 07.06.1963 tarihinde vefat etmiştir.

Arslanbey Halep'te iken ilk evliliğini yapmıştır. Eşi Halep'te vefat etmiş ve Arslanbey Maraş'a gelince iki defa daha evlenmiş bu hanımlarının da vefatları üzerine sonuncu eşi olan Nazmiye Hanım'la evlenmiştir. Nazmiye Hanım'dan Ahmet ve Mahmut isminde iki oğlu dünyaya gelmiştir. Büyük oğlu Ahmet bekâr olarak 1995 yılında vefat etmiştir. Küçük oğlu Mahmut ise Ziraat Yüksek Mühendisidir ve

şu an kışları Ankara'da yazları ise baba yurdu olan Fındık Köyü'nde yaşamaktadır.

Arslanbey Milli Mücadeledeki üstün hizmeti nedeniyle Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

9. Basında Arslanbey:

Yalçın Özalp'in "Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz" adlı kitabında yer alan ve Kahramanmaraş basınında yayınlanmış Arslanbey ile ilgili bir yazı şöyledir;

"Arslanbey Kahramanmaraş Destanı'nın en büyük kahramanıdır. Eğer Maraş, kahraman sıfatını hakkıyla elde etmiş ise bunda Arslanbey'in büyük payı vardır. Antep'te Şahin Bey, Maraş'ta Arslanbey, Kuvay-i Milliye ruhunun Fransızlara karşı ilk şahlanışlarıdır.

Bundan otuz kırk sene öncesine kadar Türk çocukları okuma kitaplarında Arslanbey'in Şahin Bey'in kahramanlıklarını okuyarak büyümüşlerdir. Ama sonra ne oldu ise -belki de şovenlik olmasın diye- bu kahramanlık örnekleri, Kuvay-i Milliye ruhu parıltıları kitaplardan kaldırıldı ve Türkiye netice itibariyle bir anarşi ve karışıklık içine daldırıldı.

Eski bir asker dostumla bunları konuşurken gözleri daldı ve şunları anlattı. Maraş harbinin timsali Arslanbey gerçek bir Arslanbey'dir. Maraş'ın her kurtuluş günü Kahramanmaraşlılar kutlama yaparlar. Vilayet ve ordu bu kutlamalara büyük ehemmiyet verir. Ve bir defasında kumandan Kahramanmaraş kahramanı Arslanbey'i bu kutlama merasimine bilhassa davet eder. Fakat Arslanbey gelmez. Bunun üzerine kumandan bir vesileyle Arslanbey'e bu davete icabet etmeyişi sebebiyle sitemde bulunur. Kumandan herhalde siteminde biraz ciddi davrandı ki

Arslanbey gelemeyiş sebebini açıklamak zorunda kalır: Çünkü merasime layık şöyle dursun ele güne çıkacak elbisesi yoktur ve bunun için davete icabet edememiştir.⁴³

10.Arslanbey İle İlgili Bir Hikâye:

Maraş Milli Mücadelesi sırasında Arslanbey ile kahraman bir Türk kadını arasında geçen olay şöyledir;

“Maraş mücahitlerinin komutanı Arslanbey, emrindeki muharebe guruplarını teker teker dolaşarak gece için hazırlanmış baskın planını bütün ayrıntısıyla anlatıyor, grubun yapacağı vazifeye ait direktifleri veriyordu.

Şehrin kuzey tarafından hazır olan gruba yaklaştığı sırada kayalar arkasında siper almış çeteye mensup bir kadının sancılar içinde kıvranmakta olduğunu fark ederek merakla sokuldu:

-Neyin var Bacı? Yaralı mısın yoksa? diye sordu.

Kadın bu yabancı sese birdenbire irkilmmişti. Karşısında Arslanbey'i görünce yüzündeki ızdırıp çizgilerini kaybetmeye çalışarak:

-Bir şeyim yok ağa! diye inledi. Hamdolsun hiçbir şeyim yok.

Bu cevaba rağmen kadının bir derdi olduğu, ızdırabını güçlkle yenmeye gayret ettiği anlaşılıyordu. Arslanbey ısrar etti.

-Senin bir derdin olduğu belli. Söyle sıkılma bacı, belki çaresini buluruz.

Kadın ne kadar saklamaya çalışsa da ızdırabının yüzünden okunduğunu anlayınca mahcubiyetle kızarmıştı. Önüne bakarak susuyordu. Nihayet mutlaka bir cevap vermek mecburiyetinde olduğunu görünce, sıkılğan ve titrek

43 Özalp, a.g.e, s. 115.

bir sesle:

-Derdimi sana söyleyemem, diye mırıldandı. Sen er kişisin. Şu binanın gerisindeki çukurda yaralılarla uğraşan Ayşe bacıyı bana gönderirsen hayır işlersin, yalnız biraz acele lazım...

Arslanbey durumdaki aceleyi anlamıştı, söylenen tarafa koştu. Ayşe bacıyı kısa zamanda buldurarak, kayanın arkasında kıvranmakta olan kadıncağızın yardımına ulaştırdı.

Çok geçmeden hayret verici bir haber geldi. Bu fedakâr ve kahraman Türk kadını hemen oracıkta o kayanın dibindeki ıslak ve soğuk zemin üzerinde nur topu gibi bir evlat dünyaya getirmişti.

Bütün mücahitler sevinçle, gözlerini siperlerde dünyaya açan bu yavruyu bağrılarına basmışlar ve Arslanbey bu çocuğa “Zafer” adını koymuştur.⁴⁴

11.Arslanbey İle İlgili Röportajlar:

Doğum yeri olan Göksun’un Fındık köyünden Arslan Bey hakkında, akrabalarıyla yapmış olduğum röportaj şöyledir; köyde ilk önce Arslan Bey’in oğlu Mahmud Toguz’la görüştüm.

-Mahmud amca hatırladığınız kadarıyla babanızın fizik özellikleri nasıldı?

-Çok iri cüsseliydi, boyu 1.98 ve kilosu 120’ydi. 47-48 numara giyerdi. Bundan dolayı ayağına uygun ayakkabı bulamazdı ve kendisine özel ayakkabı yaptırırdı. Ayrıca çok iri olduğu için kıyafetlerini de özel olarak diktirirdi. Onun ceketini herhangi biri giyse palto gibi olurdu. Ayrıca çok yakışıklı ve düzgün fizikliydi. Gençliğinde Halep’te polis iken sokakta yürüdüğünde insanlar ona hayran hayran

44 Özalp, a.g.e, s.116.

bakarlarmış.

-Mahmut amca babanız Arslanbey'i neden tanıtmaya, anlatmaya çalışmadınız?

-Bunun iki nedeni vardır. Birincisi Arslanbey'in elimizde biri kendi el yazması, diğeri de daktilo ile Latin harfleriyle yazılmış iki hatıratı vardı. Bunlar Mustafa Zülkadıroğlu tarafından tarih yazılacağı bahanesi ile kardeşim Ahmed Toguz'dan alındı. Bunun yanında Arslanbey ile ilgili tüm tarihi belgeler de alındı. Tekrar iadesi istendiğinde verilmedi ve hatıratı tahrif edildi. Bu yüzden elimizde hiçbir belge kalmadı.

İkinci neden ise; Arslanbey'in babam olması, töresel olarak onu bizim tanıtmaya çabasına girmemize mani olmuştur. Bu etik değildir. Ayrıca o bir halk kahramanıydı. Ve o bizden çok Maraşlıındı. Onu tanıtmaya ve yaşatmaya çabalarını onlar yapmalıydı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olmadan Maraş kurtuluş savaşının anlatılması mümkün değildi. Bunun için bizim ayrıca bir çabaya girmemiz gerekmemeliydi. Nitekim Maraş'ın da bazı devlet kuruluşlarına, sokak ve mahallelere Arslanbey'in ismini vermiş ve yaşatmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı biz Maraşlıya minnettarız.

-Babanız Arslanbey'in yaşamış olduğu bir olayı anlatır mısınız?

-Maraş'ın İngilizler tarafından işgal edildiğini öğrenen Arslanbey, Trablusşam'daki ser komiserlik görevinden istifa ederek Maraş'a gelmeye karar vermiştir. Arslanbey'in istifa edeceğini öğrenen Arap şeyhleri toplanarak "Arslanbey senin sayende buralarda asayiş düzeldi. Biz senden memnunuz, bizi bırakma" demişler ve onun gitmesine mani olmak istemişlerdir. Ayrıca kalması için Arslanbey'e her bir Arap şeyhi birer kese altın vermeyi teklif etmişlerdir. Ancak Arslanbey "doğduğum kent işgal altındayken burada

duramam” demiş ve altınları reddederek Maraş’a gelmiştir.

-Babanızın milletvekili oluşu nasıl gerçekleşmişti?

-Maraş’ın kurtuluş zaferinden sonra M.Kemal Atatürk, Arslanbey’e telgraf çekmiş ve yanına iki güvendiği kişiyi alarak gidip milletvekili olmasını istemiştir. Arslanbey de bunun üzerine amcasının oğlunu Rüştü Bey (Bozkurt) ile Pazarcık’tan bir arkadaşını alarak Ankara’ya gitmiş ve I. Dönem milletvekili olarak meclise girmiştir.

-Peki, Mahmud Amca babanız Arslanbey milletvekilliği sonrası nasıl bir hayat yaşamıştır?

-Milletvekilliğinden sonra Arslanbey Maraş’a gelerek Göksun’daki Arslanbey çiftliğinde yaşamıştır. Burada 15 yıl boyunca kalmıştır. Çiftliğinde çok sevdiği özel atlar vardı ve ayrıca Meryemçil’de de at ve hayvanlar yetiştirmiştir. Arslanbey çiçekleri çok severdi ve onları kendi elleriyle yetiştirirdi. En sevdiği çiçek ise karanfildi. Arslanbey çiftçilik yaptığı dönemde Göksün ve çiftlik arasında zamanını geçirmiştir.

Mahmud amcayla bu şekilde röportajımı bitirdikten sonra Arslanbey’in kardeşinin oğlu olan Bahri Toğuz’la röportaj yaptım.

-Bahri amca Arslanbey’in Maraş’ın kurtuluşuna iştiraki nasıl olmuştur?

-Maraş’ın İngilizler tarafından işgal edildiği sırada Arslanbey Trablusşam’da baş komiserlik görevindeymiş ve burada aynı zamanda dini eğitimini de tamamlıyormuş. Ancak Maraş’ın işgalini haber almış ve ne yapması gerektiği konusunda kendisine ilk dini bilgiyi veren Göksun’un Kamışçık köyündeki hocası Hacı Ali Efendi’ye bir mektup yazmıştır. Hacı Ali Efendi de ona “senin öğrendiğin din bilgisi yeter. Maraş’ın sana ihtiyacı var. Buraya gel ve Kuvay-i

Milliye'ye gir. Elinden geleni yap" demiştir. Bu cevabı alan Arslanbey derhal Maraş'a gelmiş ve mücadeleye büyük yardımda bulunmuştur.

-Peki, Arslanbey Maraş'a geldiğinde halk üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?

-Maraş'ın İngilizler tarafından işgali sırasında daha Arslanbey Maraş'a gelmemişti. Bu sırada halkın kurtuluş ümidi kalmamış ve halk Maraş'ı terk ederek Ahırdağı ve Aksu taraflarına kaçmıştı. Bu olaylar olurken Arslanbey Maraş'a gelerek halkı kurtuluş mücadelesi için toplamaya çalışmıştır. Halkı toplayarak çuvalarla siperler yaptırmış ve "silahımız yoksa kazma ve küreklerimiz var, onlarla savaşalım" diyerek halkı mücadele için tetiklemiş ve direnişi başlatmıştır.

-Son olarak Bahri amca, Maraş'ın kurtuluşu sırasında Arslanbey'in başından geçen bir olayı anlatır mısınız?

-Maraş'ın kurtuluş mücadelesi devam ediyormuş, bu dönemde Maraş'ın ileri gelenleri Arslanbey'in bu mücadeleyi bırakmasını istiyorlarmış, "çoluk çocuğumuz ölecek, hepimizi Ermeniler öldürecek. Onlarla başa çıkamayız." diyerek Arslanbey'e direnişi durdurması konusunda ısrar ediyorlarmış. Ancak Arslanbey bunu kabul etmiyormuş ve mücadeleye devam edeceğini söylüyormuş. Bunun üzerine kurtuluş mücadelesine karşı çıkan kişiler Arslanbey'in peşine 10 silahlı adam yollayarak onu öldürmek istemişler. Bu silahlı adamlar Arslanbey'in faaliyetlerini görünce onu öldürmek konusunda tereddüde düşmüşler. Çünkü bir tarafta Arslanbey ve arkadaşları kurtuluş için ellerinden geleni yaparken diğer tarafta Arslanbey'i öldürmek isteyenler içki içip, eğlence peşinde koşuyorlarmış. Bundan dolayı bu silahlı adamlar yapacakları işin yanlış olduğunu anlamışlar ve Arslanbey'in yanında kurtuluş mücadelesine katılmışlar.

Bahri amcayla da röportajımı bitirdikten sonra, eşi

Gülfiyet Toğuz'la da kısa bir röportaj yaptım.

Gülfiyet hala Arslanbey çevresinde nasıl tanınırdı, hatırladığınız kadarıyla bana biraz anlatır mısınız?

-Çok dürüst bir insandı, haksızlığı hiç kabul etmezdi. Kendi evinden çok başkalarının rahatını düşünür ve onlara yardım ederdi. Arslanbey eğitime çok önem verirdi. Maraş'tayken kendi ailesinden ve ailesi dışında da durumu iyi olmayan birçok çocuğu okutmuştur. Evlat edindiği Mehmet adında bir çocuğu vardı, onu okutmuş ve ölene kadar ona çok iyi bakmıştır. Bunun dışında Arslanbey çok misafirperver bir insandı. Evinde özel bir misafir odası vardı ve Maraş'tan herkesi büyük bir ilgiyle evinde ağırlardı.

Arslanbey ile ilgili bazı dergilerden almış olduğum röportajlar da şunlardır;

Osman Altunköprü'nün Arslanbey'in eşi Nazmiye Toğuz ile yapmış olduğu röportaj;

-Arslanbey nasıl bir insandı?

-Hiç kimse ona kötü diyemez. Çok cömert bir insandı. Dünyada onun gibi misafirperver bir insan yoktu diyebilirim. Çok hatırşinas bir insandı. Çocukla çocuk, büyükle büyük olurdu. Çocukları çok severdi, onlara bir fiske dahi vurmamıştır. Fakir, fukara babası idi.

- Arslanbey, Milli Mücadeleden sonra günlerini nasıl geçirdi?

-Her sabah erkenden kalkardı. Kendisinin gözü gibi baktığı çiçekleri vardı. Onları her gün sulardı. Ayrıca hayvanları da severdi. Kendisine ait beyaz güvercinleri de vardı. Onları yemler, çocuk gibi üzerlerine titrerdi. Kışın ise keçi koyun gibi küçükbaş hayvanları beslemeyi severdi.

-Harp hatıralarından birini anlatır mısınız?

-Arslanbey, Bayrak Olayında Kale'ye hücum edenler

arasındaydı. Kalenin burcuna her ne kadar kendi dikmek istemiş ise de vücudu oldukça cüsseli olduğundan çıkamamış. Bunun üzerine Onbaşı Osman (Erşan), kendisinin omuzlarına basarak Bayrağı dikmiş.

Fatma Canpolat'ın yine Arslanbey'in eşi Nazmiye Toguz ile yapmış olduğu röportaj:

-Arslanbey nasıl biriydi, onunla yaşamış olduğunuz bir olayı anlatır mısınız?

-Harbin en çetin günleriydi. Sivas'ta Mustafa Kemal ile bağlantı kurmak amacıyla Ahır Dağı'nda bir mağaraya gizlice bir telgraf makinesi yerleştirmişler. Arslanbey'de bir kaç gündür orada, dağın başında... Ortalık kış kıyamet. O zaman insanın her istediğini bulması mümkün değil. Ben de o üşümesin diye oturdum, pantolonun altında giymesi için yünden, uzun paçalı iç donu örüyorum. Arslanbey, bir gece sabaha karşı o emir eri çocukla çıkıp geldi. Hemen gün ağarmadan geri döneceğini söyledi. Bir gözü açık, bir gözü kapalı şöyle birazcık uzandı. Ben hemen alelacele yün işimi bitirdim, lastiğini geçirdim, giymesi için sevinçle ve sabırsızlıkla Arslanbey'e uzattım.

Arslanbey, emir erini çağırdı:

-Abdullah, içeri gir! Abdullah, utana sıkıla içeri girdi.

-Al şunu, pantolonunun altına giy! dedi.

Şaşırdım kaldım vallahi... Gecemi gündüzüme katıp o üşümesin, o dağın başında diye yaptığım şeyin, hiç önemsemeden yüzüme bile bakmadan emir erine vermesine çok içerledim, çok kırıldım. Çekine çekine:

-Ama bey diyecek oldum... Ben onu... Sana...

Konuşmama bile fırsat vermedi:

-Nazmiye Hanım... Ellerine sağlık... Bak, milletin bekası bu çocuklara bağlı. Ben mağaranın içinde iken o

mağaranın dışında nöbet bekliyor. Ben içeride çalışıyorum, o dışarıda donmamaya çalışıyor. O çocuk giyerse, emin ol, ben de üşümem... “Hadi için rahat olsun...” dedi.

SONUÇ

İtilaf Devletleri daha Birinci Dünya Savaşı sonuçlanmadan Osmanlı Devleti’ni aralarında paylaşmak için gizli anlaşmalar yapmışlardır. Bu anlaşmalardan Sykes Picot Antlaşmasıyla İngiltere, Suriye ile birlikte Maraş, Antep, Urfa, Adana ve Musul gibi Osmanlı topraklarını Fransızlara vermeyi vaat etmiştir. Ancak daha sonra Rusya’nın savaştan çekilmesi sonucu bu fikrinden vazgeçmiş, kendi çıkarlarına uygun gördüğünden Mondros Mütarekesinin 7. Maddesini gerekçe göstererek Maraş’ı ve diğer Güneydoğu Anadolu vilayetleri ile Adana’yı işgal etmiştir. İngilizler Maraş’a geldikten sonra burada barınmanın güç olduğunu düşünerek Fransızlarla pazarlığa oturmuşlar ve Fransa-İngiltere arasında 15 Eylül 1919 tarihinde Suriye Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İngilizler Maraş’ı Fransızlara bırakmışlardır. Buna karşılıkta Musul’u almışlardır.

İngilizlerin Maraş’ı işgali sekiz aydan fazla devam etmiştir. İngiliz işgali dönemi genelde sakin geçmiştir. Burada İngilizlerin Türk Milletinin özelliklerini tanıdığını ve ona göre hareket ettiğini görüyoruz.

Suriye Antlaşmasıyla İngilizlerin Maraş’ı terk ederek yerlerini Fransızlara devretmeleri sonucu Maraş Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransızların bu işgali sırasında Ermeniler büyük sevince kapılarak onlara yardım etmişlerdir. Ermeniler Fransızlardan kuvvet alarak Türk’ün namusuna bayrağına ve dinine hakaret ederek her fırsatta Türklere saldırmışlardır.

Bu olaylar karşısında Maraş halkı direnişe geçerek memleketlerini düşmandan temizlemek için çalışmaya

başlamışlardır. Maraş'taki bu direnişin örgütlü bir hale gelmesi Arslanbey ve arkadaşlarının çabaları sonucu olmuştur. Arslanbey Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi olarak Kuvay-i Milliyecilerin başında Maraş kurtuluş savaşını idare etmiştir. Arslanbey hem savaş planının düzgün yürütülmesini sağlamış hem de harp cephelerinde bütün gayretiyle savaşmıştır.

Gerek Arslanbey ile Kuvay-i Milliyecilerin direnişleri ve gerekse Maraş halkının sonuna kadar mücadeleyi desteklemesi ve yardım etmesi sonucunda Maraş 12 Şubat 1920 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmıştır.

Maraş'ta elde edilen bu zaferde büyük payı bulunan Arslanbey harp sonrasında Maraş milletvekili olarak T.B.M.M'ye girmiştir. Arslanbey'in Maraş için yaptığı bu çalışmalar sonucunda onun adının yaşatılması için birçok yere ismi verilmiştir. Örneğin Arslan Bey Vergi Dairesi, Arslanbey Telekom, Arslanbey İlköğretim Okulu, Arslanbey Mahallesi ve Arslanbey Toğuz Hatıra Ormanı gibi.

Ben de bu tez çalışmamda Arslanbey'in faaliyetlerini elimden geldiğince ortaya koymaya çalıştım.

Eşi Nazmiye Hanım

BİR ARSLAN BEY MENKİBESİ DAHA....⁴⁵

Arslanbey İlköğretim Okulu'nda çalıştığım yıllardaydı. Okul Müdürümüz Zekeriya Ozgüroğlu, okulumuza adını veren Arslan Bey'le ilgili bir köşe hazırlamamızı, benden istemişti.

Ben de “Peki” dedim. Arslan Bey hakkında bilgi edinmek için eşi Nazmiye Hanım'la görüşmeye gittim. (O da şimdi rahmetli oldu. Nur içinde yatsın.) Vali Konağının yakınlarında bir apartmanda oturuyordu. Epeyce bilgi ve doküman aldıktan sonra elbisesinin göğsünden bir gözlük kılıfı çıkardı. Çok gizli bir sırrını söylüyormuş gibi kulağıma eğildi, “Kızım” dedi. Gözlük kılıfının içinden titrek elleriyle çıkardığı Kırmızı Şeritli Madalyayı bana gizlilik içinde gösterdi. “Bu Atatürk'ün Arslan Bey'e verdiği İstiklal Madalyası. Bir bu kaldı elimde. Onu da kaybederim, çaldırırım diye çok korkuyorum. O'nun bir hatırası olarak koynumda onunla yatıp kalkıyorum.”

-“Arslan Bey, nasıl biriydi size davranışı nasıldı?”

-Çok, çok iyi idi. Ağzından küfürümsü, kırıncı bir söz çıktığına şahit olmadım. Sadece bana değil herkese çok iyi

45 Özel Meltem İlköğretim Okulu Öğretmeni Fatma Canpolat'ın Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş dergisinin Yıl 13, 12 Şubat 2001 tarihli sayısında yayınlanan röportajı.

idi. Şu zenginmiş, bu fakirmiş; şu Türk'müş, şu Kürt'müş hiç ama hiç ayırt etmezdi. Hatta kendi çocuğu gibi sevdiği bir Kürt emir eri vardı.

Nazmiye Hanım'ın sesi titredi. Gözü yaşardı. Bir süre onu kendi haline bıraktım. Biraz sakinleştikten sonra:

-“Bir şey mi hatırladınız Nazmiye Hanım? Sizi üzecek bir şeyse boş ver kalsın, anlatmasanız da olur.” dedim.

-Yok yavrum, bunu size özellikle anlatmalıyım. Madem ki Arslan Bey'i tanımaya gelmişsiniz, tanıyın o halde...

Doğrusu ben etkilenmiştim. Belki de o, ilk defa anlatacağı bir şeydi. Daha dikkatli, bir kelimesini bile kaçırmadan dinleyecektim. Belleğimi, kulağımı, hatta gözlerimi tembihledim ve hazırladım,

-Harbin en çetin günleriydi. Sivas'ta Mustafa Kemal ile bağlantı kurmak amacıyla Ahır Dağı'nda bir mağaraya gizlice bir telgraf makinesi yerleştirmişler. Arslan Bey'de birkaç gündür orada, dağın başında... Ortalık kış kıyamet. O zaman insanın her istediğini bulması mümkün değil. Ben de o üşümesin diye oturdum, pantolon'un altından giymesi için yünden, uzun paçalı iç donu örüyorum. Arslan Bey, bir gece sabaha karşı o emir eri çocukla çıkıp geldi. Hemen gün ağarmadan geri döneceğini söyledi. Bir gözü açık, bir gözü kapalı şöyle birazcık uzandı. Ben hemen alelacele yün işimi sevinçle ve sabırsızlıkla Arslan Bey'e uzattım.

Arslan Bey emir erini çağırdı.

-Abdullah, içeri gir!. Abdullah, utana sıkıla içeri girdi.

-Al şunu pantolonunun altına giy! dedi.

Aaaa! Şaşırdım kaldım vallahi... Gecemi gündüzüme katıp o üşümesin o dağın başında diye yaptığım şeyi, hiç önemsemeden, yüzüme bile bakmadan emir erine vermesine çok içerledim, çok kırıldım. Çekine çekine:

-Ama Bey diyecek oldum... Ben onu... Sana...

Konuşmama bile fırsat vermedi:

-Nazmiye Hanım... Ellerine sağlık... Bak, milletin bekası bu çocuklara bağlı. Ben mağaranın içinde iken o mağaranın dışında nöbet bekliyor. Ben içerde çalışıyorum, o dışarıda donmamaya çalışıyor. O çocuk giyerse, emin ol, ben de üşümem... Haydi için rahat olsun...” dedi.

Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş

Yıl 13, 12 Şubat 2001

Arslan Beyin Doğduğu Ev ve Oğlu Mahmut Toğuz

ARSLAN BEY'İN OĞLU İLE RÖPORTAJ⁴⁶

Kahramanmaraş Destanı'nın en büyük kahramanı Arslan Bey'in oğlu Sayın Mahmut Toğuz gazetemizi ziyaret ederek gazetemizin sahibi ve yazı işleri müdürü Nurettin Dal'la bir süre sohbet etti. Tarihimize yön veren ama tam manasıyla bilinmeyen, perde arkasında kalan, yanlış bilinen Gökşun'lu şahsiyetleri tanıtmak için hazırladığımız 'Efsane Tarihimiz' yazı dizimiz için teşekkür eden Mahmut Bey, Arslan Bey hakkında sorduğumuz soruları içtenlikle cevaplandırdı. Bizde bu anlamlı ziyaretinden dolayı Mahmut Bey'e teşekkür ediyoruz.

-Kendinizden biraz bahseder misiniz?

-1952 Kahramanmaraş'ta doğdum, İlk, orta ve lise eğitimini Kahramanmaraş'ta tamamladım. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Filoloji bölümünü okurken tekrar sınavlara girerek Anadolu Üniversitesi Ziraat Fakültesini kazandım ve 1981'de Ziraat Yüksek Mühendisi olarak mezun oldum. Halen Fındık

46 Gökşun Gündem gazetesi adına Nurettin Dal'ın gerçekleştirmiş olduğu söyleşi Kahramanmaraş Kafkas Kültür Derneği'nin hazırladığı Milli Mücadele Kahramanımız Arslan Bey adlı dergiden alındı.

Köyünde çiftçilikle uğraşmaktayım. Evli ve iki çocuk babasıyım.

-Milli Mücadele döneminde Arslanbey'in halk üzerinde bu denli etkili olabilmesini, onlara önderlik, liderlik yapabilmesini sağlayan etkenler nelerdir?.

-Arslan Bey Kafkasya'dan Çarlık Rusya'sı tarafından sürgüne tabii tutulan Asetinlerin (oset), Toğuzata kabilesindedir. Dedesi Hasan Bey Kafkasya'dan göç etmiştir. Kafkasyalıların fasıllarla da olsa 293 yıl gibi uzun bir süre Ruslarla savaştıklarını biliyoruz. Kafkasyalıların kaçınılmaz olarak asker gibi yetişmeleri gerekmektedir. Her zaman her şeye hazır, muhakeme gücü yüksek, çabuk karar verebilecek, cesur insanlar olmaları gerekmektedir. Bu özellikler Arslan Bey'de de fazlası ile vardı. Halka yakın oluşu, ikna kabiliyetinin yüksek oluşu, İslam Dini konusunda bir İlahiyatçı kadar bilgi sahibi oluşu onu farklı bir konuma taşımıştır. Liderliğe taşımıştır.

-Maraş halkına liderlik yapıp Fransızlara karşı büyük bir zafer elde eden, 1. Dönem Milletvekilliğine seçilen ancak 2. Dönemde Hükümetle arası açılan ve Milletvekili olmayan Arslanbey'in İstiklal Mahkemesinde yargılanıp bir suçlu gibi 15 yıl boyunca göz altında kalması Arslan Bey üzerinde nasıl bir etki göstermiştir? Bu konuda siz neler düşünüyorsunuz?

-Kurtuluş Savaşı liderlerinin Terakki Perver Partisinde toplandıklarını görüyoruz. Partinin beyni Rauf Orbay'dır. Parti başkanı Kazım Karabekir, parti genel sekreteri Ali Fuat Cebesoy Paşa'dır. Başka birçok aydın ve asker kökenli insanlar bu partide toplanmışlardır. Arslan Bey'de bu parti içerisindeydi. Daha sonra kurulan Fethi Okyar'ın partisi Serbest Parti de Terakkiperver Parti zihniyetini devam ettirmiştir. M. Kemal Atatürk'e yapılan İzmir suikastı bu

parti ve uzantıları aracılığı ile göründü ve partinin aşırı dinci kesimlerle birlikte hareket izlenimi görmüş, parti mensuplarının İstiklâl Mahkemesinde yargılanmalarına sebep olmuştur.

Arslanbey'de İstiklal mahkemesinde yargılanmak için götürülmüş ancak Mustafa Kemal Arslan Bey gibi bir insanı yargılamamanız gerekir telgrafi ile yargılanmaktan kurtulmuş, ancak daha sonra 15 yıl gibi bir göz hapsi cezası gelmiştir.

Bunda etmen ise meclisten izinsiz olarak ayrılması, Yozgat ve Uzun Yayla Çerkezlerinin kendisini büyük bir içtenlikle karşılamaları ve misafir etmeleri neden olmuştur.

Arslan Bey'in İstiklal mahkemesine götürülmesi göz hapsi gibi cezalara çarptırılması onda bir kırgınlığa küskünlüğe neden olmuş, vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması, yeşil-kırmızı İstiklal Madalyası ile taltif edilmesi bu kırgınlığı ortadan kaldıramamıştır. Daha sonra İsmet Paşa döneminde çıkarılan Varlık Vergisi'ne Arslan Bey'in de özellikle dâhil edildiğini görüyoruz. Arslan Bey bu varlık vergisini ancak mallarının büyük bir kısmını satmak sureti ile ödeyebilirdi.

Nitekim ödeyememek gibi bir durumla karşı karşıya kalmış, kendisine demir yollarında işçi olarak ray döşemek sureti ile bu vergiyi ödeyebileceği önerisinde bulunulmuştur. Arslan Bey varlık vergisine muhatap olacak kadar zengin değildir. Elindeki gayrimenkuller de bu verginin ödenmesi için çok ucuza satılmıştır. Bu da ayrıca bir kırgınlık yaratmıştır.

-Savaş öncesinde, savaş esnasında ve sonrasında Arslan Bey'in evlatlarına ve eşine karşı davranışları nasıldır? Arslan Bey nasıl bir eş ve babaydı?

-Arslan Bey Trablusşam'da Serkomiser likten istifa edip Maraş'a gelirken beraberinde kızı ve kız kardeşi vardır. Buraya geldikten sonra son evliliğini Nazmiye Hanım'la (Bozkurt) yapmış, Ahmet ve Mahmut isminde iki oğlu dünyaya gelmiştir.

Arslan Bey'in evinde misafir odası Arslan Bey'e, mutfak Nazmiye Hanım'a, diğer üç oda misafir ve aileye yakın akrabalara ayrılmıştır. Çocukların Arslan Bey'le beraberlikleri hem yoğun ziyaretçi ve misafir trafiği hem de töre gereği mümkün olmamıştır. Çocukların eğitimi diğer akraba fertlerine aittir. Günübürlük konaklayan misafirler, birkaç gün kalıp giden misafirler, çeşitli sebeplerle köylerden Maraş'a gelen misafirler özenle ağırlanırdı. Ayrıca birçok öğrenci yatılı olarak eğitimini tamamlamıştır.

-Maraş'ın düşman işgalinden kurtulmasında Maraş halkına liderlik yapan bu uğurda büyük çaba sarf eden Arslanbey'in yeterince ilgi görmemesi ve yeterince tanınmamasını neye bağlıyorsunuz? Bu konuda sizin herhangi bir çalışmanız oldu mu?

-Arslan Bey'e savaş sonrası halk tarafından büyük bir ilgi, sevgi ve minnettarlık duyulmuştur.

Sonra bazı kaygılarla Arslanbey unutturulmaya çalışılmış, sahte ve asılsız kahramanlar türetilerek savaş bu sahte kahramanlar üzerinden yürütülmeye ve anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvay-i Milliye olmadan Maraş kurtuluşu anlatılamazdı. Arslan Bey'de Kuvay-i Milliye Reisi idi.

Arslanbey savaş sonrası kendi el yazması (Eski Türkçe ve Latin harfleriyle yazılmış) iki hatırat bıraktı. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal'le yazışmaları ve daha birçok belge vardı. Bu belgeleri Mustafa Zulkadiroğlu kardeşim Ahmet Toğuz'dan

aldı ancak iade etmedi.

Hatıralar daha sonra ortaya çıksa da bazı sayfalarının yok edilmiş olduğu, bazı eklemeler yapıldığı, tahrifata uğratıldığı görülmüştür. Bu nedenle Maraş'ın kurtuluşu tam olarak belgelenememiştir. Bunda İngiliz işgalinde İngilizleri ağırlayan daha sonra Fransızlarla işbirliği içine giren ve Arslan Bey'i yok etmek sureti ile teslim olma gayretine giren ailelerin büyük etkisi olmuştur.

Bu nedenle bizler de belgesiz kaldık, bu şekilde de konuşamazdık. Başka bir şekilde Arslan Bey'i anlatma gayreti içerisine girmekte bize yakışmazdı. O Maraşlılarını ve Maraşlıların sahip çıkıp tanıtması gerekirdi. Nitekim Maraşlıda birçok kamu kuruluşuna ismini vererek yaşatmaya çalışmış, tarihine sahip çıkmıştır. Göksun halkı da bir bulvara adını vermiş, Sayın Emniyet Müdürümüz Sadettin Aksoy Arslan Bey adına bir salon düzenlemiştir.

Milli Mücadele Kahramanımız Arslan Bey

Sakallı Bedri ve Akıncı Müfrezelerindeki Silah Arkadaşları

GAZİ ARSLAN TOĞUZATA⁴⁷

«1964 de yine bir kurtuluş bayramında Suriye'ye yaptığı akınlarla Fransızları bezdiren Milli Kahraman merhum Bedri Başakıncı (Sakallı Bedri) Aslan Beyi şöyle anlatmıştı:

Hakkın rahmeti üzerine olsun.

Aslan Toğuzata beyin şahsiyeti ve kimliği: Babası Kafkas göçmeni Abdullah beydir. Kendisi 1884 senesinde Maraş'ın Göksun kasabasında dünyaya gelmiştir. İlk mektebi Göksun da birincilikle bitirince onu babası tahsil için Halep'te bir akrabası yanına gönderiyor. Arslan beye Halep'te devrin modası medrese tahsili yaptırılıyor. Başarı fevkalâdedir. Dindardır, fakat yobaz değildir. Ne denli bir şahsiyettir. Yani fikir adamıdır. Kültürü ve ikna kuvveti yüksekti. Talagatı lisanı ve kalemi tahsiline göre yeterin üstündedir. Çok okuyan ve kendi kendini yetiştiren bir tiptendir. Zekâsı ile kuvvetli hafızası kendini Halep'te muhitine çabucak sevdirmişti. Birçok yerlerden çağrılıyordu. Fakat 1.92 boyu ve hakikaten aslan yapısı ile Halep polis müdürü onu polis mesleğine sokmağa muvaffak olmuştu. Arslan bey Meşrutiyet devrinde Halep'te açılan polis mektebinde üstün başarısını devam ettirdi ve bu mektebi de birincilikle bitirdi.

47 Arslan Bey'in oğlu Mahmut Toğuz'un Edik Dergisi'nin, 12 Şubat 1974 tarihli sayısında yayınlanan yazısı

İki sene içinde serkomser olmuştur. I. Cihan Harbinde büyük Cemal Paşa'nın dahi taktirini kazanmıştır. Elinde valilerden, kumandanlardan birçok takdir ve teşekkür nameler vardır. 1. Cihan Harbinde ordularımız bozu-lupta Osmanlı İmparatorluğu inkıraza yüz tutunca ve bilhassa doğduğu ve büyüdüğü yurdu İngilizler tarafından, işgal edildiği haberini alınca Arapların bütün alıkoyma ısrarlarına rağmen Maraş'a ve müstevlilerle kurtuluş savaşı yapma milli heyecanına tutulur. Maraş'a geldikten bir müddet sonra İngilizler Maraş'ı Fransız kuvvetlerine teslim ediyor. Şimdi Arslan Bey Maraş yiğitleri ve ileri gelenlerle fikrini asla açıklamaksızın temastadır. Ağalar ve emlak sahiplerinin pek az bir kısmı «Her şey bitmiştir, ordular yok olmuştur, müstevli ile savaş ancak felaket getirir.» kanaatındadırlar. Bazıları da fikirsizdir. «Allah'ın dediği olur»dan başka sözleri yoktur. Fakat ekâbirin baldırı çıplaklar dedikleri yiğitlerle gençlik ve yurtsevenler şiddetle kurtuluş savaşının lüzumu üzerinde durmaktadırlar. Arslan bey kanaatları ve şahsiyetleri tanıdıktan sonra gayet mahrem kurtuluş savaşı için teşkilata başlıyor. Burada bir nebze durarak Arslan Bey'in milliyetini tebarüz ettirelim: 15 sene kadar oluyor, bir gün Arslan beyin evinde üç beş dost sohbettedirler. Bir ara içlerinden biri Arslan Bey'e milliyetini soruyor. Soru da tuhaftır ve şöyledir. «Arslan bey sen Çerkeslerin hangi kabilesindensin?» Arslan Bey muhatabını ve misafirlerini bir an süzdükten sonra gülerek, söyleyeyim diyor: «Bir zamanlar bende bu kafkas göçmenlerinin ne olduğunu merak etmiş ve araştırmalar yapmıştım. Maalesef ne ansiklopedimiz vardır ne de vesika. Bu itibarla esaslı bilgiye malik değilim. Böyle olmakla beraber gene de konuşma selâhiyetini kendimde buluyorum. Hakikatte Çerkes diye bir kavim veya millet yoktur. Kafkasyalılara Yunanlılar, İngilizler ve öteki Avrupalılar başka başka adlar takmışlardır. Bunlar üzerinde

duracak değilim. Şahsıma ait soruyu cevaplandırayım:

Kafkasya'dan göçmüş lisanları ayrı bir çok kabile vardır. Adıgeler, Abazalar, Lazgiler, Çeçenler, Çemuguyarlar, Asetinler, daha başkaları ve şubaları... Benim mensup olduğum kavim Asetin'dir. Ruslar bu kavme Oset diyorlar. Çeçenler, Hiri, Adıgeler, Kuşka, kendiler ise biz Asetin'iz diyorlar. Asetinler üzerinde soruşturmalar yapıyorum. Bunların hâlis Türk oldukları meydana çıkıyor. Hem de Sümer'lerin ahfadı.

Benim soyadım Tuğlu öz ata'dan muhaffef Toğuzata'dır. Bu ad tarihten önceki karanlık devre dayanır. Âsetin'lerin ileri gelenlerinin soyadlarına bakıyorum atalıdır ve Türkçe'dir. Ötekilerde öyle. Kuşlar, Doğanlar, Kobadıklar, Geyikler v.s. Sümerler büyüklerine ata derlerdi, malum bilhassa atalar atası büyüklerinin ölmeyeceğine inanırlardı. Bu atalı adlar üzerinde duruyorum hep şef yaratılmış insanlar çıkıyor. Bekir Sami ve ötekiler.. Müsaadenizle bendeniz de şef yaratılmış bir insanım. Kusurum üniversite tahsilini yapmamış olmamdır. Asetince'yi bilmem ama konuşmalardaki lehceler tıptı tıpına Macar şivesidir. Asetin şubesinden olan Karaçaylar dillerini yitirmemişlerdir. Türkçe konuşamazlar dilleri değişmiştir. Macarlarla Finler'den Asetinler bin defa daha Türktür'ler.

Siyasi düşmanlarım tezvirlerinde devam ede dursunlar «Türküm, ne mutlu bana!» diyen bir şahsiyetim.

Bu kadar yeter değil mi? Dostlarım!

Arslan Bey alkışlanıyor, gelelim Maraş işine:

Arslan Bey'in şef yaratılışının icabı, kısa zamanda Maraş yiğitleri etrafını alıyor ve emrine giriyorlar. Arslan Bey teşkilatını geceleri yapmaktadır. Gündüzlerinin birkaç saatini de Ermeni mahallelerinde, kahvehanelerde nargile çekmekle geçirmektedir. Ermenilerin ileri gelenleri ile dahi dostluk peydahlamıştır.

Birçok öğrendiklerinin en mühimi şudur:

Maraş'ta üstlenen Fransız tümeninin maksadı şöyle idi: Fransız işgal kuvveti teslim etmekte olduğu bir Ermeni yardımcı tümeni ile Sivas'a gidecektir. Arslan Bey teşkilatını bitirdiği zaman Atatürk Erzurum'dan Sivas'a gelmiştir. Arslan Bey yaptıklarını ve yapacaklarını şehir dışı telgrafhanelerinden Sivas'a yani Atatürk'e bildiriyor ve talimat istiyor. Atatürk en son cevabında «Sakın ateş patlatmayın: Henüz vakti gelmemiştir, müstevli Sivas yolunu tutarsa onu çete Harpleri ile Anti Toros'un sarp dağlarında ve geçitlerinde imha edin!» Diyor.

Fakat Ermeniler azıttıkca azıtıyor. Malum bayrak hadisesi ile Maraş muharıplerinin şahadet parmakları, tüfek tetiğine dayanıyor. Arslan Bey'in ilan-ı harp emri şudur:

(Arkadaşlar, harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamber'in ruhaniyeti, din kardeşlerinin fedakârlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız, bir ferdimiz kalıncaya kadar düşmana teslim edilmeyecektir. Gayret bizden tevfik Allah'tan.) 23 ikinci Kânun 1920

Harbin devamı müddetince, her gece muharip kuvvetler kumandanlarına emr-i yevmiyeler gönderirdi. Bunlar cephane, iaşe, ikmal işleriyle harbin sevk-u idaresi babındadır. Muharıpler bu emr-i yevmiyelerin Maraş içinde gizli bir erkan-ı harbiye Hey'eti tarafından yazıldığı kanaatını taşırlardı. Harp sonu muharip kuvvetler kumandanları Arslan Bey'e gelerek «Eh, artık bizi bu muhterem Erkân-ı Harbiye Hey'eti ile tanıştır.» diyorlar. Arslan Bey gülüyor: «Heybet bendim» diyor. Muhataplarını hayrete düşürüyor.

Arslan Bey'in daha birçok hususiyetlerini öğrenmek isteyenler varsa, ağalarla ve bozuk ruhlarla değil, Maraş harbini yapan mert kişilerle veya onların evlatları ile temasa

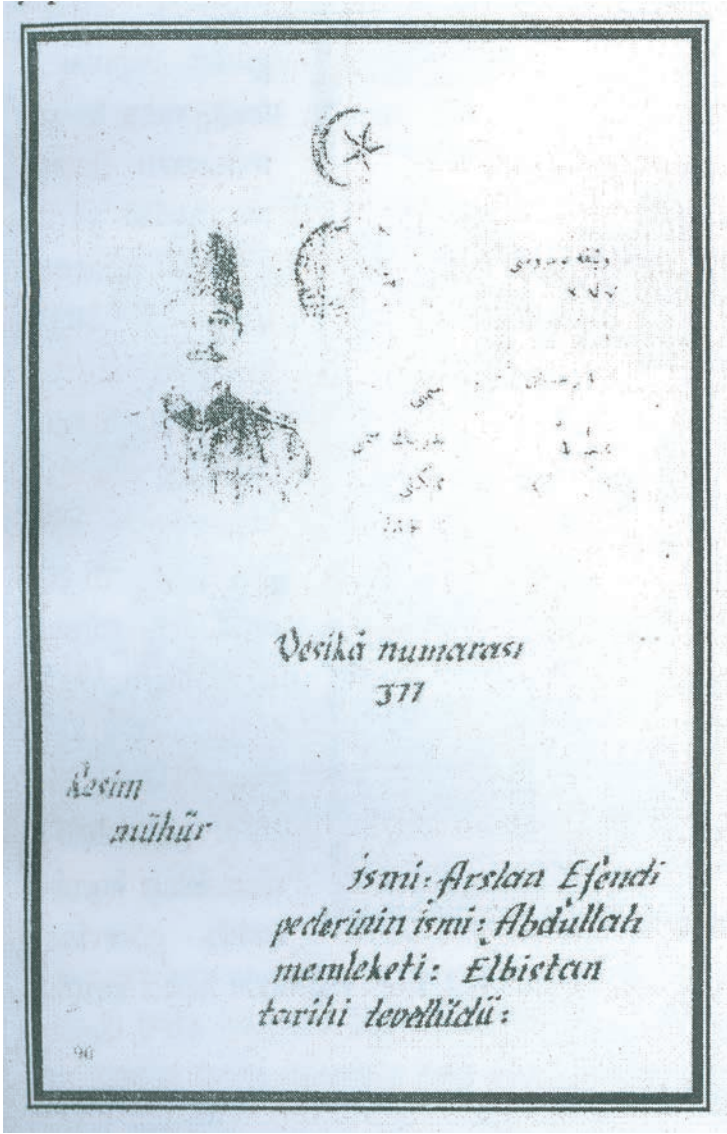
geçmelidir.

Allah Arslan Bey'e de bu harpte can veren şehedaya da gani gani rahmet eylesin.

Edik Dergisi, 12 Şubat 1974

Şehadil Mezarlığındaki Şehitlik

Serkomiserlik Vesikası

BAŞKOMİSER ALİ ARSLAN TUĞGÖZATA (TOĞUZ)⁴⁸

Mirza Zade Abdullah Hasan oğlu Ali Arslan TOGUZ, TUGGÖZATA 1886 yılında Maraş sancağı Göksun kazasının Kırk köyünde dünyaya geldi.

İlköğrenimini doğum yeri olan Göksun kazasında tamamladıktan sonra, Elbistan rüştiye mektebini bitirerek medreselere devamlı ilim tahsilinde bulunmasına karşılık icazetname (diploma) almaya muvaffak olamadı.

Bir müddet Göksun kazasının köylerinde bulunan iptidai (ilkokul) mekteplerinde öğretmenlik görevlerinde bulundu. 12 Teşrinievvel 1909 tarihinde Göksun kazasının, İptidaiye mektebi muallimliğine sözü geçen kazanın İdare Meclisi'nin kararıyla atanarak bir ay kadar devam etmesine karşılık, maaşının yetersizliğinden dolayı görevden ayrılarak iş aramak üzere Halep'e geldi.

Pınarbaşı'nda vuku bulan müracaatı üzerine yapılan araştırma, inceleme ve değerlendirme sonucunda 'Polis Mesleği'ne alınmasında herhangi bir sakıncanın bulunmaması üzerine, yapılan seçme ve yazılı yarışma

48 Yalçın Özalp, Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey, Emniyet Genel Müdürlüğü yayını. Adı geçenin Personel Dairesi Başkanlığı arşivinde bulunan A-432 numaralı özlük dosyası.

sınavı sonucunda başarılı olması üzerine polis mesleğine alındıktan sonra, 01 Mart 1910 tarihinde 'Halep Tensikat Komisyonu'nun kararıyla polis memurluğu görevine ataması yapıldığından atama tarihi itibarıyla Halep polis memurluğu görevine başladı, Pınarbaşı Halep vilayeti polis kadrosunda Polis memuru olarak görev yapmakta iken, vefat eden Osman Ağâh efendiden boşalan komiser muavinliği kadrosuna atamasının yapılması için vuku bulan müracaatı üzerine yapılan yazılı yarışma sınavında başarılı olması üzerine Halep Emniyet Müdürlüğü komiser muavinliği görevine ataması yapıldığından, eski görevinden ayrılarak 20 Kanunuevvel 1911 tarihi itibarıyla komiser muavinliği görevine başladı.

Halep vilayeti polis kadrosunda komiser muavini olarak görev yapmakta iken, 15 Şubat 1911 tarihinde mesleki ilköğrenimini tamamlamak üzere Beyrut Polis Mektebinin 3'üncü eğitim ve öğretim devresine katılarak okutulan mesleki dersleri tahsil ettikten sonra, aliyyülala (pekiyi) dereceyle şahadetname almaya hak kazanarak polis oklundan mezun oldu.

Halep Vilayeti polis kadrosunda komiser muavini olarak görev yapmakta iken, dolayı naklen Beyrut vilayeti polis kadrosu komiser muavinliği görevine ataması yapıldığından eski görevinden ayrılarak Beyrut vilayeti polis kadrosu komiser muavinliği görevine başladı.

Beyrut vilayeti polis kadrosunda komiser muavini olarak görev yapmakta iken, vuku bulan müracaatı, üzerine yapılan yazılı yarışma sınavında başarılı olarak bir üst rütbeye terfi etmeye hak kazandığından ikinci komiserlik rütbesine terfi ettirildikten sonra, 10 Haziran 1915 tarihli atama kararıyla Halep vilayeti polis kadrosu İkinci komiserliği görevine ataması yapıldığından dolayı 14 Haziran 1915 tarihinde

ikinci komiserlik görevine başladı.

Beyrut Vilayeti polis kadrosunda görev yapmakta iken, 28 Nisan 1916 tarihli atama kararıyla naklen 3 lira maaşlı 'Beyrut Polis Mektebi Dahiliye Zabıtlığı göreviyle Terbiye Bedeniye ve Talim Muallimliği' görevine ataması yapılarak, asli görevine halel gelmemek üzere öğretmenlik yapması uygun bulunmakla birlikte, eski görevini sürdürmek şartıyla Dahiliye Zabıtlığı ve Öğretmenlik görevine başladı.

Beyrut vilayeti polis kadrosu ikinci komiserliği görevinin yanında geçici olarak Polis Okulu Müdürlüğü emrinde ikinci komiser olarak görev yapmakta iken, görülen lüzum üzerine Tırabluşşam sancağının önemi sebebiyle 01 Ağustos 1917 tarihli atama kararıyla Tırabluşşam sancağı polis kadrosu ikinci komiserliği görevine ataması yapıldığından, atama tarihi itibarıyla eski görevinden ayrılarak Tırabluşşam'da göreve başladı.

Tırabluşşam sancağı ikinci komiser olarak görev yapmakta iken, vuku bulan müracaatı üzerine 09 Teşrinievvel 1917 tarihinde yapılan yazılı yarışma sınavı sonucunda bir üst rütbeye terfi etmeye hak kazandığından dolayı serkomiserlik rütbesine terfi ettirilerek, 10 Teşrinievvel 1917 tarihli atama kararıyla Tırabluşşam sancağı polis kadrosu serkomiserliği görevine ataması yapıldığından dolayı atama tarihi itibarıyla eski görev yerinden ayrılarak yeni görev yerinde işe başladı.

Tırabluşşam sancağı polis kadrosunda serkomiser olarak görev yapmasının yanında, Tırabluşşam Mutasarrıflığı tarafından Tırabluşşam Aşar Kontrol Memurluğu' görevini de geçici olarak yerine getirmekle yükümlü kılınması üzerine 17 Temmuz 1918 târihi itibarıyla bu görevi de yürütmeye başladı.

Tırabluşşam sancağı polis kadrosunda ser-komiser olarak görev yapmakta iken, 'Birinci Dünya Savaşı' sebebiyle

bu bölgede süren savaşlar sonucu bölgenin işgale uğraması ve akabinde mütarekenin imzalanması üzerine doğum yeri olan Maraş livasına döndü, Maraş livasının da işgal altında olmasından dolayı direniş kuvvetlerinin başına geçerek Fransızlara karşı oluşan ‘Milli Direniş’i örgütledi. Akabinde Müdafaayı Hukuk Teşkilatını kurarak ‘Milli Kuvvetler’in başına geçti. Bu hareketiyle Maraş’ın düşman işgalinden kurtarılmasında birinci amil oldu. Emrindeki Milli Kuvvetlerle Antep savunmasına da yardımcı oldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1’inci dönem Maraş Millet Vekili seçilen Hacı Mehmet Efendinin Türkiye Büyük Millet Meclisine gelmeyip istifa etmesi üzerine 17 Mayıs 1920 tarihinde boşalan Maraş Milletvekilliği görevine seçildiğinden dolayı 04 Haziran 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisine katıldı. Meclise katılmasına karşılık, Maraş Mutasarrıflığının ve Adana Cephesi Komutanlığının gösterdiği lüzum üzerine alınan Meclis kararıyla izinli sayılarak, ‘Güney Cephesi’ne gönderildi. Cephedeki görevinin sona ermesi üzerine tekrar Meclise döndü. Meclisin son toplantı yılında PTT komisyonunda çalıştı.

Milli Mücadelede bilfiil ateş altında fedakârlık ve kahramanca hizmeti sebebiyle “Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası” ile ödüllendirildi.

Birinci dönemdeki Millet Vekilliği görevi sona erince Maraş’a dönerek tarım ve çiftçilikle uğraşmaya başladı. 07 Haziran 1963 tarihinde vefat etti.

Evli olan Ali Arslan TOĞUZ (TUĞGÖZATA), üç çocuk babası idi.

MARAŞ'IN KÜKREYEN ARSLANI⁴⁹

Kütüklerimizdeki son kurşuna, damarlarımızdaki son damla başla döğüştüğümüz, can verip şan aldığımız, şerefimize toz kondurmadığımız Birinci cihan savaşının son günlerinde, başta en kudretli müttefikimiz Almanya olduğu halde, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan orduları bütün cephelerde beyaz bayraklar açmışlar. Düşmanlara boyun eğip amana düşmüşlerdi.

Dünyanın en kuvvetli en zengin amansız devletlerin karşısında yapayalnız kalan Türk ordularına galip düşmanlar değil kendi mütareke hükümetlerimiz bile ateş kestirinceye kadar akla karayı seçmişlerdi.

Mütareke şartları diye toplarımızın kamalarından tüfeklerimizin mekanizmalarına kadar elimizden alındıktan sonra başımıza müsabetler, felaketler ve katmerli belalar yağmaya başlamış. Bölünmek şanından olmayan Türk vatani yedi yadırgı devletin ve yetmiş iki milletin renk renk çeşit çeşit sömürge sırtlanları tarafından adım adım karış karış çiğnenmeğe bölüşmeğe başlamıştı.

49 Tarık Mümtaz Göztepe, Son Haber, 21 Haziran 1963, Demokrasiye Hizmet, 29 Haziran 1963

Bu arada güney illerimiz Fransa'nın payına ve bahtsız Fransız orduları ilk adımda korkunç iki Arslan İn'inin ağzına düşmüş ve zafer neşeleri boğazlarında kalmıştı.

Yüzlerimizin birer mevta çehresiyle sarktığı çenelerimizin, kenetlendiği, olanca ümitlerimizi kaybettiğimiz o kapkara günlerde son silahı ve son fişegi elinden alınan Türk Maraş'ta Antep'te yeleleri kabaran arslan sürüleri kesiliverdi ve millete hayat düşmanlara afet olan ilahi bir sesle kükredi.

Mutlu kurtuluş savaşımızın ilk mücadelesi ve baş meselesi o arslan şahiyasının dehşetini galip ve mağrur istila orduları kıyamete kadar unutamayacaklardı.

Maraş'ta Antep'te ve istila ordularının ayak bastıkları her karış güney topraklarımızda, o kürkremiş arslan sürülerinin önlerine düşen arslan ismi de Arslandı. Bir Türk subayı kılığına giren vatan ve şeref kurtaran arslan o gün bu gündür inine çekilmiş ve gazi Maraş'ın mütevazi köşesinde tam kırk yıldan beri gösterişsiz ve iddiasız bir ömür sürüp dururken 7 Haziran 1963 günü halkın rahmetine kavuşarak isimsiz bir fani gibi Maraş'ın gazi ve şehitler yatağı mübarek koynuna verilmiştir.

Bir haftadan beri bir aziz türbesi, bir kahramanlık anıtı gibi ziyaret ve tavaf yeri olan "Arslan Toğuzata"nın ölmez hatırası önünde el bağlayıp saygı duruşuna koşmak milletçe boynumuza borç olduğu gibi o kahramanın arkasında bıraktığı cins arslan yavrularına kanatlarını açmak ilgili devlet makamlarının ihmal kabul etmez bir şeref ve vicdan vazifesidir.

Hizmet - Ankarada çıkan Son Haber Gazetesinin 21 Haziran 1963 tarihli nüshasında iktibas ettiğimiz bu yazı dolayısıyla sayın yazar Mümtaz Tarık Göztepe'ye mesajlı olarak teşekkür ederken bütün Maraşlıların hislerine tercüman olduğumuza inanmak isteriz.

Bu vesile ile de Milli Kahraman Arslan Toğuzata'yı bir kere daha rahmetle, hürmetle anar büyük ruhunu taziz etmeyi milli bir vazife sayarız.

Büyük ölü, unutulmayacaksın, ruhun şadolsun. Müsterih uyu...

Arslan Bey

Kafkas Türklerinin Göç yolları

Trablusşam Günleri

Trablusşam Günleri

Göksun Fındık'ta Doğduğu Ev

Trablusşam Günleri

Trablusşam Günleri

Kaması

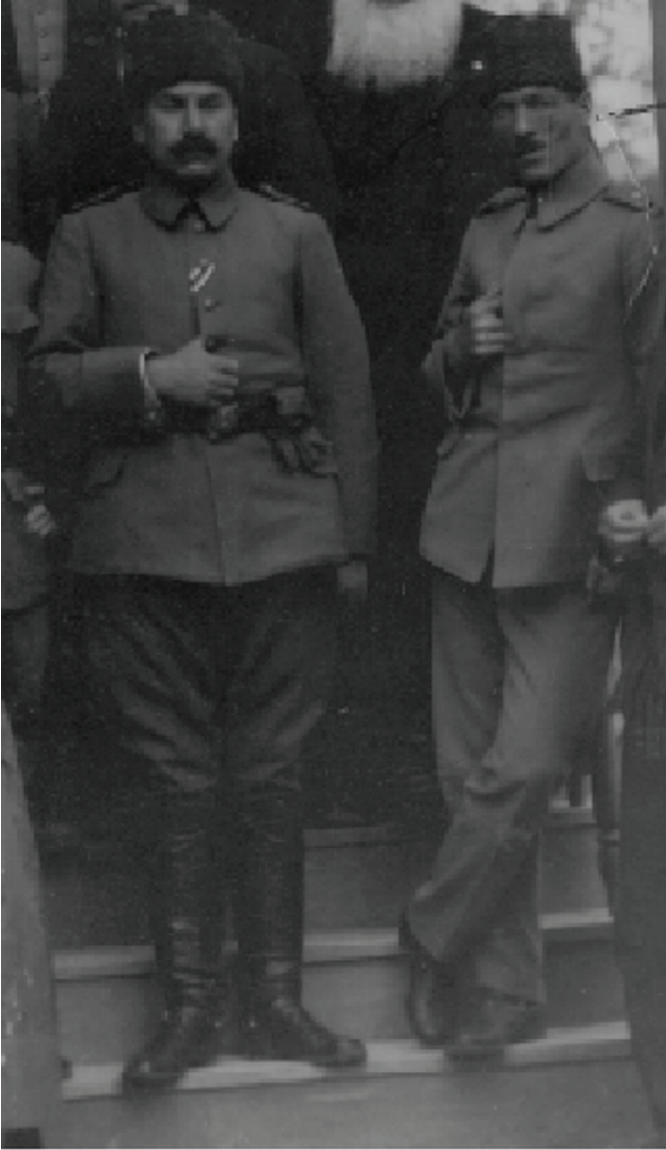
Kaması

TBMM Albümünden

Portre

Yörük Selim Bey İle

Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey İle

Yörük selim, Cevdet Bey ve Amerikalı Misyonerlerle

Kimlik Kartı

Milletvekili Mazbatası

Müdafai Hukuk Cemiyeti Üyeleri İle

Bayram Töreninde

Bir Kurtuluş Bayramı Töreni

Bir Kurtuluş Bayramı Töreni

Bir Kurtuluş Bayramı Töreni

Bir Kurtuluş Bayramı Töreni

Bir Kurtuluş Bayramı Töreni

Arslan Bey Portresi

Vefat Haberinin Yer aldığı Mahalli Gazeteler

İstiklal Madalyası

Son Yıllar

Serdar YAKAR

1965'de Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra 1983'de M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümüne girdi. Öğrencilik yıllarında Milli Gazete'de gençlik ve kültür sanat sayfaları hazırladı. "Kadın ve Aile" ve "Gül Çocuk" dergilerinde Yazı İşleri Müdürü, Timaş Yayınları'nda Editör olarak çalıştı. O yıllarda çalışmaları; İslam, İlim ve Sanat, Altınoluk, Kadın ve Aile, Gül Çocuk, Sur, Maveria gibi dergilerde yayınlandı. Vatani görevini 1991'de Güney Deniz Saha Komutanlığı'nda tamamlayıp 1992 yılında memleketine dönerek Kahramanmaraş Belediyesinde memur olarak göreve başladı. Bir süre Belediye Özel Kalem Müdürlüğü görevini vekaleten yürüttü. 1993 yılında atandığı Yazı İşleri Müdürlüğü'nün yanı sıra Belediye Memurları Sendikası (BEM-BİR-SEN)'in şube başkanlığını da yaptı.

Bir gurup arkadaşıyla birlikte kurduğu Ukde Basın Yayın ve Organizasyon bünyesinde haftalık "Ukde Haber" gazetesi, ve "Kurtuluş" dergisinin yanı sıra kitap yayıncılığı yaptı. Yerel yayın yapan Yunus TV'de haftalık "Ukde Sanat Edebiyat" programları düzenledi. "Ukde" başlığı altında; "Yorum", "K.Maraş'ın Sesi", "Manşet", "Bugün", "Cesur Haber" ve "Kimlik" gibi bir çok yerel gazetede düzenli olarak yazılar yazdı. Halen "Alkış" dergisinde ve Kahramanmaraş Belediyesi gazetesinde yazmaktadır.

Birçok sivil toplum kuruluşunun üyesi veya kurucuları

arasında yer aldı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans programını tamamlayarak “*Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri: Kahramanmaraş Belediyesi Örneği*” adlı çalışması ile “Kamu Yönetimi Uzmanı” unvanını aldı. Kahramanmaraş yerel mahkemelerinde Belediyecilikle ilgili adli davalarda Bilirkişilik yaptı. 2004’te Belediye Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’ne kurucu müdür olarak atandı.

Kısa bir süre Belediye Terminal Müdürü olarak görev yaptıktan sonra yeniden Belediye Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü kadrosuna atanmış olup evli ve üç çocuk babasıdır.

Yayınlanmış kitap çalışmaları:

1. Memleketime Dair (Tarihi, Ekonomisi, Sosyal Yapısı ile Kahramanmaraş), 1995,
2. Gönül Dostu Mehmed Zahit Koktu ve Bağlanma, 1995,
3. Necip Fazıl ve Mücadelesi, 1996,
4. Kurtuluşa Dair Üç Eser (Derleme), 1996,
5. Hayatı ve Mücadelesi İle Hafız Ali Efendi (Yıldırım Alkış ile müşterek, 1998),
6. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri, 2003,
7. Kahramanmaraş’ta Ceridoğulları, (Ömer Kaya ile müşterek, 2003),
8. İstiklâl Savaşında Maraş, (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2008),
9. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri, (müşterek, 2008),
10. Âşık Mustafa Zulkadiroğlu Hayatı ve Şiirleri, (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2008),

11. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I-II, (müşterek, 2008)
12. Memleketime ve Şahsıma Dair Bir Hukuk Mücadelesi, 2009,
13. Muhammed Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri, (müşterek, 2009),
14. Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri, (müşterek, 2009),
15. Türk Edebiyatında Maraşlılar, (müşterek, 2009),
16. Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş, (müşterek, 2009),
17. Maraş Meşhurları, (müşterek, 2009),
18. Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şâirlerine Âit Şiirler, (müşterek, 2009),
19. Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Oğulları Hükûmeti, (Arifi Paşadan, müşterek, 2011)
20. Eski Maraş'ta Âlim Çıkarmış Âileler, (müşterek, 2011),
21. Dostozan (M.Hanifi Sarıyıldız) Hayatı ve Şiirleri, 2012
22. Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıkıoğlu Hüseyin, 2012,
23. Maraş-Fransız Harbi Belgeler-Hatıralar (müşterek, 2012)
24. Şeref Turhan'ın Bütün Şiirleri, 2012
24. Maraş Milli Mücadelesinde Şeyh Ali Sezai Efendi, 2012,
25. Kahramanmaraş'ın Öyküsü (Mahalle, Cadde, Bulvar, Sokak, Park), 2013
26. Maraş Milli Mücadelesinde Hüsameddin Karadağ, 2014

KAYNAKÇA

ABADİ; Türk Verdünü Gaziantep, Mürüvvet Matbaası, Gaziantep, 1959

AKBIYIK, Yaşar; “Maraş’ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk’ün Rolü”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, 1987.

AKBIYIK, Yaşar; Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Ankara, 1999.

ALPARSLAN, Yaşar – YAKAR, Serdar; Maraş-Fransız Harbi Belgeler-Hatıralar, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2012

ALPARSLAN, Yaşar – YAKAR, Serdar; İstiklal Savaşında Maraş, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2008

ALTUNKÖPRÜ, Osman; “Kahramanmaraş Milli Mücadelesi’nin Kahramanı Arslan Bey’i Eşi Nazmiye Hanım’dan Dinleyelim.” Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, Ofset Matbaacılık, Ankara, 1985.

BAŞDOĞAN, Ferhat; “Kahramanmaraş’ın Kurtuluş Savaşı”, Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu, Ankara, 1987.

CANPOLAT, Fatma; “Bir Arslan Bey Menkıbesi Daha”, Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş, Ankara, 12

Şubat 2001

ÇOĞALAN, M. Celaleddin; Her Yönüyle Maraş, Kahramanmaraş, 1982.

DAL, Nurettin; “Arslan Beyin Oğlu İle Röportaj”, Milli Mücadele Kahramanımız Arslan Bey, Adana, 2002

EYİCİL, Ahmet; “Maraş Mücadelesinde Atatürk”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, 2000.

GÖKHAN, İlyas; Birinci Dönem T.B.M.M’de Kahramanmaraş Milletvekilleri, Ankara, 2004.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, “Maraş’ın Kükreyen Arslanı”, Son Haber, Ankara, 1963

HORASAN, H. Yüksel; Kahramanmaraş’ı Tanıyalım, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1992.

İŞPORTACI, “Maraş’ın Kükreyen Arslanı”, Demokrasiye Hizmet, Maraş, 1963

Kahramanmaraş 1973 İl Yıllığı, “Cumhuriyet’in İlanına Kadar Tarihi Devre ve Olaylar”, Kahramanmaraş, 1973.

KARABEKİROĞLU, Şevki; Şubat 1920 Maraş’ın Yeniden Doğuşu, Fa Ajans, Kahramanmaraş, 2008

KARADAĞ, Hüsameddin; İstiklal Savaşında Maraş, Ata Çelebi Basımevi, Mersin, 1943

KEÇECİOĞLU, Nur Doğan; “Arslan Toğuzata Anlatıyor” Kahramanyurt, Maraş, 8-21 Şubat 1952

KOCABAŞ, Mustafa; “Arslan Toğuzata Diyor ki: Maraş Müdafii Kahraman Maraşlılardır”, Maraş Postası, Maraş, 1 Mart 1948

KUŞÇU, Ayşe; Arslanbey, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, 2005

ÖZALP, Yalçın; Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz,

Kahramanmaraş, 1984.

ÖZALP, Yalçın; Maraş Direnişinin Başındaki Ser Komiser Ali Bey, Egm Basımevi, Ankara, 2004.

ŞAVKILI, Cengiz; I. Dönem T.B.M.M'de Antep ve Maraş Milletvekilleri, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000.

ŞIVGIN, Hale; "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, 1988.

TOĞUZ, Mahmut; "Gazi Arslan Toğuzata", Edik, İstanbul, 1974

TOĞUZATA, Arslan; "Maraş Sokak Muharebesi", Engizek, Maraş, 11 Şubat 1960

TOĞUZATA, Arslan; "Maraş Sokak Muharebeleri", Engizek, Maraş, 11 Şubat 1961

YAKAR, Serdar; "Maraş Harbinin Mimarı Arslan Bey", Asım, İstanbul, 2012

YAKAR, Serdar; Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıklioğlu Hüseyin, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2012

YAKAR, Serdar; Maraş Milli Mücadelesinde Şeyh Ali Sezai Efendi, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2012

YAKAR, Serdar; Kahramanmaraş'ın Öyküsü, Kahramanmaraş Belediyesi, İstanbul, 2013

YAKAR, Serdar; Maraş Milli Mücadelesinde Hüsameddin Karadağ, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2014

ZARİFOĞLU, Cahit, "İstiklal Mücadelesinde Maraş Sokak Muharebeleri Üzerine Arslan Toğuzata İle Söyleşi", Edik Dergisi, İstanbul, 12 Şubat 1961

